ölümünün 58.yıldönümünde

TEVFİK FİKRET

HAYATI, SANATI, ESERLERİ ve DEVRİMCİLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mehmet Bayrak

TEL YAYINLARI

TEVFİK FİKRET / Mehmet Bayrak / Kapak: Fahri Karagözoğlu / Dizgi, baskı: **Sümer Matbaası** / TEL YAYINLARI: 19 / İnceleme dizisi: 4 / Cağaloğlu Meydanı 25/9 - P.K. 636 - İstanbul Tel: 26 77 54

Mehmet Bayrak

TEVFİK FİKRET

inceleme

BU KİTABIN YAZARI

1947 yılında Kayseri'nin Sarız ilçesine bağlı Dallıkavak köyünde doğdu. İlköğrenimini köyünde, orta öğrenimini Kayseri'de ve yüksek öğrenimini Ankara'da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Türkoloji bölümünde tamamladı (1969).

Fakülteye girişten sonra öğrenimini sürdürebilmek için kamu kuruluşlarında çalışmak ve iki işi bir arada yürütmek zorunda kalan Bayrak, okul bitimi kısa bir süre Ankara Gazi Lisesi'nde çalışmış ve daha sonra askerlik görevini yapmıştır. Halen dirliğini sağlamak için bir kamu kuruluşunda çalışmakta ve bir yandan da yazınsal çalışmalarını sürdürmektedir.

İlk kez 1971 yılında çıkmaya başlayan, eski ve yeni kuşak toplumcuları bir arada toplayan **Gelecek** dergisinde yazmaya başlayan Bayrak, daha sonra **Yansıma, Yeni Adımlar, Yeni Ufuklar, Güney** dergilerinde ve **Yeni Ortam** gazetesinde çalışmalarını sürdürmüştür.

Tevfik Fikret üstüne yaptığı araştırma ve incelemelerinin yanında özellikle «Köy Edebiyatı» üstüne yaptığı çalışmalarıyle de tanınan Mehmet Bayrak, halen Köy Enstitülüler Kuşağı Antoloji'sini hazırlamaktadır.

Mehmet Bayrak

TEVFİK FİKRET

inceleme

TEL YAYINLARI 19
İnceleme Dizisi 4

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
ÖNSÖZ	9
I — SANATÇI - TOPLUM İLİŞKİSİ VE FİKRET'İ YETİŞTİREN TOPLUMSAL ORTAM	11
II — YAŞAMI VE KİŞİLİĞİ	33
III — ŞİİRLERİNİN SOMUT KAYNAKLARI	59
IV — DEVRİMCİLİĞİ VE TOPLUMCU YAZINA GETİRDİKLERİ	68
A — DEVRİMCİLİĞİNİN KAYNAĞI	68
B — FİKRET'İN GETİRDİĞİ	73
1 — Düşünsel plânda neler getirmiştir	74
2 — Eylemsel devrimciliği	75
V — FİKRET'İN ATATÜRK'E ETKİ ALANLARI	94
VI — ŞİİRLER	107
Hayat	109
Sis	111
Yarın (Ferdâ)	117
Promete	121
Sabah Olursa	123
Eski Çağ Tarihi (Tarih-î Kadim)	125
Halûk'un İnanç Türküsü (Halûk'un Amentüsü)	139
Millet Şarkısı	141
Dönüş (Rücû)	143
Doksan Beşe Doğru	147
Sazın Cevabı (Rubabın Cevabı)	151
Yağma Sofrası (Hân-ı Yağma)	159
Eski Çağ Tarihine Ek (Tarih-i Kadime Zeyl)	163
Şiirlerden Parçalar	169
KAYNAKÇA	171
a — Yapıtları	171
b — Hakkında Kaynaklar	172

ÖNSÖZ

Toplumdaki çelişkiler birikiminin en güzel örneklerindendir Tevfik Fikret.

Kırsal kesimde, -19. yüzyıl görünümüyle feodal ilişkiler; kentte, küçük el sanayii ve yabancı burjuvazi egemen. Bu altyapı, doğal olarak üst yapıyı da biçimlendirecek: sıkı sıkıya dinsel dünya görüşüne, İslâm ortaçağ değerlerine, ümmet yaşayışına ve uygarlığına bağlı, her türlü yeniliğe karşı kuşkulu ve direnici bir toplum. Sömürü, karabaskı, yoksulluk, cahillik, gerilik içinde çalkalanan bir ülke.

Fikret, bildirisiyle, eylemiyle bu toplumun ve yöneticilerinin karşısına çıkmaktadır. Böyle bir ülkenin düşünen, yargılayan ozanı için başka bir alternatif söz konusu olamaz. Bunun içindir ki Fikret, kişilik kazandığı andan itibaren ölümüne değinki yaşantısını kavgayla, mücadeleyle geçirmiştir. Ve yine bunun içindir ki o, içinde bulunduğu toplum düzeniyle hiç bir zaman uyuşamamış, nep çatışmıştır. Bu yanıyla o, zamanının bir 'yalnız adam'ıdır. C. A. Kansu'nun deyimiyle; «örneklik bir yabancıdır, karabaskı yönetiminin özgür çocuğudur» o.

Hiç bir sanatçı durup dururken ortaya çıkamayacağına göre -özellikle devrimci sanatçı-, Fikret de hiç yoktan 'özgür çocuk'luk, 'devrimci ozan'lık aşamasına varmamıştır. Fikret de belirli aşamalar geçirmiş ve bazı etkenler onu devrimci çizgiye sokmuştur. Bu etkenleri şöylece özetlemek olanaksal: Fikret'in başkaldırısı ve devrimci özelliğinde; içerdeki kötü ortamla kendi iç yaşantısı, iç deneyleri ve iç bunalımları ile Fransız toplumcuları önemli rol oynamışlardır.

Fikret, içdevrimini gerçekleştirmiş ve kalemini, kellesini toplumcu kavganın emrine vermiş sayılı sanatçılarımızdandır. Onun, 1900'den sonraki «devrim bildirileri» bu konuda birer kilometre taşıdırlar. O dönem Türk toplumunun 'eleştirel tarihi'dir onlar. Bundan ötürüdür ki, Fikret'in bu soy şiirlerinin her biri,

uyuklamakla esnemek arasında bocalayan toplumu ürkütmüş, silkmiş, sarsmış ve yavaş yavaş uyandırmıştır. Zaten devrimci sanatçının görevi de, mümkün mertebe toplumu itebildiği ölçüde ileriye itmek değil mi?..

Biz burada, baş görevi devrim ortamı hazırlamak olan devrimci sanatçının neler yapabileceğini Fikret-Atatürk örneğiyle göstermek istedik. Ve Kurtuluş Savaşı'ndan dört yıl önce ölen Fikret'in bu Kurtuluş Devrimi'nde nasıl ideologluk yaptığını saptamaya çalıştık. Vermek istediğimiz ana sorun bu.

Fikret'in bugüne değin hiç yayınlanmamış iki, bir kesiti yalnız Sabiha Sertel'ce verilmiş bir şiirini ilk kez yayımlıyoruz.

Bunlardan -bir kesitini S. Sertel'in verdiğini söylediğimiz- «Harb-ı Mukaddes» (Kutsal Savaş), en azından öbür devrim bildirileri denli önemli. Öbür şiirlerden biri de Meşrutiyet'in duyurumu üzerine yazılmış: «Vatan İçin». Özgürlük anlayışına aydınlık getiriyor. Üçüncü şiir, bir çocuk şiiri: «Suphiyecik İçin».

Fikret'in ölmez özü, silinmez izi aydınlık günler muştucusudur.

Söyleyeceklerimi noktalarken, bana kaynak yardımında bulunan Fikret dostu Haşim Nezihi Okay hocaya saygılar.

Mehmet Bayrak

SANATÇI-TOPLUM İLİŞKİSİ VE FİKRET'İ YETİŞTİREN TOPLUMSAL ORTAM :

Kişi, içinde bulunduğu ortamın ve koşulların ürünüdür. Ortamı oluşturan doğal ve özgül koşullar, kişinin yetişme ve oluşumunda birinci derecede etkilidir.

Sosyal bir varlık olan sanatçı da, öbür insanlar gibi, hepimiz gibi yani sınıflı toplumlarda yaşayan her birey gibi belirli bir sınıfın ve belirli bir katmanın ürünü, aynı zamanda ve zorunlu olarak belirli bir kesimin beğeni, duygu, düşünce ve dileklerinin yani psikoloji ve ideolojisinin yüklüsü, destekleyicisi, temsilcisi ve sistemleştiricisidir.

Toplumun sosyal, ekonomik ve siyasal durumu ve buna göre gösterdiği sınıfsal biçim ve sınıfların karşılıklı ilişkileri ile sanat, felsefe, din, bilim gibi ideolojiler birbirinden ayrılmaz; diyalektik bir birlik oluştururlar. Daha doğrusu ideoloji; maddi yapının maddi koşulların, insan dimağında yansıyan ve görünen maddi yankılarıdır. Geçimle bilinç biribirinden ayrı, biribirinden farklı değil, bir şeyin iki yüzü gibi bir birliktir.

Kısaca, ister gelenekçi, ister devrimci olsun, hiç bir sanatçı durup dururken ortaya çıkmaz; sanatçıyı ve sanat ürününü, toplumsal yapı belirler, biçimlendirir, yönlendirir. Özellikle devrimci sanatçı toplumdaki bir birikimin, bir oluşumun ürünüdür.

Bir sanatçıyı ve sanatını gerçek kimliğiyle tanımak, anlamak için, onu yaratan toplum yapısını bilmek gerekir. Toplum yapısı bilinince, yaşamın estetik bir görüntüsü demek olan sanat da, sanatçı da kolay anlaşılır.

Öyleyse, Fikret'in yaşadığı ve yetiştiği dönem Osmanlı toplumunun, toplumsal yapı ve görünümü ile sınıfsal niteliğini ortaya koymak gerekmektedir.

19. yüzyıl, feodal Osmanlı yaşantısının, eski yaşam koşullarının yavaş yavaş yıkıma doğru gittiği bir dönemdir. Birçok siyasal, askerî, malî ve ekonomik sarsıntılara ve değişimlere sahne olmuştur. 1839 Tanzimat Buyruğu'ndan sonraki gelişim ve oluşumlar ve batının kapitalist ülkelerinin de etkisiyle dört büyük sınıf ortaya çıkmıştır.

Bu sınıflardan birincisini, saray ileri gelenleri ve devlet adamları ile İstanbul'da ve taşrada yaşayan, sarayla ilişkisi bulunan bir kısım toprak sahipleri, eşraf, asilzadeler ve ulema; ikincisini, çoğunluğu Türk ve müslüman olmayan ticaret burjuvazisi; üçüncüsünü, küçük mülkiyet sahibi olan esnaf ve köylü tabakaları ile memur kesimini de içeren küçük burjuvazi; dördüncüsünü, henüz örgütlenmemiş, bu bakımdan sessiz ve bilinçsiz gibi kalan amele ve ırgatlar (işçi ve köylü) oluştururlar.

Bunlardan birincisi, ötedenberi kökleşmiş bulunan sosyal yapısına ve yaşam koşullarına göre az çok güçlü bir ideoloji sahibi idi. Medresesi, tekkesi, camisi, görenek ve alışkanlıkları vardı. Devlet ve yasa, bu sınıfın çıkarının ve ideolojisinin bir ifadesiydi. Fakat bu sınıf o dönemde artık ekonomik temelini yitirmişti. Yağmalar, ganimetler, savaş tazminatı kalmamıştı. Halktan alınan vergiler gittikçe azalıyordu. Arazi gelirleri de küçük sanatlar gibi Av-

rupa'nın ekonomik saldırısı karşısında tutunamıyordu.

Böylece aristokrasi ekonomik temelinden yoksun kalınca siyasal bakımdan da sarsılmış bulunuyordu. Tutunmak için yeni yeni yollara başvurmak zorundaydı. Aslında Tanzimat hareketi de, bu ve buna benzer zorunlukların ürünü ve sonucuydu.

Tüylenmeye başlayan burjuva sınıfı, Avrupa burjuvazisinin geniş ve yoğun gelişimine uygun olarak ve biraz da ona bağlı olarak ilerlemekteydi. Fakat kendisi Türkiye koşullarında pek garip bir içsel karşıkoyma (antagonizm) içindeydi. Çıkarları birbiriyle çelişen ve çatışan üç katmana ayrılmıştı :

1 — Doğrudan doğruya yabancı olan ve kapitülasyondan yararlanarak ülkenin ekonomisini elde tutmak isteyen Avrupa'lı burjuvazi,

2 — Avrupa'lı burjuvazi ile elele veren ve İslâm burjuvazisinin gelişmesine engel olan yerli gayrimüslim burjuvazi (daha çok ticaret alanında),

3 — Doğmakta olan İslâm ya da Türk burjuvazisi.

Avrupalı ve müslüman olmayan kapitalistlere karşıkoyabilmesi için bu sonuncular bir zamanlar devletçe «hayriye tüccarları» adı altında kısmen örgütlendirilmiş olmakla birlikte istenilen gelişme elde edilememiş ve yabancı burjuvaziye karşı koyamamışlardır. Bunlar ulusal ekonomiye yani kendilerinin rekabetten kurtulmalarına devletçe de önem verilmesini istiyorlardı. Buna karşılık yabancı ve Türk olmayan tüccar, -Düyân-u Umumiyenin getirdiği sosyal, siyasal ve ekonomik uyduluktan ötürü- dış burjuvazinin siyasal ve askeri yolla karışmasını istemek bile çekinmezdi. Çünkü ülkenin siyasal ve tüzel durumu, bu sınıfın istediği gibi hareket etmesine

ve gelişimine engel olamıyordu.

Prof. Niyazi Berkes, Osmanlı imparatorluğu içinde imparatorluk durumuna gelen «Düyûn-u Umumiye: Osmanlı devlet borçları»nın ogünkü durumunu ve egemenliğini şöyle anlatıyor :

«Türkiye şimdiye kadar devletlerin orduları ve donanmaları tarafından işgal edilmemişti. Şimdi bunu yapmaya kalksalar birbirlerine gireceklerdi. Bunun yerine daha akıllıca ve daha kârlı bir yol buldular. Bir malî korporasyon kurarak ve bütün Türk borçlarını birleştirerek bu korporasyonun sermayesi haline getirdiler. Bu idare, Fransızca adının tercümesi olarak bizde «Düyûn-u Umumiye» diye bilinir. Biz çok kere anlamını ve niteliğini anlamadığımız işlere Frenkçe veya Arapça bir isim taktık mı tatmin olunur, fazlasını araştırmayız. Bugün meselâ «Konsorsiyom» sözcüğünü duyuyoruz, fakat bunun ne demek olduğunu acaba içimizde kaç babayiğit bilir? O zamanki «Düyûn-u Umumiye» de (ki Türkçesi 'Devlet borçları' demektir» bu çeşit rengi, kokusu bilinmeyen bir nesne idi. Bu, ödenemeyen Türk borçlarına karşılık memleketin tabiî kaynaklarının gelirlerine konmuş bir haciz olduktan başka bu kaynakları işletecek uluslararası «müşterekü'l-menfaa» bir kumpanya idi. Bu borçlar ödeninceye kadar Türk tabiî kaynaklarını bu kumpanya idare edecekti; Türk maliye nâzırları vakitlerini istedikleri kadar divan ve kaside yazmaya harcayabilirlerdi artık. (1)

---

1 — Buraya gelmişken, ilkel üretim ve yaşam tarzının geçerli olduğu toplumlardaki şiir, şair ve bunların toplumla ilişkilerine değinmeden geçemeyeceğim. Esasen kırsal kesimde feodalizmin; -özellikle 19. yüzyıldan sonra- kentte küçük el sanayiinin ve yabancı burjuvazinin egemen ol-

Gereken toprak, vergi ve eğitim reformlarının yapılmaması yüzünden paşaların elinde iflâs eden Türkiye, Düyûn-u Umumiye idaresi altında öyle bir işletmeye tâbi tutuldu ki her yıl münasip miktarda faiz ve borç ödendikten maada bu korporasyon yabancı devletlere borç verecek kadar kâr ediyordu. Yalnız gelir ve kârlar tabiî Türkiye'ye değil, sermaye sahiplerine ait olacaktı. Mesela İtalya Düyûn-u Umumiyeden aldığı istikrazla Traplus harbini finanse etmişti. Yani Türk kaynaklarından ve halkının emeğinden edinilen kârlarla Türkiye'ye karşı bir harp finanse etmek mümkündü.

---

duğu Osmanlı devlet düzeninin, Avrupa'da gelişmekte olan kapitalist sistem karşısında ve dünyada oluşan değişimlerin etkisi altında dışsal ve içsel çelişkilerle hızla çökmekte olduğu bir dönemin ve çelişkiler birikiminin ürünü olan devrimci Fikret'i incelerken buna değinmemek ve uçurumu göstermemek eksiklik olur kanısındayım. Çünkü toplumsal çelişkilerin var olduğu ve arttığı bir toplumda Fikret gibi dürüst insanlar olduğu gibi, ezenin yanında yer alanlar ve onunla birlik olanlar da vardır ve her dönem bulunur.

Özellikle ilkel yaşam tarzının geçerli olduğu toplumlarda, sözgelişi babası çoban olan birini çobanlık, çiftçi olan birini çiftçilik, hizmetçi olan birini de hizmetçilik beklemektedir. Öte yandan bakıyorsunuz babası paşa olan birini de paşalık beklemektedir. Yine babası vali olan biri de valiliğe adaydır. Babası koyun, kuzu çobanı olan bir Mahmut Makal'ın ya da babası küçük bir çiftçi olan Fakir Baykurt vb.nin bu çizgiden, bu sonuçtan kurtulmalarının asıl nedeni rastlantı olarak bir Köy Enstitüsünün kurulmuş olmasıdır. Bu bakımdan bu da bir ortam değişimi sonucu olmuştur ve savımızı zayıflatmaz, güçlendirir.

Bugün de fazla bir şey değişmemiş olmakla birlikte, bu özellikle Osmanlı döneminde böyledir. Bakın Osmanlı

Düyûn-u Umumiye aynı zamanda Türkiye demiryolu ve sair nafıa işlerinde, bazı tarım kollarında yatırım yapıyor veya yabancı sermayeye yatırımlar yapmak için aracılık ediyordu. Düyûn-u Umumiyenin yatırımları, işletmeleri, muhasebesi tıkır tıkır işliyordu; gayet muntazamdı ve hiç şakası yoktu; bir köylü bu idarenin tekeli altında olan kendi yetiştirdiği tütünden yarım okka bir yana saklıyayım dese reji kolcuları tarafından küt diye alnından vurulurdu. Düyûn-u Umumiye İdare Meclisi Reisi Sir Adam Block, Hindistan'daki İngiliz kral vekilleri gibi

---

dönemi şairlerine, bunlar, ya padişah, ya sadrazam, ya vezir, ya kazasker, ya şeyhülislamdırlar. Padişahın oğlu olmuş şair-padişah, sadrazamın oğlu olmuş şair-sadrazam ,şeyhülislamın oğlu olmuş şair-şeyhülislam. Hani padişahlık, vezirlik gibi şairlik de babadan oğula geçer olmuş. Mübarek şair-padişah, şair padişah doğurmaya; mübarek şair-şeyhülislam, şair-şeyhülislam doğurmaya başlamışlar.

Bildiğimizce şiir, biraz kültür, biraz yetenek, biraz çalışma işidir. Öyleyse nasıl oluyor da bunlar hep sair oğlu şair doğmuşlar?.. Bu niçin böyle olmuş? Nedeni açık... Onların edebiyatı bir klişeler edebiyatı olduğu için onlarda yaratıcılık sözkonusu olmadığı için, onlar hep aynı mazmun ve sembolleri geveledikleri için... Yani söz gelimi ağız, hep açılmış bir gül; dudaklar, yakut; çene, Yusuf'un düştüğü derin kuyu; boy, servi; saçlar, karga ve gece; alın, ay; göğüs, İskender'in aynasına vs. benzetildiği için... Kısaca değiştire değiştire bir korkuluğa çevirdikleri aynı güzeli ve aynı kişiyi övdükleri için.
çevirdikleri aynı güzeli ve aynı övdükleri için.

Hele, Fikret'in çağdaşı ozanlardan Sâbir, rastgele bunların yüzyıllardanberi geveleye geveleye övüp bitiremedikleri bu korkuluğu eline alarak onların üstüne yürümemiş... Bakın Sâbir bu gaybî korkuluğu nasıl sermiş ortaya :

bir şeydi; Türk maliye ve ekonomisine ait hiç bir iş onun malûmatı olmaksızın yapılamazdı.

Türkiye'de demiryolu, liman, maden, telefon, bankacılık gibi işler, birçok ticaret ve hatta bazı tarım ve toprak kaynağı işletmeleri hep yabancı sermaye ile finanse ediliyordu; tabiî bunlar da Düyûn-u Umumiyenin himaye ve teşviki altında gelişiyordu.

D i l b e r

Ay alnun ay yüzün ay gaşlarun keman
Ciyran gözün garışga hatın kâkülün ılan

Alma çinen çinende zenahdan derin guyu
Kirpiklerün gamış dudağın bal tenün ketan

Boynun surâhı bûy buhun bir ucâ çenâr
Endâmun ağ gümüş yanağun gınnızı enar

Hâlün yüzünde buğda başında saçun gurâb
Gâh gâh garibe gülmelisin hânumân-harâb

(Hophop - nâme)

Eh, bir yerde şairlik babadan oğula geçerse ve yaratıcılıktan tamamen uzak aynı lâfları geveler dururlarsa, üstelik yaptığı zulmün ve üçkâğıtçılığının yanında ille de bir «divan» sahibi olmuş olmak için yazarlarsa, bu böyle olur.

Aslında kabahat bunların hiç birinde değildir. Karabaskı düzeninin alabildiğine geçerli olduğu bir ortamda saltanatın aleyhinde konuşacak, yönetimi değiştirecek değilsin ya... Çöreklenmişsin saraya, padişah efendiyle birlikte yiyorsun halkın alın terini. Halkı, eli silah tuttuktan ölümüne değin kullanıyorsun elinin altında, Bütçe biraz açık verdi mi, daha doğrusu iyilik yapıyorum, kamu hizmeti yapıyorum diye camiye, hana, hamama, saraya, kervansaraya ve hele içerdeki eğlenceye biraz daha ağırlık verdin mi, kuşat ve gönder alınlarının teriyle geçindiğin bu mazlum halkı başka mazlum halkların üzerine, Fikret'in deyimiyle,

Türk gelirlerine ait her şey «borçlar idaresi»ni ilgilendirirdi. Artık Türk borçları kâlûbelâya kadar ödenmese de olurdu. (1854'te alınmaya başlanan bu borçların taksitleri yüz yıl sonra 1954'te bitmiş, ancak daha bitmeden «konsorsiyom» adıyle yeni bir sömürü mekanizması kurulmuş ve bugün de yürürlükte. M.B.)

Kes, kopar, kır, sürükle, ez, yak, yık;
ne «aman!» bil, ne «ah!» işit, ne «yazık!»
Geçtiğin yer ölüm, elem dolsun;
ne ekinden eser, ne ot, ne yosun;
sönsün evler, sürünsün aileler;
kalmasın hırpalanmadık bir yer;
her ocak benzesin mezar taşına;
damlar insin yetimlerin başına...

(Tarih-i Kadim)

al alabildiğin, çal çalabildiğin kadar. Ve üstelik bunu, «allahın gölgesi» olarak ve bir hak diye yap...

Ve olmaya ki bir Nesîmî çıksın yobaza çatsın, derisini yüz; olmaya ki bir Şeyh Bedrettin, bir Baba İshak, bir Börklüce Mustafa, bir Torlak Kemal, bir Kalenderoğlu Mehmet vb. çıksın halkın, hakkın davasını savunsun, gönder bu sırtından geçindiğin insanları üzerine yakalat astır; olmaya ki bir Pir Sultan halka yapılan zulme ve haksızlığa başkaldırsın, yanında çömezlik yapmış bir yoksul çocuğu bile olsa, ona ver bir vezirlik, getirt Pir Sultan'ı ve astır.

Öyle ya, ne de olsa var yoksul çalışanlar, kırıp döküp getiriyorlar. Onlar açlıktan kıvranıp ölüyorlar mı, ölsünler... Depremden sıtmadan, koleradan binlercesi, milyonlarcası gidiyor mu, gitsin...

Gerçekten Osmanlı dönemi, bir genellemeye gitmek gerekirse, tamamen böyledir. Evet, nasıl ki yukarıda belirttiğimiz koşullar gelenekçi ozanı ortaya çıkarmışsa; karabaskı, sömürü, yoksulluk, cahillik gerilik içinde çalkalanan toplumun çelişkiler birikimi ve oluşumu da devrimci ozan Tevfik Fikret'i ortaya çıkarmıştır.

... Özel teşebbüs hürriyeti tamdı. Devlet eline geçen parayla istediği gibi yatırım yapabilirdi. Bu yatırımların çoğu camilere, ziyaretgâhlara, türbelere, tekkelere, İslâm âlemindeki kutsal ve önemli yerler için hediyelere, Arap ve Ticanî şeyhlerine, şenliklere, paşaların sırmalarına, kordon ve madalyalarına, polis merkezlerine, vilayet konaklarına, hafiyelere ve zararlı şeyler yayınlamamaları için gazetelere gidiyordu. Bunlardan kalan para ile de bir iki rüştiye, bir iki sanat okulu, idadiye ve bir miktar da sübyan mektebi açılmıştı .. Tanzimatın ekonomi endüstri, devletçilik gibi ihtirasları unutulmuştu; bunlar gavurlara mahsus şeylerdi. Borçlar idaresinin yatırımları sayesinde memleket yalancı bir refaha da kavuşmuştu. Vatanın refahına hizmet yolunda devletin başlıca ciddî meşguliyetlerinden biri yabancı sermaye gruplarına boyuna işletme imtiyazları dağıtmaktı. **Bu sayede 1908'de Abdülhamit idaresi düştüğü zaman Türk halkı adamakıllı soyulup soğana çevrilmişti.** Hiç bir ulus batılılaşmayı bu kadar pahalıya satın almamıştır. (1)

Küçük burjuvazi eski feodal koşullara göre kurulmuş ve biçimlenmiş olan bir geçim tarzının, bu geçime bağlı bulunan bir ideolojinin (din, ahlâk, estetik, beğeni gibi sosyal ilişkilerin) tutucu çerçevesi içinde, ekonomik temelinin sarsılmasından doğan bir hayâl kırıklığı sonucu artık yer ve geçimini koruyamaz duruma geliyor ve özellikle birinci tabakaya ve hatta ikinciye de bir dayanak ve güç kaynağı olmaktan uzaklaşıyordu. Ötedenberi olduğu gibi yine şikâ-

---

1 — Prof. Niyazi Berkes, 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz, 1965, s. 35-36

yetçi, yine isyankârdı. Fakat hâlâ gerçek düşmanını göremiyordu.

İşçi ve köylü (amele ve ırgat) sınıfı, Avrupa'da önemli bir rol oynamaya başladığı ve ideolojisini yaymaya devam ettiği halde, Türkiye'de henüz onu örgütlendirecek bir ekonomik temele ulaşılmamıştı. Büyük tröstler, fabrikalar, sanayi merkezleri kurulmamıştı.

Düyûn-u Umumiyenin (Devlet borçları) üzerinde bu denli durmamızın nedeni şu : Geçmiş tarihimizde «Düyûn-u Umumiye» adıyle anılan bu kurum, bir bakıma Türkiye'nin geleceğini saptamıştır; eskî deyişle kaderini tayin etmiştir.

Osmanlı devleti, bu kurum vasıtasıyle emperyalist devletlerin güdümüne girmiş ve bu ülkelerin açık pazarı, sürüm yeri ve hammadde üreticisi durumuna girmiştir. Ekonomik güdüme giren ülkenin sosyal, siyasal ve kültürel alanda da uydulaşacağı doğaldır. Başka bir deyişle, esasen bir ekonomik mekanizma olan emperyalizm, Osmanlı devletinin doğal ve özgül koşullarını da değiştirmiştir. Nasıl değiştirmesin ki, bir ülkeyi istediği takdirde rahatlıkla savaşa sokabiliyor. Niyazi Berkes'in verdiği örnek bu açıdan ilginçtir. Aslında bu, Düyûn-u Umumiye ve ortaklarının yarattığı ilk ve son savaş değildir. Esasen «dünyayı sömürmek isteyen Avrupa emperyalizminin önünde Osmanlı imparatorluğu bir seddi. Bu seddi yıkmak, Ortadoğuyu ve giderek Uzak Asya'yı sömürmek için, devamlı savaşlarla Osmanlı imparatorluğunu bir savaştan bir savaşa sürüklemek politikası güdüyorlardı. Savaşlardan yenik çıkan Osmanlı devletine kapitülasyonlar yüklüyor, devleti, malî, ekonomik, politik egemenlikleri altına alıyorlardı.

Bu devletler Türkiye'yi, Birinci Dünya Savaşı'-

nın sonunda olduğu gibi, ordularıyla kuşatmadılar. Fakat savaşlardan yenik çıkan devleti ezmek için mali bir korporasyon kurdular.»[1]

Bu, 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında baskısı iyiden iyiye kesinleşen ve keskinleşen ve 20. yüzyılın başlarında silahlı kılığa yeniden bürünen emperyalizmin, Osmanlı devletinde sahnelediği yeni bir oyundu. Ve bu oyun Abdülhamiti uzun süre tahtta tutmuş, bu ülkedeki işleviyle bir İkinci Meşrutiyet'e, bir Balkan Savaşı'na, bir Birinci Dünya Savaşı'na ve oluşturduğu birikimle giderek 1919-1922 Türk Ulusal Kurtuluş Devrimine yolaçmıştır. Bu nedenle 19 ve 20. yüzyıl Türk tarihinde önemli bir yeri vardır bu kurumun.

Kırsal kesimde feodalizmin, kentte küçük el sanayiinin egemen olduğu Osmanlı devletinin, mevcut ilkel üretim araçları ve ilişkileriyle Avrupa tekniği ve kapitali karşısında tutunamayacağı ortadaydı.

Avrupa kapitalinin ülkeye girmesi ve mallarının pazarlara akması yaşam koşullarını değiştirmiş, buna karşılık ülkenin üretim gücü gittikçe gerilemiştir.

«Değişmekte olan yaşam koşullarıyle, değişmeyen temel arasındaki ilişkiler, çelişkileri artırmaktan başka sonuç vermiyordu. Sömürücü Avrupa kapitalizmi, emperyalizm safhasına girdikten sonra, Afrika ve Asya'yı sömürgeleştirdiği gibi Osmanlı İmparatorluğunu da sömürgeye çok elverişli bir saha olarak buldu. Fakat İmparatorluk, dışarıdan gelen baskı ve ekonomik etkiler karşısında sadece üst-

1 — Sabiha Sertel, Tevfik Fikret, s. 19

yapıyı değiştirecek kararnameler yayınlamakla meşguldü. Devlet yönetimi müstebit padişahların, paşaların, derebeylerinin keyfi yönetimlerine bağlıydı.»[1]

Ahmet Rasim, İmparatorluğun bu yıkılış döneminin panoramasını şöyle çizer tarihinde :

«Devlet-i âliyede bir kaç yüz senedenberi muntazam bir hükümet şekli görülmüyordu. Hükümet, fertlerin haklarına fertler de hükümetin haklarına karşı bir vaziyet almış gibiydiler. Ortada kanun namına yalnız şeriat sözü vardı. Irz, can, mal, keyfi muamelelere tâbi idi. Katil, işkence, angarya, müsadere, muhakeme etmeksizin sürgün, yolsuzluk, rüşvet, zorbalık, meskenlerin dokunulmazlıktan mahrum olması, suç işleyenlerin cezasız kalması, şeriat mahkemelerinin terbiye kuvvetinden uzak olması, maarifin azlığı, taassubun zararlı neticeleri, hükümetin harici münasebetindeki karışıklık, memleketin içinde istiklâl davalarının birbirini takip etmesi, hudutların asayişten mahrumiyeti, bunun gibi ahvâl ve fenalıklar, hükümet makamına geçen kimselere intikal etmiş bir saltanat mirası idi.»[2]

İşte Tevfik Fikret, yukarıdanberi anlatmaya çalıştığımız bu birikimin ürünüdür. O, gelenekçi çizgide değil, toplumcu, devrimci çizgide yer almıştır. Düşünen kafa, gören göz ve iyi niyetlilik Fikret'i bu çizgiye sokmuştur.

Bakınız, Fikret daha 1898'lerde Süleyman Nazif'e gönderdiği bir mektupta; karabaskının ve kötü koşulların boğucu, ezici, tedirgin edici havası altındaki ruh durumunu nasıl anlatıyor :

---

1 — Sabiha Sertel, Tevfik Fikret, s. 25

2 — Ahmet Rasim, Resimli ve Haritalı Tarih-i Osmani

«Yeis... Yeis... Yeis!.. meyusum kardeşim; dehşetli bir buhran-ı infial (kırgınlık bunalımı) içindeyim, sönüyorum. Bu biraz daha devam ederse, eyvah!.. Sebebini söyleyeyim mi? Fakat bu o kadar tuhaf ki gülersiniz diye korkuyorum; bazen kendim bile kendi halime gülüyorum. Koca bir âlem içinde yalnızım, Nazif! En samimi arkadaşlarımın arasında sokağa çıplak çıkmış bir adam hissiyle titriyorum; herkesin vicdanı kapalı, örtülü; yalnız ben çıplak! Herkes hiç olmazsa üniformalarıyle -ne diyeyimsetr-i cilt ediyor; herkes zamanın alayiş-i denaetine (alçaklık gösterişi) bürünebiliyor; herkes namuslu geçinerek alçak yaşamanın kolayını buluyor; herkes bu hava-yı rezîlette (rezalet havasında) nefes alabilmek için bir suhulete (kolaylığa), bir çareye, bir efsuna (büyüye) malik...

İşte namus-u kalem, namus-u matbuat, namus-u edep... O da oldu, o da çiğnendi. Gazetesine bir jurnal sureti basmayanlar artık gazeteci sayılamıyor. Sonra içimizde o edepsizleri galebe-i şirretlerinden (edepsizlik üstünlüklerinden) dolayı tebrike koşacak, «bir gaza ettin ki hoşnut eyledin Peygamberi!» alkışlarıyle onların bu danışıklı döğüşlerini, namussuzluğun bu vicdan-şiken (vicdan kırıcı) zaferini alkışlayacak namuslular da var!

Bilir misiniz, bu zamanda namus, zarfını kemirir bir cevherden başka bir şey değil. Size koşuyorum ;elbette siz beni anlar, benimle ağlarsınız. Bayramın ilk günündenberi damarlarımın içinde bir zehr-i infial (infial zehri) dolaşıyor, kanımı yakıyor; burada artık herkesin benden ürktüğünü, kaçmak istediğini görüyorum. Herkes edepsizliğe hak veriyor; bana diyorlar ki: Zaman haklıdır, akıllıdır; sen budalasın! Allah aşkına siz öyle yapmayın, siz bari de-

yiniz ki: Sen budalasın; fakat zaman haklı, akıllı değildir!

.....

Ye'simin derecesini düşünemezsin kardeşim; kendimi taşlara çarpacağım geliyor. Fakat hani benim hun-i hamiyetimle (yurtsever kanımla) kirlenecek bir temiz taş.»

Fikret, bir gerçek olarak gördüğü altyapı ve üstyapı bozukluğu ve çöküşü karşısında başkaldırmıştır. «Sis», bu çıkışın ürünü ve yukarıdaki mektupla Ahmet Rasim'in çizdiği panoramanın şiirsel biçimidir.

«'Sis' Tevfik Fikret'in günle yarın arasına gerili bir ipte gelişen toplumsal karamsarlığının en güzel örneği, bu toplumsal karamsarlığı besleyen baskı yönetimin yaman yergisi, o hiç bir ışık süzülmeyen karanlık geriliğin öfkeyle yerden yere çalınışıdır.» (1)

O, yüzyıllar boyunca övmekle bitirilemeyen İstanbul'u bir paçavra gibi yerden yere çalar. Hatta bu yüzden bazı çevrelerle de çatışır.

Gene bir sis kaplamış ufuklarını, inatçı bir sis,
gitgide büyüyen bir ak karanlık.

.....

Ne kadar tatlı, cana yakınsın, ne kadar,
süzgün, mavi gözlerinle sen uzaktan!
Oysa ne farkın var kirli kadınlardan senin,
hiç bir şey umurunda değil, belli,
ne bunca acı türkü, ne bunca kan ağlayan!

.....

1 — Ceyhun Atuf Kansu, Tevfik Fikret ve Devrim, Türk Dili, sayı 203, s. 484

Koynunda barınan nice yaratık arasında
kaç tanesinin alnı açık, yüzü ak?

.....

Ey mahkemelerden her gün kovulan hak!

.....

Ey kalem ve kılıç, siyasî iki mahkûm,
Örtün, ey İstanbul, kanlı toprak,
örtün, kart orospu, örtün, hiç uyanma!

(A. Kadir söyleyişiyle)

Devrimci birikim, 1908 kuşağınca eyleme geçirilir, karabaskı yönetimi yıkılır; İkinci Meşrutiyet devrimi doğar. Mithat Paşa Anayasası yürürlüğe konur; yeni bir eşitlik ve özgürlük döneminin başladığı kamuya duyurulur. Sis artık dağılmış ve yeni bir gün doğmuştur.

Fikret, ideoloğ ve öncülerinden olduğu ve dört gözle beklediği bu hareketi, doğan bu yeni günü alkışlayarak karşılar ve karanlıkların şiiri «Sis»e karşı, aydınlıkların şiiri «Rücû-Dönüş» doğar :

Sen ey çevresi yeniliğin, o uğursuz gecenin
ilişiği yok seninle; sen şereflisin ulusun.

.....

Doğru at adımlarını
Düşün: Buğünkü adımlar hazırlıyor yarını.
Ve siz, ey ordumuzun anlı şanlı erleri,
Siz ey güzel vatanın çocukları, aydınları
Siz ey açık alın ve seçkin vicdanlar
Siz ey yürekli ve aslan yürekli insanlar!
İçimde şimdi ne duygular, ne dilekler
Ne sevinçler coşuyor, bilseniz; ne coşturucu
Ezgiler doğuyor... Bunların şöyle böyle
Anlamı, şiiri, esinleri, özü, sözü sizin;
Sizin, ne varsa sizin, hepsi hepsi hepsi sizin.

(C.A. Kansu söyleyişiyle)

Evet Fikret alkışlıyor, fakat derhal toparlanıyor; karabaskı gitti ancak yapılacak çok şey var, diyor. Bu bakımdan «doğru at adımlarını» diye uyarıyor ta baştan.

Ancak çok geçmeden işbaşına gelen İttihat ve Terakki'nin de kimliği anlaşılıyor. Onlar da gerilemenin, kargaşalıkların ve çöküşün esas nedenlerini ekonomik ve mali yıkılışta arayacakları yerde, Tanzimat dönemi politikacıları gibı, bazı yüzeysel değişiklikler yapmakla yetiniyorlar.

Sabiha Sertel, İttihat ve Terakki'nin kimliğini ve işlevini şöyle belirtiyor :

«İttihat ve Terakki bu iç buhran içinde, sosyal, kültürel, ekonomik bazı kalkınma teşebbüslerine girişmişti. Fakat köylü kitlelerini bir ziraat reformuyle kalkındırmak, köylüyü mültezimlerin zorbalığından, halkı yabancı sermayeye (Düyûn-u Umumiyeye, Rejiye) kölelikten kurtarmak gibi devrimci hareketlere girişmiyor, üretim ilişkilerinde bir değişiklik yapmayı düşünmüyordu. Demokratik burjuva devrimleri için şart olan derebeyliği yıkmak, saltanatı ortadan kaldırmak gibi temel değişimlere yanaşmıyordu. Şehirlerde de işçi kitleleri, küçük esnaf, yerli ve yabancı sermayenin sömürüsü altındaydı. Yabancı sermaye ile kurulan fabrikalarda, silâh fabrikalarında, daha ziyade imtiyazlı şirketlerde, demiryollarında, diğer iş kuruluşlarında işçilerin çalışma şartları son derece ilkeldi. Halk kitlelerinin ne yaşayış seviyesinde, ne kültür ve sosyal durumlarında hiç bir değişiklik olmamıştı.»

Buraya gelmişken, Türkiye'de ilk Sosyalist Parti olup 1910'da kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkasının durum değerlendirmesine ve önerilerine de-

ğinmeden geçmek yanlış olur. Fırka bildirisinde, partinin ilkeleri şöyle belirtilir:

«Sosyalizm ülkemizde yanlış anlama sonucu olarak pek fazla, pek yanlış ve tamamıyle anlamına karşıt bir biçimde anlaşılmıştır. Halbuki sosyalizm, günden güne daha kötü, daha müşkül bir duruma gelen toplumun aç ve sefil evlâtlarının refahını düşünür.

Sosyalizm mutlaka, adaiete tam ters olan ekonomik yapıyı düzenlemek ister. Sosyalizm, sermayenin belirli ve mutlaka egemen kimseler elinde bulunmasına karşı kor ve «herkese hakkı kadar» kuralını koyar. Niçin milyonlarca adam birkaç kişinin tutsağı olsun. Bir yandan milyonların sağladığı çeşitli zevkler ortasında tembelce zevk ve safaya dalan sermayedarları, öbür yanda onların emir ve dileklerine bağımlı binlerce aç ve düşkün, hastalıklı ameleyi düşünelim. Varsayılan vicdanı karartan durmadan ileri sürülen ve toplumu mutluluğun doruğuna ulaştıracağı sanılan ahlâka çıkmaz lekeler, kirler süren bu levha, sosyalizmin taşlama amacı, dokunma yeri, eleştiri alanıdır...»

Sosyalist Fırka'nın amaçları arasında; şimendiferlerin, bankaların, madenlerin, sigorta kumpanyalarının millileştirilmesi ile her türlü tekelin kaldırılması, askerî güçlerin milislerden kurulması, işçi sınıfının grev hakkı, sosyalizme yararlı gösterilere katılmak, sendikalara yardım etmek, iş saatini sınırlamak, tek dereceli seçim yönteminin kabulü, basınyayın ve toplantı özgürlüğü, bazı vergilerin ve idam cezasının kaldırılması, eğitim ve öğretimin parasız olması, her türlü saldırıdan ve savaştan kaçınılması, barışın korunması, iç ve dış bütün sosyalist kon-

grelere katılınması gibi önemli konu ve sorunlar vardır. (1)

O dönem Türk toplumunun doğal ve özgül koşulları, böyle bir hareketin başarıya ulaşmasına uygun olmadığından, dilenen başarıya ulaşılmamıştır. Ayrıca şunu da belirtmekte yarar var. Anadolu'ya gitme olanaklarının oldukça sınırlı olduğu bu ortamda, Sosyalist Fırka çalışmaları, köye ve köylüye pek ulaşamamış, daha çok İstanbul'daki işçi kesimi arasında kalmıştır.

«İttihat ve Terakki aşağıdan yukarıya bir devrime önem vermedi. Memleketi sanayileştirmeye, geri bir ziraat memleketi olmaktan çıkarıp, kapitalist sanayileşme yoluyle kalkındırmaya çalışmadı. Emperyalist sermayenin memleket kaynaklarını ve iş kuvvetlerini sömürmesine engel olmadı. Esasen İmparatorluk, Avrupa sanayii ve sermayesine hiç bir surette karşı koyacak durumda değildi. İttihat ve Terakki partisinin 1908 devriminde hedefi hürriyetti ama, silâhını ne bu devrimi kökten yok etmeye hazırlanan yabancı sermayeye ve emperyalizme ne de derebeyliğe karşı çevirdi. Olsa olsa, Türk olmayan azınlıkların elinde bulunan ikinci dereceli bazı iktisadi kumanda mevkilerinin Türk sermayedarlarına geçmesi için çalıştı. Bu da yeni yeni tüylenmeye çalışan Türk burjuvazisiyle daha evvelden tüylenmiş azınlık burjuvazisi arasında bir ziddiyet yarattı. Millî sanayii koruma, azınlık unsurlarına karşı cephe

---

1 — Fazla bilgi için T.Z. Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler; Süleymen Münir Çapanoğlu, Türkiye'de Sosyalist Hareketler ve İştirakçi Hilmi; İ. Tatarlı, R. Mollof, Marksist Açıdan Türk Romanı; A.B. Kuran, Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde İnkilâp Hareketleri

almak mânâsını ifade etti. Bu da partiyi şöven bir milliyetçiliğe sürükledi.» (1)

İşte bu tutum ve görüş, Osmanlı Devleti'nin sonunu yaklaştırmıştır. Zaten «hasta adam» olan Osmanlı, Enver Paşa gibi Birinci Dünya Savaşı'nın emperyailst ve sınıfsal niteliğini göremeyen yöneticiler yüzünden, İngiltere'ye karşı Orta-doğuya açılmak isteyen Alman militarizminin kucağında ateşe atılmış ve hastanın ölümüne yolaçmıştır. (Osmanlı'nın savaşa giriş kavgasının öyküsüne sonra yeniden değinilecektir.)

Yazık ki yönetimi ele alan yeni kadro da aynı yağma sofrasının adamlarıdırlar. Bunların yaptığı, gülümseyen halka bir şamar indirmekten başka bir şey değildi. Gazeteci Hasan Fehmi, Ahmet Samim'in yaşam özgürlükleri bile, muhalefet ettiklerinden ötürü, özgürlük savıyla ortaya çıkanlarca bir daha gelmemecesine ellerinden alınmıştı. Bu da, düşün özgürlüğüne indirilen tokattı.

Ey ulusa atılan o yadsınası tokat!
Ey yasalara saygıyı tepen o zalim çırpıntı!
Ulusun varlığını, yasayı kutsal tanıyan her
Vicdan seni kargıyıp, alçaltarak anar
Düşsün, sana -zorbalığa yatkın- eğilen baş,
Kopsun seni -bir hak diye- alkışlayan eller!

(Doksan Beşe Doğru: C.A. Kansu söyleyişiyle)

İttihat ve Terakki'nin işlevini de, Doksan Be-

1 — Sabiha Sertel : Tevfik Fikret, s. 79

şe Doğru, Hân-ı Yağma, ve Rubab'ın Cevabı'yla Fikret'e bırakalım:

Bir uğursuz dönem gene: Gene çiğnendi nice andlar,
Çiğnendi, yazık, ulusun yüce umudu!
Yasa diye topraklara sürtüldü alınlar;
Yasa diye, yasa diye, yasalar tepelendi...
Boş yere çığrı çığlık, boşuna bu inilti...

Yaşamaz ulus, hakkı özleyip solurken,
Sussun diye vicdanına yumruklar inerse;
Ulus yaşamaz, horlanırken kurultay
Aldatılıp, korkutulup titrer ve sinerse;
Ulus yaşamaz, ulusun toplum özü boğulurken!
(C. A. Kansu söyleyisiyle)

Gelenler de yağma sofrasının adamlarıymış. Özgürlüğün adı; yağma, vurgun, soygun, baskı olmuş:

Bu sofracık, efendiler- ki bekler yutulmayı
Önünüzde titriyor- şu ulusun hayatıdır;
Ulusun ki şu acılı, ulusun ki eşiğinde ölümün!
Ama sakın çekinmeyin, yiyin, yutun hapır hapır...

Yiyin efendiler yiyin; bu doyumsuz sofra sizin,
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Efendiler pek açsınız, besbelli yüzünüzden;
Yiyin, yemezseniz bugün, yarın kalır mı, kim bilir?

Şu doyumcul sofra, bakın gelişinizle övünçlü!
Haklıdır kutsal savaşınızın, evet, o hak da elde bir!

Yiyin efendiler yiyin; bu içşenliği sofra sizin;
Doyunca, tıksırınca, patlayıncaya kadar yiyin!

Yukarıdanberi sıralanan olaylar ve bu olayların tepkisi bir gerçeği çıkarıyor ortaya. Yukarıda da belirttiğimiz gibi gelenekçi ya da devrimci hiç bir sanatçı -dar anlamda ozan- durup dururken ortaya çıkmaz. Herşeyden önce o, içinde bulunduğu, yaşadığı toplumun ürünüdür. Özellikle devrimci sanatçı, bir birikimin ürünüdür. Fikret bu bakımdan oldukça tipiktir. Her şiiri, yanlış, sakat bir tutuma ve işleve bir eleştiridir, bir başkaldırıdır.

Fikret'in başkaldırısı ve devrimci özelliğinde, içerdeki kötü ortamla kendi iç yaşantısı, iç deneyleri ve iç bunalımları ile Fransız sosyalistleri önemli rol oynamışlardır.

Kansu'nun da dediği gibi Fikret'teki toplumsal birikimin kaynağı, «Osmanlı Türk toplumunun içine düştüğü bunalımdır, bu bunalıma çare arayan değişimlerdir, yenileşme çabalarıdır. Bireysel birikimin kaynağı, kendi yaşantısıdır, kendi iç yapısıdır; toplumsal birikimin aşıladığı 'değişimci' özün, başkaldırıya, devrime dönüşümüdür.» (1)

---

1 — Ceyhun Atuf Kansu, Tevfik Fikret ve Devrim, Türk Dili, sayı 203, s. 479

YAŞAMI VE KİŞİLİĞİ

Fikret'in yaşamının uzun uzadıya anlatılmasından çok, yaşamını ve kişiliğini etkileyen ve bir bakıma onun için dönüm noktası sayılacak olayların tarihsel bir sıralamasını yapmakta yarar var.

24.12.1867 : Fikret doğuyor. 1878 Anayasası yürürlüğe girdiğinde 9 yaşındadır, iki yıl sonra II. Abdülhamit Anasayı kaldırıyor: Fikret 11 yaşında. Çocukluğu ve ilk gençliği tam Birinci Meşrutiyet'le İkinci Meşrutiyet arasında geçen Anayasasız baskı yönetimine raslıyor.

1888: Galatasaray Sultanisi'ni birincilikle bitiriyor; daha okul sıralarında şiir yazmaya başlıyor. Hariciye İstişare Odasına sonra Mektubi Kalemine giriyor. Fakat kısa zaman sonra ayrılıyor.

1890: Dayısı Trabzon Valisi Mustafa Bey'in kızı Nazîme Hanım'la evleniyor.

1891: Mirsad'da yazmaya başlıyor. Bu dergide (tevhid) ve (sitayiş-i hazret-i padişahî) konulu iki şiir yarışmasını kazanıyor.

1894: Galatasaray Sultanisi'nde Türkçe öğretmenliği yapmaya başlıyor ve 1895'te ayrılıyor.

1895: Oğlu Halûk doğuyor.

1896: Servet-i Fünûn dergisinde yazmaya ve Robert Kolej'de Türkçe öğretmenliği yapmaya başlıyor.

Derginin başına geçiyor ve 7 Şubat 1896'da ilk sayısını çıkarıyor. Bu dergide ilk kez «Hayran» adlı şiiri yayımlanıyor. Fikret'ten başka Halit Ziya, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit, Hüseyin Suat, Hüseyin Siret, Ahmet Reşit, Süleyman Paşazâde Sami, Faik Âli, Ahmet Hikmet, Ali Ekrem, Ahmet Şuayip bulunuyordu. Böylece edebiyatımızda «Edebiyat-ı Cedide» adıyle anılan okul açılmış oldu.

1896-1897: Türk-Yunan savaşı başlıyor. Fikret bu dönemde 'vatan' duygularının ağırlık kazandığı şiirler yazıyor: Hasan'ın Gazâsı, Yenişehir Gazilerine, Asker Geçerken, Teşyiden Sonra, Kılıç, Kenan, İki Bayram gibi.

1898: Abdülhamid'in karabaskısı son evreye varmış; Fikret'in babası oradan oraya sürülmekte. Fikret de tutuklanıyor.
«Halûkçuğa» şiiri bu tutuklulukta yazılmıştır:

Ağlayan kim, ninen mi yavrucuğum?
Bizi pek çok seven mi, yavrucuğum?
Sen Halûk'um, o nazlı mâşukum,
O mu kıymetli, sen mi yavrucuğum?
Sizi bir an tahattur etmiyecek
Hangi mel'un, o ben mi yavrucuğum?

Fikret, nihayet dayanamıyor ve içini, kafasını kemirip duran düşünceleri, şiirleriyle ortaya salıyor. Kamîs-i Yusuf, Hande-i Bûm,

Bahâr-ı Mağmûm, Kahkaha-i Ye's, Fener, Ey Hâb, Nâdim-i Hayat hep bu tepkinin ürünleridir.

Bu tutukluluktan sonra Fikret sıkı sıkıya göz altına alınır.

1899: Bu arada İstanbul'un ığrençliklerinden bunalan ve yılan Fikret, birkaç arkadaşı ile birlikte Yeni Zelanda adalarına, sonradan da Hüseyin Kâzım Kadri'nin Manisa'nın Sarıçam köyündeki çiftliğine yerleşip küçük bir komün kurmayı düşünürler. Fakat maddi olanaklar ve aydınların Anadolu'ya taşınmalarının yasaklanmış olması gibi nedenlerle bu tasarıları gerçekleşmez. Hayat-ı Muhayyel, Yeşil Yurt, Bir Mersiye bu dönemin ve duygunun ürünleridir.

Fikret, Robert Kolej'de verilen bir çaya karısıyla birlikte gittiği için ikinci kez tutuklanıyor.

1900: Rübab-ı Şikeste yayımlanıyor, mevcudu kısa zamanda bittiği için bir ay içinde ikinci basımı yapılıyor

Servet-i Fünûn'da bazı anlaşmazlıklar yüzünden küçük bir dağılma oluyor. Bu dağılmayı Fikret, bir şiirinde şöyle anlatıyor

Ayın Nadir hakaret gördü gitti,
H. Nâzım başka hikmet gördü gitti,
Sezâi fazla hürmet gördü gitti
Hele Tâhir beyin ahvâli mâlûm
O Tahir'le (1) karâbet gördü gitti.

---

1 — Baba Tahir

Siyasal bir gösteri nedeniyle üçüncü tutuklanma ve Servet-i Fünûn sarayca mimleniyor. Yazarların kimi çeşitli yerlere sürülüyor; Fikret'i sürmeye yanaşamıyorlar.

1901: Fikret, Servet-i Fünûn'dan ayrılıyor, dergi kapanıyor ve yazarlar dağılıyor.

Artık Fikret, gözle görülen hastalıkların asıl nedeninin yapıdan geldiğini ve toplumu ilgilendirdiğini kesinlikle anlıyor ve kalemini toplumcu mücadelenin emrine koyuyor. Ancak bu ortamda serbestçe şiir yazıp yayımlamak güç olduğu için herbiri bir «devrim bildirisi» olan şiirlerini ya çoğaltmak ya da gizliden gizliye basmak suretiyle elden ele dolaştırarak bu mücadeleyi sürdürüyor.

Fikret, bu tarihten sonra, devrim bildirilerinin, ürünlerini verdiği 1908'e değin kavgasını gizlice yürüttüğü bir «inziva»ya çekiliyor. Bu dönem, sarayla gizliden gizliye boğuşma dönemidir. Fikret'in «kapalı yaşayışı» kavgasını tavsatmamış, tersine daha da hızlandırmıştır. O, uzak duruyorken gerçekleri daha iyi değerlendirme ve şiirleştirme olacağı buluyordu.

Gidip geldiği yer, Robert Kolej ve Âşiyan'ıdır.

Fikret'in devrim bildirilerinin önemli bir bölümü bu dönemin ürünleridir.

«Bir sabah uyandığı zaman, Boğaz'ı koyu bir sis tabakasıyle kaplanmış gördü. Bu kalın sis, memleketi baştanbaşa örten istibdat perdesine ne kadar benziyordu! Bir an, gözlerinde bu iki perde birbirine karıştı. Kalem elinde esrarlı bir hançer kesildi; zavallı vatanı baştanbaşa saran o kalın perdeyi parçalamağa ve üze-

rini örttüğü yaraları deşmeğe başladı. Deşti, deşti... bu memleketin ne kadar çok derdi vardı! Onları saymakla bitiremiyor, o da onlarla beraber inliyor ve duyduğu dehşet karşısında ona daha fazla bakamayarak, ellerini yüzüne kapayıp:

Örtün, evet ey hâile... örtün evet ey şehr,
Örtün ve müebbet uyu, ey fâcire-i dehr...

diye haykırıyordu.» (1)

1902: Fikret'in kızkardeşi ölüyor. Bu ölüm Fikret'i bir yerinden daha vuruyor. Ölümüne neden olarak kocasının eziyetini görüyor. Kardeşinin ölümü üzerine yazdığı «Hemşirem İçin»de duygularını en sert ve en içli biçimde dile getirir. Burada Türk kadının acıklı serüveni vardır. A. Kadir'in deyişiyle «bu şiir bütün kadınlığın acılarını dile getiren bir ağıttır.»

Zarîf ü âkil idin düşmesen bu aileye
Kalırdı belki kadınlıkta bir büyük yâdın,
Yaşardı belki onun gölgesinde ahfâdın.
Sen inmedin seni indirdiler o mezbeleye;
Sen ölmedin seni öldürdüler, zavallı kadın!

Bu dönemde karabaskıya karşı yürütülen mücadele gizliden gizliye sürüyordu: «Senelerce haftada birkaç gece toplandıklarını, İstibdat İdaresi aleyhine konuştuklarını duyardım.» (2)

---

1 — Kenan Akyüz, Tevfik Fikret, 1947, s. 67

2 — Dr. Mazhar Osman Uzman, Tevfik Fikret'le Çalıştığım Zamana Ait Hatıralar Yeşilay, 1944

Babası Antep'te sürgünde iken ölüyor. Babasının sürgünde ölümü Fikret'i iyiden iyiye yaralıyor. Bir kâğıt üstüne, ağlayarak babasının resmini çiziyor ve altına şunları yazıyor:

Benim gözümde bugün hâiz-i şehâdetsin
Şehid-i sıtk u hamiyyet, şehid-i gurbetsin.

1906: Abdülhamit'e ölüm girişiminde bulunuluyor. Fikret, bu olayı tüm içtenliğiyle alkışlıyor:

Ey şanlı avcı, dâmını beyhûde kurmadım!
Atdın.., Fakat yazık ki, yazıklar ki vurmadın!
(Bir Lahza-i Teahhur)

1908: Selanik'te devrim hazırlıkları yoğunlaşıyor: «Şiirleri elden ele, dilden dile dolaşıyor; Fikret milletle inliyor, millet Fikret'le haykırıyordu. O, artık milletin yüreği ve dili olmuştu. Nihayet bu cehennem hayatının sona ereceği günler yaklaştı. Rumeli'nin Abdülhamit'in zulmünden bir uzak yerlerinde, ona indirilecek darbe büyük bir ferâgat ve fedâkârlık hazırlanıyordu. Selânik İhtilâl Teşkilâtı adına, Hoca Fatin efendi, Salih Feridun ve Mehmet Sadık beyler, Fikret'ten bir millet şarkısı istediler. Fikret, bu şiiri yazdı ve bir akşam vakti Hisar kalesinin gölgelerinde, yakın dostlarına okudu.» (1)

Zulmun topu var, güllesi var, kal'ası varsa,
hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır;

---

1 — Ruşen Eşref Ünaydın, Tevfik Fikret, 1919 s. 115'den naklen K. Akyüz, a.g.y.

göz yumma güneşten, nekadar nûru kararsa sönmez ebedî, her gecenin gündüzü vardır.

Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol; ey hak, yaşa; ey sevgili millet, yaşa... Var ol!

Bu şiir, Fikret'in en çok sevdiği şiirlerindendir.

10 Temmuz 1908: Meşrutiyet Devrimi gerçekleşiyor. Karabaskı ve onun başı yıkılmıştır. Ortalığı bir sevinç kaplamıştır. Herkes gibi Fikret de aydınlık günlere kavuşmanın sevinciyle kaleme sarılıyor ve Meşrutiyetin ertesi «Sis»e karşı «Rücû»u yazıyor.

Fikret'in «Vatan İçin» adlı şu şiirini de Meşrutiyet devriminin gerçekleşmesi üzerine yazdığı anlaşılmaktadır. Fikret'in bu şiiri, bildiğimize göre şimdiye değin hiç bir yerde yayımlanmamıştır.

Gökten, şu güzel memleketin mâi göğünden
bir ses inerek sesleniyor, ey koca millet!
Hürsün, sana hürriyet o ni'met, o saadet
makdûr ü mübah (1) oldu, helâl olu, bugün sen
tecdîd-i vücûd etdin, (2) evet gül, sevin, eğlen.
Gül, çünkü ser-âzâdeliğin (3) hakkı sevinmek,
gülmek, yaşamaktır... Yaşa, handân ü serâzâd.
Güldükçe yüzün, ağlayacak çehre-i bîdâd (4)

Sözcükler :

1 — makdûr ü mübah oldu: nasibin ve hakkın oldu
2 — Yenilendin
3 — Serbest olmanın, özgür olmanın

Tanin gazetesini kuruyorlar, «Rücu» ilk sayısında yayımlanıyor. Fakat kısa zaman sonra yeni yönetici kadronun ve arkadaşlarının tutumunu beğenmediğinden ayrılıyor:

«Fikret hiç yazı yazmıyor, yalnız yazı işleriyle uğraşıyor ve etrafı dinlemekle meşgul oluyordu. Bu dinleyiş çok yerindeydi ve ona çok şeyler öğretti. Kendisine çabuk gelerek, şaşkınlıkla yanlış adımlar atmaktan kurtuldu... Çünkü bu ilk neşe ve samimiyet günlerini kötü bir post kavgası izledi. Bu, ne kör dövüşüydü!.. Memleket böyle mi ve bunlarla mı yönetilecekti. O temiz idealler, o yanıp tutuşmalar nereye gitmişti?... Mide fikri eziyor ve Fikret bu manzaradan iğreniyordu...

Cahit'in de siyasi emeller peşinde koşması, Fikret'in canını sıktı ve Tanin'den ayrıldı» (1)

Selanik'ten sonra İstanbul'da da bir İhtilâl Örgütü kuruluyor ve toplantılarına Fikret de çağrılıyor. Kendisine bu ara Millî Eğitim Bakanlığı (Maarif Nâzırlığı) teklif edilmiş ancak Fikret, yeni kadro ile de çeliştiğini anladığından kabul etmiyor.

6 Ocak 1909: Galatasaray Sultanisi müdürlüğüne -tam yetki koşuluyla- atanıyor. Bakanın bir tutumuna bozularak ayrılıyor.
Yeniden müdürlüğe atanıyor.

31 Mart gerici ayaklanması oluyor (13 Nisan 1909). Amaç, Meşrutiyet hareketini etkisiz kılmak. Sultani'ye gelip yıkacaklarını duyuyor ve kapıya dikilerek; «Sultani'yi yıkmak

---

1 — Kenan Akyüz, Tevfik Fikret, s. 87

için, önce beni yıkmak lâzımdır» diyor.

Ertesi gün okula gelmiyor.

Hareket Ordusu'nun olaya el koymasıyle kara güç yıkılıyor ve Fikret-bağsız, koşulsuz bir yetkiyle- yeniden müdürlüğe getiriliyor.

Halûk'u mühendislik öğrenimi için İskoçya'ya gönderiyor (16.9.1909). Halûk'u Sirkeci'de trene bindirip yolcu ettikten sonra düşündüklerini, duyduklarını, Halûk'tan istediklerini, beklediklerini «Halûk'un Vedâı» ile şiirleştirmiştir.

Halûk'un Vedâı, Fikret'i, Halûk'un papazlığından dolayı suçlayanlara verilecek ve gösterilecek en iyi yanıttır.

Fikret, burada Halûk'tan neler beklediğini birbir koyar ortaya:

Sen tren, ben vapurda pür-temkin
atılırken -sen İskoç ellerinin
sisli, yağmurlu, karlı, buzlu, fakat
cidd ü himmet, vakâr u hürriyet
dolu peygule-i temeddününe;

(gayret ve azim, onur ve özgürlük dolu bir özgürlük ülkesine)

benso nâzende Bosfor'un köhne,
köhne, âvâre, bî-haber, bîzâr,
belki cennet kadar tarâvetdâr,
fakat âlûde-i kelâl ü kesel
bir kenârında münharif, muğfel
bir hayâtın firâş-i uzletine,-

(fakat bıkkınlık ve tenbellik içindeki bir kenarında sapık ve aldanmış bir hayatın elini-eteğini çekmiş bir döşeğine)

ne düşündüm, bilir misin? Şu nine,
şu sahî toprak en sonunda... Yazık,
bunu benden mi duymalıydın... Arık
ve bakımsız harâb olup gidecek
acı şeyler, Halûk, fakat gerçek.

.....
Bu geçit işte böyle dar, mu'veç;
ey şetâretli yolcu, sen yürü, geç.
Sen bu menhalde kalma, sıçra, atıl,
bir ziyâ kârbânı bul ve katıl.
Gez, dolaş kâinât-ı efkârı,
-Dâima önde, dâima yukarı!-
Pür-tehâlük hayât u kuvvetden
ne bulursan bırakma: San'at fenn,
i'timâd, i'tinâ, cesâret, ümîd,
hepsi lâzım bu yurda hepsi müfîd.
.....
Bize bol bol zıyâ kucakla, getir:
Düşmek etâfı görmemektendir.

Evet, Fikret'in Halûk'a söyledikleri bunlar. Şiir sürüp gidiyor. Ve giderken bunları doğrudan Halûk'a söylediğini; gönderdiği mektuplarıyla aynı isteklerini yinelediğini kaynaklardan biliyoruz.

Fikret'in ölümünden beş yıl sonra papaz olan Halûk'tan dolayı onu suçlayanlar; Mehmet Akif'in oğlunun, babasının cenazesi başına, hır-

sızlık suçundan dolayı elleri kelepçeli olarak jandarmalar arasında geldiğini -ve bunun Akif'le ilgisi olamayacağını- unuturlar.

Üstelik 1964'lerde Fikret'in oğlu Halûk Fikret, bir mektubunda ne diyor bakın: «Bu memlekete -Amerika'ya- 1913 Ağustosunda Michigan Üniversitesi'nde mühendislik eğitimime devam etmek üzere geldiğim vakit, mezun olduktan sonra Türkiye'ye dönmeyeceğimi ne babam tahmin ediyordu, ne de ben düşünüyordum.» (1)

1910: Fikret son kez müdürlükten ayrılıyor. Fikret'in, zamanın Millî Eğitim Bakanına yolladığı şu tezkere, kişiliğini kısmen belirlemesi bakımından ilginçtir: «İfadat-ı vâkıa pek muhiktir. Âcizlerine gelince her ne taraftan ve her ne sebeple olursa olsun nâhak ve nâbehengâm ittihaz edilmiş kararları telâkki ve tatbika mesleğim müsâit olmadığından, maazeretimin kabuliyle Mekteb-i Sultânî'ye **idâre-i maslahat kârına âğâh** bir de müdir tayinini Nezare-i Celileye suret-i kat'iyede tavsiye ederim. 9 Mart 1910»

Rübab-ı Şikeste'yi yeniden yayımlıyor.

1911: Halûk'un Defteri'ni yayımlıyor.

Tüm bağlardan kurtulan Fikret, ikinci kez kapalı yaşamaya (inzivaya) geçiyor ve bu kez yeni yönetimle kavgaya başlıyor.

Trablus savaşı gerekçe gösterilerek Meclis-i Mebusan kapatılıyor. Bu, Fikret'in yeniden şahlanmasına yetiyor. Bununla 1295 (1878) deki kapatılış arasında bir benzerlik görüyor ve

---

1 — Talat Sait Halman, Haluk'un Son Vedaı, Milliyet, 20.6.1966

«Doksan Beşe Doğru» adlı devrim bildirilerinden birini yazıyor. Bu, yasa adına yasayı, özgürlük adına özgürlüğü çiğneyenlere ağır bir şamardır:

Yasa diyoruz; nerde o secde edilesi düşsel varlık?
Düşman diyoruz: Nerde bu? Dışarda mı, bizde mi?
Özgürlüğümüz var, diyoruz, şanlı, yüce;
Yasa mıdır bize düşman, yoksa özgürlük mü?
Bir atılışta biz bunları yok ettik en önce.
(Kansu söyleyişiyle)

Fikret'in bu şiiri de büyük yankı yapıyor ve kutuplaşmalar artıyor. Fikret kendinden yana çıkan genç kuşağa şu yanıtı veriyor: «Pek âlicenap olan samimiyetinize teşekkür ederim. Keşke, arada şahs'ı hakîrim mevzu olmasaydı da **müdafaa-i hak için** ben de sizinle hem-his ve pür-heyecan haykırabilseydim.»

Ve yeni yetişen haktan yana bu devrimci kuşağa «Rübabın Cevabı»nı sunuyor. Fikret artık kurulu bir tüfek gibidir:

..... **Vatan**
hırs ve öfke ifritinin o her şeyi hak sayan,
her türlü yemeyi helâl gören, «Sözüm
kanun.» diyen zorbalığı altında: «Öksüzüm,
mutsuzum, işte kimseciğin hayrı yok bana;
ben bir zavallıyım...» diye hıçkıra hıçkıra ağlayıp
inlerken, artık, inlememek, hem de en cesur,
en gür sesimle inlememek bir günah olur...
(Cevdet Kudret söyleyişiyle)

1912: Bunu «Hân-ı Yağma» izliyor:

Bütün bu nazlı beylerin ne varsa ortalıkta say:
Soy sop, şeref, gösteriş, oyun, düğün, konak, saray.
Tüm sizindir efendiler, konak, saray, gelin, alay;
Tüm sizindir, tüm sizindir, hazır hazır, kolay kolay...
(Kansu söyleyişiyle)

Bir söylentiye göre Fikret «Hân-ı Yağma»yı yayımladıktan sonra Talat Paşa adamını yollayarak «beni de katıyor mu bu hırsızların içine?» diye sordurur. Fikret, yumruğunu sıkar ve «evet» der, «önleyemiyorsa her namuslu adam gibi çekilsin.»

«Bütün hayatınca korkuyu tatmış adam değildi.Millet uğrunda girişiği boğuşmada da, en ufak bir korkuya kapılmadı. Esasen böyle bir korku, anlamsızlık oluyordu. Çünkü o gayet iyi biliyordu ki zulüm, aczin, kendine güvensizliğin ifadesidir. Onun içindir ki zulmün en büyük vasfı korkudur; biricik gıdası da karşısındakinin korkusudur. Cesaretin karşısında erimeyen zulüm yoktur. En büyük zâlim Abdülhamit, aynı zamanda, en büyük korkak değil miydi? Fikret, zulmün psikolojisini yakından bilendi.» (1)

Ve şöyle diyor Fikret: «Onlar yaptıkları hatalar yüzünden o kadar çürümüşlerdir ki, bu-

1 — Kenan Akyüz, Tevfik Fikret, s. 122

gün ancak sizin, benim bir araya gelip de sesimizi çıkaramayışımızdan güç buluyorlar. Onları bizim korkumuz yaşatıyor. Biz biraz kendimizi gösterelim, bakın nasıl sinerler ve düşerler. (1)

Yukarıda da söylediğimiz gibi bu 'inziva' döneminde de boyuna kavgasını sürdürüyor. Gittiği yer, evinin yanındaki Robert Kolej. Dirlik kapısı yalnız burası. Fikret'in «Hakikatin Yıldızı» şiiri, bu sessiz kavgasını, kavgadaki yalnızlığını ve bu zamandaki ruh yapısını oldukça iyi koyuyor ortaya. Burada; «herkesten ayrı duran; herkesin tersine, çok dolambaçlı ve yorucu bir meslek seçen; doğruluk ve gerçek sevgisi ile en çetin yollara, en kuru ve katı vuruşlara doğru yönelen; herkesin gittiği yoldan sapan bir ülkücüyü 'mağrur ve zararlı bir deli' sayan kalabalığın taşlaması anlatılmış ve ülkücünün alnındaki taş yarası 'beyaz bir yıldız'a: gerçeğin yıldızı'na) benzetilmişti. (2)

— Evet sen delisin!
Bütün insanlar akılsız, bütün âlem miskin,
bütün efkâr-ı beşer kör de şu dünyâ'da gören,
anlıyan bir senin aklın mı? Neden, söyle, neden
herkesin gittiği yoldan saptın?

.....

— Evet, sen delisin, hem mağrur
ve muzırr bir delisin; haddini aşdın, artık
seni iğmaz edemez (göz yumamaz),
hazmedemez insanlık...

---

1 — R.E. Ünaydın, Tevfik Fikret, s. 145
2 — Cevdet Kudret, T. Fikret'in Son Şiirleri, s. 95

1914: Birinci Dünya Savaşı başlıyor.

Fikret'in savaş ve saldırı karşıtı bir kişi olduğu bilinmektedir. Üstelik bu, en önemli özelliklerindendir. Pek çok şiirinde bu tutumunu sürdürmüş ve görüşünü işlemiştir. Öbür savaşlardan sonra bu savaşın bizi götüreceği uçurumu anlamış ve dönemin yönetici kadrosu, tüm gericiler 'sancak-ı şerifi' çıkarıp bu savaşı «cihad-ı mukaddes» olarak kamuya duyurdukları halde o, var gücüyle karşı çıkmıştı.

Arkadaşı Dr. Mazhar Osman Uzman'a bu savaş konusunda şunları söylüyor: «...Neye bu adamlara 'harp etmeyelim, delilik ediyorsunuz.' demiyorsunuz? Hiç, çelikle et döğüşebilir mi? Ölenlere yazık değil mi? Balkan Harbini yaptık, İtalya Harbini... Bunlar bitmeden, biz çoktan bittik. Şimdi bu harbe, Allah aşkına, niye girdik? Ben mi yanlış düşünüyorum? Niye susuyorsunuz?» (1)

Fikret bunları söylerken Mehmet Akif de şunları söylüyordu:

Balkandaki yangın daha kül bağlamamışken
Bir başka cehennem çıkıversin, bu ne erken!
Lâkin bu cehennem onu yıldırır mı? Asla!
İlâya seğirtip duruyor nâmını hâlâ.

Fikret'in 1915 yılında yazdığı ve bir kesiti ilk kez Sabiha Sertel'ce yayımlanan «Harb-ı Mukaddes» in tamamını ilk kez veriyoruz. Fikret'in bu şiiri de

---

1 — Kenan Akyüz, Tevfik Fikret, s. 125

öbür bazı şiirleri gibi başlıbaşına bir yapıttır. Ve en uzun şiirlerindendir. Fikret, bu şiiriyle savaşın getirdikleri konusunda bir 'rapor' ve 'muhtıra' vermiştir bir bakıma. O, daha önceki şiirlerinde ileri sürdüğü «savaş aleyhtarı» düşüncelerini burada kanıtlamakta, belgelemekte ve çözümlemektedir. (x)

HARB-I MUKADDES

Eyvâh ki yanan âteş-i harb sönmedi el'ân
Günden güne mahvolmadayız kahr-ı vegâdan.
Bir hamlede ölmek ne revâ şevk-i zaferle,
Yuğruldu bütün rûy-i zemîn hûn-i beşerle.
Ey hak diyerek hakkı ezen zümre-i bîdâd,
Artık yetişir kalb-ı beşer etmede feryâd.

Not : Bazı kimseler bu şiirin Fikret'e ait olmadığını ve olamayacağını ileri sürerler. C. Kudret de «Fikret'in kaleminden çıkması olanağı bulunmayan dil yanlışları ve nazım tekniği kusurları» bulunduğunu ve «taklit bir nazım olabileceğini» ileri sürmektedir. Ancak şiir okununca görülecektir ki aktarıla aktarıla yazılmadan ötürü bazı sözcük farklılıkları bulunmaktadır. Ancak, bu aktarmalardan doğan sözcük yanlışları yalnız Fikret'in şiirine özgü değil. Eski elyazma yapıtlarda bu farklılıklar oldukça çok. Basılı yapıtlarda bile bir sürü değişiklikler oluyor. Buraya gelmişken, kitabımızda yer alan metnin Sabiha Sertel'in kitabında yer alan metindeki bazı sözcük yanlışlarından arınmış olduğunu belirtmeliyim. Demem o ki elden ele dolaşan ve aktarılan bir metindeki birkaç sözcük yanlışına (daha doğrusu uyumsuz sözcüğe) bakıp -üstelik eski türkçe harfli- o şiir hakkında kesin yargılara varılamaz. Sözgelimi «ko, dursun» sözcüğü, S. Sertel'de «kudursun» biçiminde alınmıştır. Gerçekten eski türkçe yazılan bu sözcük iki türlü de okunabilir. Doğrusu şiirdeki anlama göre bulunur. Ayrıca şunu da söyleyeceğim; bu şiirde Fikret'in olmayan ve olamayacak hiç bir görüş ve düşünce yoktur. Kısaca bu şiir, özüyle sözüyle Fikret'in ta kendisidir. Ve bunu ancak Fikret gibi bir ozan yazabilir.

Yıllarca zaman harb-ı mukaddes diyerekten
Hemcinsini envâ-ı şenaatle geberten
Erbâb-ı cedel, belki cihanın medenîsi
Zannetmeyiniz hepsi de ekvâm-ı denîsi.
Ey zümre-i serdâr-ı milel sizlere lânet!
Temdîdine say'ettiğiniz bâr-ı felâket
Yüzbinleri, milyonları kalbeyledi hâke.
Dünyâyı bugün harb denilen dest-i helâke
Teslim eden alçakların ecdâdına lânet!
Boğsun bütün ahfâdını matmûre-i zillet!
Ey dîni siyânet diye hep herze yazanlar
Az geldi evet sanki o Balkandaki kanlar. (1)
Teşvik ediniz şimdi cehennem ile artık,
Allah ile peygamberinin emrini nâtık
Âyât ü ehâdis ile milyonları harbe,
Kalbeyleyiniz herkesi bir kanlı türâbe...

Haksız yere mahvoldu bütün bunca şehîdân,
Evlâtları çıplak ve susuz kaldı perîşan.
Cennetteymiş hep babalar, bekleyedursun,
Öksüzleri girdâb-ı sefâlette ko, dursun.
Cennette değil lâşesi, yalçın kayalarda
Mahvoldu bütün, dipdiri kurtlar yedi karda...
Cennette değil, parçalamış na'şını itler.
Kopmuş çürümüş, her biri bir parça sürüklер.
Cennette değil lâşesi Kafkas ovasında
Eczâsı bütün akbaba, kartal yuvasında.
Cennette değil, havyelerin (2) mideleriinde.
Farzeyle ki sağdır, yine, elbet siperinde,
Her an ölümün pençe-i kahhârına hâzır.

---

1 — Akif'in yukarıdaki sözünü amaçlıyor.
2 — Bizdeki metinde «güllelerin».

Kandır ve figândır ona elvâh-ı menâzır...
Yükselmede her yanda boğuk, giryeli bir ses,
Nefretler eder duymağa vicdân-ı mukaddes.
Her yanda soğuk bir ölü, bir kelle, ya bir kol,
İsyân ile yok burda diyor cennete bir yol!..
Koştuk, aradık her taraf âlûde-i zulmet,
Vahşetle bulunmaz dediler gülşen-i cennet!..
Yükselmede her demde bu feryâd-ı hâkîkat,
Duydurmamak ister gibi mahzâ daha bin kat.
Bir şiddet-i bürkân ile haykırmada toplar,
Gûyâ boğulan hak sese bir kahkaha yollar.
Coştukca coşar ma'reke-i levs-i adâvet
Yağdıkca yağar üstüne tûfân-ı şeâmet
Ensâl-ı beşer dembedem ettikçe taharrüb,
Ta kalbine top, beynine sâtûr-ı tegallüb
Binlerce kılıç, bomba, tüfek, süngü ve mızrak
Bir velvele, bir sayha-i vahşî ile boğmak
Öldürmek için hasmına birden atılırlar.
Âzâ-yı beşer parçalanır göklere fırlar...
Kanlar saçılır, serpilir etrafa kemikler.
Göklerde uçan kellelerin dilleri söyler
Ürker, kararın, nefret eder şûle-i enzâr
Her yanda sıcak kırmızı seylâbeler ağlar
Vicdanları sarsarken o bin sayha-i efgân
Âteşgede-i vahşeti i'kâd için el'ân
Bir tunç boru haykırmada pür-hiddet uzakda
Tehdîd ile, öl, sen de diyor kalma bucakda.
Ma'sum beşerin kanları etdikçe tebahhur
Vahşiler alır eğer göre ders-i tehayyur.
Bin kerre verir görse bu hengâme-i vahşet,
Cânîlere dehşet ve zebânîlere nefret.

Mahvolsa da milyonla beşer lâkin o yerde
Zannetme ölen, inleyen hep ma'rekelerde

Yalnız o küçük saha değil daire-i harb,
Kaç milleti bel'etti bugün nâire-i harb.
Kaç milleti mahvetmededir tavk-ı esâret,
Kaç milleti boğınakda bugün fakr u sefâlet.
Her gün yeni bir âilenin söndü ümidi,
İdbâr-i elem kapladı her lâneyi şimdi.
Her âile her bir yuva bir külbe-i mâtem,
Çökdürmede cângâhını bir fakr-ı mücessem.
Günden güne söndükçe, karardıkça ocaklar,
Binlerce kadın, kız nice ismetli kucaklar
Girdâb-ı sefâlette bunaldıkça bunaldı.
Fuhşun ebedî ka'r-ı sem-âlüduna daldı.
Etdikçe o süfliyeti ben şimdi tahayyül,
Birden çıkıyor karşıma bir dest-i tcse'ül,
Çarşaf diye örtündüğü pis çullar içinde.
Bir el ki verir kalbime dehşet, revişinde.
— Kimdir bu kadın?
— işte o timsâl-i sefâlet!
Etmiş kocası cephede ihrâz-ı şehâdet.
İhrâz-ı şehâdet ne demek, bir yed-i kahhâr
Ezmiş ve yuğurmuş ki ne makber, ne ceset var!
Üç tane yetimiyle bugün zevce-i bedbaht
Bir lokma ile çırpınıyor, bulsa o fırsat,
Bî-şüphe ki her cürmü yapar her cebi yoklar.
Sor kendisine sâileyim ben ne zarar var;
Elbet çalarım, çünki yarın hastalanırsam,
Külbemde üç öksüz ile ben aç da kalırsam,
Kimler bakacakdır diyerek kendini haklı
Göstermek için uydurup hep süslü saçaklı
Yaldızlı yalanlar ki sözün doğrusu zillet.
Esbâb-ı hakîkîsi şu hengâme-i vahşet.

Yalnız bu değil hâli o binlerce zebûnun
Bir lâhza da arkanda dönen gizli şüûnun

A'mâkına dikkatlice temdîd-i nazar et,
Sen sonra asıl gör neymiş zahm-ı sefâlet!
Bak işte şu karşıda gülen tâze kadın kim?
İbzâl ederek herkese bir nazre-i mükrim,
«Sînemde» diyor «bir ebedî vasl-ı semen- fâm,
Bir lâne-i vuslat beyim ister misin akşam?»

Meftun olarak eylemeden dâvete rağbet
Gel gel sana arzeyleyeyim kimmiş o âfet.
Bak işte onun kimsesi yok anne, peder yok
Bir zevci fakat varsa da andan da haber yok.
Ölmüş mü nedir, bilmiyor hiç hangi cebelde
İsterse sağ olsun yine isterse de toprak,
Zâten bugün hiç istemiyor nâmını anmak.
Esbâbını sorsan diyor «elbet benim de
Varken şu güzel tâzeliğim şimdi elimde
Varken arayan her gece bir sîne-i pür-haz
Keyfimce gezer koklanırım kimse karışmaz.»
Karşında şu «keyfimce» diyen fâcireden âh
Bizzat işitirken bu sözü hâh ile nâhâh
Bir kîn-i şerernâk ile çarpılsa da kalbin
Vaz geç nene lâzım onu sen men edemezsin
Yatsın kocası râhat ile zinde ve mürde
Çokdan beri etmiş bu karı çünki evinde
Sermâye-i nâmus ile te'mîn-i ticâret
Bir ruhsat-ı resmî ile tevsîk-i rezâlet.

Lâkin bu kadar olsa yeter zül'lü muhakkak
Enzâr-ı tecessüsle de etrâfına bir bak
Yıllaca yaşanmaz diyerek böyle muhakkar
Allahına isyân ediyor yaşlı nazarlar
Boşluklara tevcih olunan sayha-i tehdid
Her türlü lisandan çıkan âvâze-i tevhid
Mâtem-zede her sîne-i mâderdeki eytâm

Her kalbe çöken ayrıca bir tûde-i âlâm
Öksüzleri bîçâre ve bîvâye muhakkar
Bin şerm ile mahfi dilenen yaşlı kadınlar.
Yüzüstü kalan müntehîre vâlideler mi?
Her kalbe çöken ayrı heyûlâ-yi keder mi?
Zehrâb-ı sefâletten ölen âileler mi?
Ta'ûn-ı zarûretle sönen âileler mi?
Bir nazre-i im'ân ile bak hangisi yoktur,
Bir dîde-i hak-bîn ile bak hangisi yoktur.
Lânet sana!, lânet sana! ey «harb-ı mukaddes»
Sensin bütün ekvânı eden böyle mülevves
Lânet sana lânet sana! ey hâile-i harb
İnsanlığa bir darbesin ey gâile-i harb
Lânet sana! lânet sana! ey darbe-i münker
Kopsun seni takdîs ile tahrik eden eller
Şânınla, cihâdınla geber ey ulu serdâr
Ey nesl-i beşer hâdimi, ey heykel-i idbâr
Lânet sana! lânet sana! ey kîn-i adâvet
Ey kîn-i adâvet sana yüzbin kere lânet!

(1915)

* * *

KUTSAL SAVAŞ

Yazıklar ki yanan savaş ateşi, tutkusu hâlâ sönmedi; halbuki her geçen gün kavga kahrından yok olmadayız. Bir anlık utku sevinci için bir hamlede insanoğlunun ölüp gitmesi reva mı? Bütün toprağın yüzü insanoğlunun kanıyla yoğruldu. Ey hak diyerek hakkı yıkan merhametsiz zümre. Artık yeter insanlığın yüreği çığlıklar koparıyor. Ey kendi cinsini, yıllarca kutsal savaş sözleriyle alçakça geberten savaşçılar (savaş yanlıları). Belki uygar insanlardır. İnanmayınız. Hepsi alçak insanlardır. Ey, (bu) uluslara önderlik edenler, hepinize lânet olsun. Uzatmaya çalıştığınız savaş felâketi yüzbinleri, milyonları toprağa seriyor. Dünyayı bugün savaş denilen yokedici ele bırakanların

soyuna, sopuna lânet olsun. Bütün torunları alçaklık çamuru içinde boğulsunlar. Ey, dini koruyoruz diye saçmalar yazanlar. Evet, sanki o Balkanlarda dökülen kanlar az gelmiş gibi, şimdi Allah ve peygamberin buyruğunu söyleyen âyet ve hadislerle ulusu bu savaş cehennemine sürükleyiniz, herkesi kanlı bir çamura dönüştürünüz. Bunca şehit haksız yere yokoldu, çoluk çocukları çıplak ve susuz perişan kaldı. Babaları cennette diye bekleyen öksüzler, yokluk batağında kalsın. Bu şehitlerin cesetleri cennette değil, yalçın kayalardadır. Hepsi mahvoldu, hepsini dipdiri kurtlar yedi. Babaları cennette değil, ölülerini köpekler parçaladı. Her köpek onların kopmuş, çürümüş bir parçasını sürükler. Babaları cennette değil, Kafkas ovasındadır. Vücutlarından koparılan parçalar, akbaba ve kartal yuvalarındadır. Cennette değil yılanların karnındadır. Farzet ki, sağdır, elbette siperindedir. Her an ölümün kahredici pençesini bekliyor. Gözünün önünde gördüğü manzara sadece kan ve çığlıktır. Her yanda boğuk, ağlamaklı bir ses yükselmede. Kutsal bir vicdan bunu duymaktan nefretler eder. Her yanda soğuk bir ölü, bir kelle ya da bir kol, isyan ederek, «burda cennete giden bir yol yok» diyor. Koştuk, aradık her yan karanlıklara boğulmuş, «vahşetle cennet bahçesi bulunmaz» dediler. Özellikle bin kat daha duydurmamak ister gibi, bu gerçek çağrı her an yükselmede. Sanki boğulan bu gerçek sese bir kahkaha yollar gibi toplar bir yanardağ şiddetiyle haykırıyor. Düşmanlık çirkefinin alanı coştukça coşar, üstüne uğursuzluk tufanı yağdıkça yağar. İnsan nesli dernbedern yok edildikçe ta yüreğine top, beynine baskı satırı; binlerce kılıç, bomba, tüfek, süngü ve mızrakla, bir velvele bir vahşi sesle boğmak öldürmek için hasmına birden atılırlar. İnsanoğlunun bedeni parçalanır göklere fırlar. Kanlar saçılır, etrafa kemikler serpilir. Göklerde uçan kellelerin dilleri söyler; ürken, kazanır, nefret eden bakışlar. Her yanda sıcak kan selleri ağlar. O binlerce çığlık vicdanları sarsarken, ateşyerinin vahşetini tutuşturmak için o an bir tunç boru hiddetle uzaklarda tehdit ederek haykırıyor: Suçsuz insanların kanları buharlaştıkça sen de öl, kalma ortalıkta. Bu tabloyu vahşiler bile görse şaşırır, cânî'ler dehşete düşer, zebaniler nefret eder.

Orada milyonlarca insan yokoisa da sanma ki ölenler yalnız bu savaş meydanlarındadır. Savaş çemberi yalnız o küçük saha değildir. Bugün savaş belası kaç ulusu yuttu. Sömürgelik kaç ulusu mahvetmektedir. Yoksulluk ve gerilik kaç ulusu boğmaktadır bugün.

Hergün yeni bir ailenin umudu söndü. Her evi şimdi keder ve yoksulluk kapladı. Şimdi her ev, her yuva yas içindedir, korkunç bir fakirlik başına çökmüştür. Gündengüne ocaklar kararıp söndükçe binlerce kadın, kız, nice namuslu insan sefalet uçurumunda bunaldı, orospuluğun derin karanlığına daldı. Ben bu düşkünlüğü düşündükçe, hemen önüme dilenen bir el çıkıyor. Çarşaf diye örtündüğü pis çullar içinde uzanan bir el ki gönlüme nefret veriyor. Kimdir o kadın? Kocası cephede şehit olmak şerefine ermiştir. Şehit olmak ne demek? Yıkıcı bir el (savaş) onu öyle ezmiş ve yoğurmuş ki, ne mezarı, ne de cesedi var. Üç tane öksüzüyle bugün bahtsız kadın bir lokma ekmek için çırpınıyor. Fırsat bulsa, hiç kuşkusuz her suçu işler, her cebi yoklar. Kendisine sorarsan, «ben dilenciyim, ne zararı var; elbet çalarım, çünkü yarın hastalanırsam, kulübemde üç öksüzümle birlikte aç kalırsam kimler bakacaktır» diye süslü saçaklı bahaneler uyduracaktır. Fakat sözün doğrusu rezilliktir. Tüm bunların gerçek nedeni şu vahşet durumudur. O binlerce düşkünün durumu yalnız bu değil. Arkanda dönen gizli olayların derinliğine bir an göz at. Sefalet yükünün ne demek olduğunu, asıl burada gör.

İşte şu karşında gülen taze kadın herkese iltifatla bakıyor ve «koynumda ebedi bir vuslat yuvası var, bu akşam ister misin?» diyor.

Kendinden geçip bu davete rağbet etmeden gel sana o âfetin kim olduğunu söyleyeyim. Bak onun kimsesi yok, annesi, babası yok. Bir kocası varsa da ondan da haber yok. Hangi dağda ölüp ölmediğini de bilmiyor. Belki de savaş alanında itler sürüyordur. Gerçi ister sağ, ister toprak olsun adını bile anmak istemiyor. Nedenini sorarsan diyor ki, «elbette benim şu güzel tazeliğim varken elimde, her gece hazdolu bir kucak arayanlarla gezer, koklanırım; kimse karışmaz. Karşında 'keyfimce' diyen orospudan bu sözü ister istemez kulağımla işitirken, yüreğim yıkıcı bir kinle çırpınsa da, kendime, «vazgeç, sen onu bundan alıkoyamazsın» derim. Kocası, sağ ya da ölü, rahat yatsın. Bu kadın artık çoktanberi evinde namus sermayesiyle ticaret yapıyor. Hem de bu rezaleti için resmi bir belge verilmiştir.

Muhakkak düşkünlükler bu kadar olsa yeter. Tecessüs gözüyle etrafına bir bak: «Yıllarca böyle alçakça yaşanmaz» deyip, allahına isyan eden yaşlı insanlar mı istersin, karanlıklara yö-

neltilen korkutma sesleri mi istersin, hepsi var. Her dilden tanrıya yakarışlar çıkıyor. Anaların kucağında öksüzler yas içindedir. Her gönüle ayrıca bir yığın elem çökmüştür. Utanarak dilenen yaslı kadınlar mı, öksüzleri çaresiz, kimsesiz, yüzüstü kalan intihar etmiş anneler mi, sefalet zehri ile ölen dilenciler mi, açlık kasırgası içinde mahvolan aileler mi, dikkatle bak, hangisi yoktur. Gerçeği gören bir gözle bak, bunların hangisi yoktur!..

Ey kutsal savaş (mukaddes harp), sana lânet olsun! Bütün ulusları böyle kirleten sensin. Ey savaş belası, sana lânet olsun! Sen insanlık için bir darbesin. Seni kutsal diye alkışlayan eller kopsun. Ey ulu kumandan, şanınla, cihadınla geber. Ey insan cinsini yokeden, ey felâket heykeli, kin ve düşmanlık saçan savaş, sana binlerce lânet! Ey düşmanlık kini, sana yüzbin kere lânet!

* * *

Fikret-Akif kavgası oluyor.

Fikret-Âkif kavgası tarih boyunca sürüp gelen ilericilik-gericilik kavgasının, bu ikisinin kişiliğinde gerçekleşen yeni bir örneğidir. Ve bu kavga aslında, Tarih-i Kadim'deki bir iki dizenin ürünü değildir. Bu kavga başlıbaşına bir inceleme konusudur, ve bence dört evrede incelemek gerekir: 1 — Fikret hayatta iken; 2 — Öldükten sonra; 3 — 1940'larda; 4 — Bugün.

Fikret'in, getirdiği yeni görüşleriyle Akif'e ters düştüğü ve düşeceği bir gerçektir. Başka birçok yeni görüş yanında materyalist ve pozitivist görüşler getiren Tarih-i Kadim'i de beğenmediği bir gerçektir. Ancak dikkat edilmesi gereken bir şey var: Tarih-i Kadim 1905'te yazılıyor. Akif'in «küfürnâmesi». Almanya'ya gidişten yani Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına yakın zamana rastlıyor. Aynı kavganın, ölümünden sonra, İkinci Dünya Savaşı'nın başlama

tarihinde ve bügün sürmekte oluşu bazı gerçekler veriyor olmalı.

Burada, bu kavganın ayrıntıları üzerinde durmak istemiyorum. Ancak şuncasını söyleyeyim. Fikret, Akif'e «Tarih-i Kadime Zeyl»le gereken karşılığı veriyor; üstelik onun gibi sövmeyerek.

Akif, -o, «bu adam Peygamberime sövdü, babama sövse affederdim, fakat Peygamberime sövmek... Bunu ölürüm de hazmedemem» diyen Akif-, bir daha karşılık vermiyor. Üstelik Safahat'ın ikinci baskısında yüze yakın dizelik bölümü çıkarıyor. Ve bir söylentiye göre Akif, bu kavgadan sonra kurulması düşünülen bir edebî derneğin başkanlığını kabul etmesi için Fikret'e bir mektup gönderir. Ancak Fikret, -kendisine hiç uymayan «zangoç» sıfatıyle hakaret eden kişinin mektubunu- yırtıp atıyor ve karşılık vermiyor.

1914: Fikret, şeker hastalığından yatıyor ve sol eliyle edebiyatımızın en güzel çocuk şiirlerini yazıyor: **«Şermin»**

Fikret'in aile dostlarından birinin çocuğu için yazdığı «Suphiyecik İçin» başlıklı şiir bu tür 'çocuk şiirlerinden'. Bildiğimiz kadarıyle şimdiye değin yayımlanmamış olan bu şiiri ilk kez yayımlıyoruz: (1)

«Her şey biter» diyorlar... Evet; her çiçek solar,
Her çehre bir hayâlet olur, her nazar söner;
Sürmez -yazık!- hayât-ı garîbâne-i beşer
Bir emel kadar.

1 — Bu şiir halen Aşiyan Müzesindedir.

Lâkin o bir emel kadar olsun solmadan,
Okşanmadan, gülümsemeden; sevmek, okşa-
mak,
Gülmek ne, belki anlamadan söndü; şimdi ben
Görmekdeyim yerinde onun bir donuk şafak.

Süphiyye... Ey teselli-i nâyâb-ı rûhzâr
Ey nağmelerle besleniriken hamûş-vekâr
Âgûş-ı seng ü hâke düşen zâde-i bahâr
Ey nazlı yavrucuk; yetişir hicr u intizâr

Karşında, sor, şu girye-nümâ çehre-i salıved
Senden ne bekliyor?.. Fakat eyvâh sen nesin?
Dün bir ümîd-i hande bilip, şimdi bir hazin
Tûde-i sükût!
-Bütün ihtirâmât-ı tefritkârânemle-

19 Ağustos 1915: Fikret ölüyor. Ölüm döşeğinde yazdığı şu dörtlük son günlerindeki ruh yapısını belirler. Son yazdıklarından olsa gerek :

Artık hayat için bunca kırgınlık yetişir
sıkıntı ile yoruldum, dinlenmek istiyorum;
artık vücudu boş, gönlü boş, hayali boş (bir in-
sanım),
dünyada şimdi ben dahi bir fazla ağırlığım.
(C. Kudret söyleyişiyle)

ŞİİRLERİNİN SOMUT KAYNAKLARI

Sözcüğün gerçek anlamıyle Fikret'in şiirleri, kendi yaşamı ve kendi biyoğrafisidir. Her şeyden önce o, içtenlikli olduğu için, gördükleri, geçirdikleri, gözlemleri, deneyimleri gerçek kimlikleriyle girer onun şiirine.

Bu şiir günlük basit olayları anlatabilir; Sis, Rücû, Tarih-i Kadim, Tarih-i Kadime Zeyl, Doksan Beşe Doğru, Harb-ı Mukaddes, Millet Şarkısı, Rübabın Cevabı, Ferda, Sabah Olursa, Hân-ı Yağma, Halûk'un Vedâı, Halûk'un Âmentüsü, Bir Lâhza-i Teahhur, İnanmak İhtiyacı, İzler, Promete vb. gibi tüm toplumu kavrayabilir.

Hangi türden olursa olsun her şiirinin bir öyküsü, bir anısı vardır. Bu, ozanın gerçekçi ve toplumcu olmasından ileri geliyor.

Bir şiirin yazılış nedeninin bilinmesi, o şiirin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Öbür bölümlerde birçoğuna değinildi, bir bölüğüne de burada gözatalım.

Tarih-i Kadim : Bir kurban bayramı arifesi, hava güzel... Fikret eşiyle Hisar'dan İstinye'ye dek bir sandal gezintisine çıkmış. Küreği Halûk çekiyormuş. Yolda kendilerine doğru gelen bir kayıkla karşılaşmışlar. Kayıkta kurbanlık koyunlar varmış; bunu gören Fikret, hemen;

Din şehîd ister, âsumân kurban
Her zaman her tarafta, kan, kan, kan!..

demiş. Ve eve gelince sabaha değin bu şiiri sürdürmüş ve bitirmiş. Böylece «Tarih-i Kadim» doğmuş. Tarih-i Kadim, Fikret'in tarih ve din görüşünü en iyi biçimde sergileyen yapıtlarındandır. Ogüne değin söylenmeyen bir görüş getirmiştir. Bu şiiriyle Fikret, materyalist düşünceye ulaşır. Materyalist görüşü, Akif'e verdiği karşılıkta (Tarih-i Kadime Zeyl) daha da belirgindir :

Şimdi sennete ve cehenneme boşvererek
yaradılışı hayranlıkla seyrediyorum.
Ben artık ne tapılacak, ne de taptıracak
biliyorum.
Ben ancak yaradılışın kulu olduğumu biliyorum.
Göklerde secde edilecek binlerce şey görür
ve onlara vicdanımı secde eder bulurum.
Bu secde ediş, işte benim ibâdetimdir;
ibâdet saatlerim hep böylelikle geçer.
Ben bu işde o kadar sevinç ve rahat duyarım ki
bazan kendimi bir kayadan farkedemem.
Tapmak konusunda bir minik kuşla
beraberizdir;
ben de tehlil ederim, ishak kuşu da.
.....
Kitabım, tabiat levhalarının kitabıdır,
hayır ve şer yapmak da benim elimdedir.
(F. Uzun söyleyişiyle)

Tarih-i Kadim (Eski Çağ Tarihi), zamanında oldukça büyük tepki yarattı. Pekçok kişi buna «reddiye» yazdı. Mehmet Akif, yukarıda da belirtildiği gibi yüz dizelik bir «küfürname» ile karşılık verir. Buna karşılık Ziya Gökalp, «Fikret'in peygamberliği, bu eseriyle bizi ümmet medeniyetinden kurtarmış olmasıdır» der. Sonradan bazı kimseler Tarih-i Ka-

dim'in çeşitli açılardan çözümlemesini yaptılar. Tepkiler sürdü gitti.

Fikret hayattayken «Tarih-i Kadime Zeyl»le yalnız Akif'e karşılık verdi. Bu şiirinde, Tarih-i Kadim'deki görüşlerini daha da açık ve sert bir anlatımla ortaya koyar. Gerçi bu, bu tür saldırıların tümüne verilmiş bir yanıt niteliğindedir.

Bu saldırı havasına kendini kaptıran Mithat Cemal Kuntay da uzun bir «reddiye» ile karşı çıkmıştı. Bunda şöyle dizeler var : (1)

Bir türlü nesin anlamadım, tehlikesin sen
Telvis edecek[1] şey arayan bir lekesin sen

Senden şu vatan sanma şehâdet kanı bekler
Çoktur sana ölmekte tekaddüm edecekler

Kalbinle demem bâri muazzam kaleminle
Lutfet azıcık ağla, kerem kıl, biraz inle
Lebrîz-i riyâ leblerinin[2] ey ser-i âsi[3]
Gülmek mi, tükürmek mi nasîb-i ezelisi?[4]
Sen milletinin ey fem-i mağrur u muallâ[5]
Say'et de[6] biraz dünkü şehîdâna ağla

Lâzımsa bugün mü'min-i müstağfir[7] olursun
Yarın da döner pek iyi bir kâfir olursun
Dersin ki tabîat bana Kur'an, bana bir din

---

1 — İleri-geri kavgasına aydınlık getirir düşüncesiyle tamamını yayınlamak isterdik. Ancak yazarınca yayımlanmadığını ve sonradan yazarının Fikret üzerine bu biyoğrafi denemesi yaptığını gözönüne alarak -epeyce uzun da olduğu için- yayımlayamıyoruz.

Lâkin onu bilmem ki nasıl anlayabildin

.....

Zavallı Evet : Bir gün yolda giderken eski edebiyat yanlısı birine rastlıyor. Bu adam eski edebiyatı övüp duruyor. Fikret işi kısa kesmek için adamın her dediğine «evet» karşılığını veriyor. Ve aynı günün akşamı «Zavallı 'Evet'»i yazıyor :

«Nedir bu sizdeki yenileşme ve iycat etme aşkı?
Ne gördünüz gazellerden, kasîdelerden?..»
Diyor ve koskoca bir şiir defterinden
nümuneler okuyup onları şâhit gösteriyordu.

.....

Bununla hükmedin isterseniz tuhaflığıma :
O boş lâkırdıları dinledim de bir müddet,
sonunda boynumu büktüm, dedim ki: «Öyle, evet!»

(F. Uzun söyleyişi)

Timsâl-i Cehalet : Bazı edebiyat tartışmaları sonucu Fikret, Ahmet Mithat Efendi için «Timsâl-i Cehalet»i yazıyor. (Ancak F. Uzun'un da söylediği gibi o, şiirdeki denli cahil değildi. Bu şiir duygusal bir eleştiridir.)

Kinli bakışını dikmiş, korkusuz, aldırışsız,
o boş âleme nutuk çeker dururdu
Kükrer, bağırır; dağlara çarpar da sedâsı
faydasız, kendisine gene hep geri gelirdi.
Ablak yüzündeki süpürgeye benzeyen sakalı,
bakanlara ayrıca ağırlık ve ürperti verirdi.

(F. Uzun söyleyişiyle)

Sözcüklerden : 1 — Kötüleyecek, 2 — Riya saçan dudakların, 3 — Asi baş, 4 — Ezeli nasibi, 5 — Mağrur ve yüce ağız, 6 — Çalış da, 7 — Katıksız mümin.

Balıkçılar : Geçimlerini çıkarabilmek için canları pahasına fırtınalı denizle boğuşan balıkçı kayıkları ve balıkçılar Fikret'e «Balıkçılar»ı yazdırıyor.

Kahır dalgalarının vuruşlarına göğüsleri
apaçık,
birer kayıktan ibaret bütün hazineleri,
birer kayık ve bitmez tükenmez bir muhtaçlık.
Şu kır bıyıklı, yanık yüzlü hayat ırgatları
-ki ağlarının herbir telinde ölüm zehirleri
titrer,-
sorun, bu çekilmez hayata niçin katlanıyorlar;
nasıl, ne hisle şu gamlı burgaçta
çalkanıyorlar?..
(F. Uzun söyleyişiyle)
-Bu gün acız yine evlâdların, diyordu peder,
bu gün acız yine; lâkin yarın, ümîd ederim,
sular biraz daha sakinleşir... Ne çâre, kader!
-Hayır, sular nekadar coşkun olsa ben giderim,
diyordu oğlu, yarın sen biraz ninemle otur;
zavallıcık yine kaç gündür işte hasta...

Nesrin, Ramazan Sadakası : Yağmurlu bir akşam sokakta ve köprüde görüp acıdığı iki çocuk Fikret'e, «Nesrin» ve «Ramazan Sadakası»nı yazdırıyor.

Ramazan Sadakası'ndan :

.....

Bu havada delik paçavralar altında bir küçük
dilenci...
«Efendiler, ne olur? Ben fakirim işte...» Ses
yok;
«Efendiler, acıyın...» Efendilerin burnu havada,
efendiler durmadan geçiyor; yavrucuk soluk,
şaşkın,
bakışlarında hazin bir yalvarış edâsı var,
çolak eliyle her geçen gölgeye selâm veriyor.

«Efendiler, Ramazandır... Mübârek akşamdır...»
Zavallı sefâlet çocuğu, zavallı heder olan ömür!
«Efendiler, acıyın, ben garîbim işte... «Kim
duyacak?
Akın-akın geçip giden varlıklı ve mesut
adamlar
bu kirli, bu yırtık sesten hattâ tiksiniyor.
(F. Uzun söyleyişiyle)

Köyün Mezarlığında : Recaizâde Ekrem'le birlikte Gebze gezintisinden dönerken gördüğü bir mezarlık ona «Köyün Mezarlığında»sını yazdırıyor.

İzler : Robert Kolej'den Aşiyan'a gelip giderken yolun üstünde kendi ayak izlerinden başka hiç bir ayak izine rastlamayışı «İzler»i yazmasına yol açıyor. Burada Fikret, verdiği özgürlük mücadelesini imler :

Yürüdüm güç halle, kan ter içinde,
yolum çetindi, yanım yörem taş ve diken,
önüm çakıl, diken dolu dimdik bir yokuş,
ama benim inadım inat, dayan yürek, dayan!
.....
Bir sürü ayak izine basa basa geçtim.
Bir ara eğildim baktım şöyle bir:
Benim izlerimdi bütün bunlar,
benim ayak izlerim.
(A. Kadir söyleyişiyle)

Yakın dostlarından İsmail Safa'yı hasta döşeğinde yoklamak için Bakırköy'e giderken kompartımanda gördüğü bir hasta **«Vagonda»** şiirine konu oluyor.

«Yağmur», küfül küfül yellerin estiği bir gecenin anısıdır.

«Fener»inde, özgürlük uğruna savaş veren gençlerin serüveni vardır.

Ailesel sorunlar da girmiştir onun şiirine. Sözgelimi **«Hasta Çocuk»**u, ansızın hastalanan Halûk'un durumu yazdırmış. **«Mehd-i Âmâlim»**, apandisit gibi bir hastalıktan yitirdikleri kayınının mezarı başında düşünülmüş.

Sevdiği dostlarından alkol tutkunu biriyle aralarında geçen tartışmanın kırgınlığı **«Bir Ayyaşın Karşısında»** ile **«Ayyaş»**ı yazdırmış.

Bilindiği gibi «HALÛK'UN DEFTERİ», Halûk'tan gidilerek tüm yurt çocuklarını içeren şiirler demetidir.

Sözgelimi ogüne değin uzun entarilerle kız çocukları gibi gezen Halûk, bir bayram sabahı kendine yeni erkek giysileri giydirilince oldukça çok sevinmiş. Ancak, yeni giysilere kavuşan Halûk'un sevinci aynı olanaklardan yoksun olan yoksul çocuklarını anımsatıyor Fikret'e ve **«Halûk'un Bayramı»** çıkıyor ortaya :

Baban diyor ki: «Meserret çocukların, yalnız
çocukların payıdır! Ey güzel çocuk, dinle;
fakat sevincinle
neler düşündürüyorsun, bilir misin?.. Babasız,
ümîdsiz, nekadar yavrucakların şimdi
siyah-ı mâteme benzer terâne-i iydi!
(Bayramın ezgisi, yas bağırışmalarına benzer.)
Çıkar o süsleri artık, sevindiğin yetişir;
çıkar, biraz da şu öksüz giyinsin, eğlensin;
biraz güzellensin
şu rû-yi zerd-i sefâlet... Evet, meserrettir. (Şu yokluktan sararmış yüz)
çocukların payı; lâkin senin sevincinle
sevinmiyor şu yetim, ağlıyor... Halûk dinle!

Halûk serisinin öbür şiirleri de aşağı yukarı bu türden.

Geçen bölümlerde değindiğimiz **«Hemşirem İçin»** şiiri, evli iken ölen -Fikret'in deyimiyle öldürülen- kardeşinin ölümü üzerine yazılmış. Burada, yalnız Fikret'in kardeşine değil, tüm kadınlara ve kadınlığa bir sesleniş buluruz.

Hiç bir vakit alçalmak olmamalı kadınlığın payı
hiç bir vakit zulüm görmemeli iyi yürek,
bir düşerse kadın, ne olur insanlığın hali,
ama bakın bir de ortalığa, onların payı ne?
İşte korku, işte acı, işte yumruk ve işkence!
.....
Toplanın gelin, bu kutsal ölünün başında, toplanın gelin,
siz, kadınlığın hiç dinmeyen çığlıkları,
ey güçsüzlerin, ezilenlerin ürkek hıçkırıkları,
toplanın gelin, şurda birlikte ağlayalım,
bu acının en yakın, en iyi, en namuslu tanıdıkları!
(A. Kadir söyleyişiyle)

Yine Rübab-ı Şikeste'de aileyle ilişkisi olan kişilere değgin anısal şiirler bulmak olanaksal.

Söz gelimi Halûk'un mürebbiyesi olarak üç dört gün çalıştıktan sonra ayrılan bir kadını Fikret, başka bir dirlik kapısında çalışıyor görür. Yanında Halit Ziya da vardır. Kadın, omuzunda bir pelerin döne döne alıcılara gösteriyormuş. Fikret tanımış kadını. Yaşayabilmek için dirlik savaşı veren kadınları düşünmüş. Böylece **«Siis»** ve **«Para ve Hayat»** şiirleri yazılmış.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu, yalnız günlük olaylar için böyle değil; herbiri bir «devrim bildirisi» niteliğinde olan öbür şiirler için de böyledir.

Bunlardan yeryer sözedildiği için burada fazla durmuyoruz üzerlerinde.

Ve bu şiirlerin niteliğine göre Fikret, ya ağlayarak; ya da kızarak, meydan söylevi çeker gibi kendini tümüyle şiirin coşkusuna vererek yazar ve okurmuş.

DEVRİMCİLİĞİ VE TOPLUMCU YAZINA GETİRDİKLERİ:

Fikret, kişilik kazandığı andan itibaren ölümüne değinki yaşantısını kavgayla, mücadeleyle geçirmiştir. O, içinde bulunduğu toplum düzeniyle hiç bir zaman uyuşamamış, hep çatışmıştır. Bu yanıyla o, zamanının bir 'yalnız adam'ıdır. Bu nedenle, «Tevfik Fikret örneklik bir yabancıdır, karabaskı yönetiminin özgür çocuğudur» demekte haklıdır Ceyhun Atuf Kansu.

Fikret neden çağının toplumsal düzenine ters düşmüş, onunla çelişmiş, çatışmış, başkaldırmış. Neden yabancılaşmış, karabaskı yönetiminde «özgür çocuk»luk aşamasına nasıl varmış. Soruna burdan girmekte yarar var.

A — DEVRİMCİLİĞİNİN KAYNAĞI:

Yukarıda Fikret'i Fikret yapan, dar anlamıyle devrimci kılan etkenleri şöylece özetlemiştik: Fikret'in başkaldırısı ve devrimci özelliğinde; içerdeki kötü ortamla kendi iç yaşantısı, iç deneyleri ve iç bunalımları ile Fransız sosyalistleri önemli rol oynamışlardır.

Sorunu biraz daha açalım: Dedik ki, devrimci ozan durup dururken ortaya çıkmaz, mutlaka top-

lumdaki bir birikim, bir oluşum çıkarır onu ortaya.

C. Atuf, Fikret'in devrimciliğinin kaynağını şöylece saptıyor: «Tevfik Fikret'in başkaldırısı ve devrimci özelliği, iki yanlı, bir yandan yaşadığı toplumun değişim, yenileşme oluşumuyle, öte yandan kendi iç yaşantısı, iç deneyleri ve iç bunalımlarıyle biçimlenir. Toplumsal birikimin kaynağı, Osmanlı-Türk toplumunun içine düştüğü bunalımdır, bu bunalıma çare arayan değişimlerdir, yenileşme çabalarıdır. Bireysel birikimin kaynağı, kendi yaşantısıdır, kendi iç yapısıdır; toplumsal birikimin aşıladığı 'değişimci' özün, başkaldırıya, devrime dönüşümüdür.»[1]

Buraya gelmişken Fikret'in devrimciliğinin kaynağı konusunda şöyle bir sıralama yapmak yanlış olmaz kanımca:

a — Herşeyden önce o, yaşadığı toplum düzenindeki çelişkiler birikiminin ürünüdür. (Bu çelişkilere birinci bölümde değinildiği için yeniden sözkonusu etmiyoruz.)

Ancak toplumsal çelişkilerin yarattığı birikimin yanında Fikret'i sarsan, kamçılayan ve yönlendiren bir takım dış etkenler olmuştur :

b — Toplum yapısındaki olumsuz etkileri yanında Fikret, karabaskının ezincini herşeyden önce kendi ailesi üzerinde görmüştür. Kendisine doğrudan yapılan baskının yanında babasının oradan oraya sürülmesi onu etkilemiştir.

c — Fikret, küçük burjuva kökenli bir aileden gelmedir. Bu nedenle Galatasaray Sultanisi gibi zamanın en ileri bir öğretim kurumunda okuma olana-

---

1 — C. Atuf Kansu, Tevfik Fikret ve Devrim, Türk Dili, sayı 203 s. 479

ğı bulmuştur. Bu okulda okurken Zihnî, Feyzî, Ekrem, Naci, Abdurrahman Şeref gibi öğretmenlerinin öncülüğüyle doğu edebiyatının önemli yapıtlarını; Fransız öğretmenlerinin öncülüğüyle de batı edebiyatı örneklerini okuma olanağı buluyor. Bu arada döneminin Ruhi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi, Abdülhak Hâmit gibi Türk aydınlarının; Montesqieu, Rousseau, Voltaire gibi Fransız İhtilâli düşünürlerinin yapıtlarını okuma olanağı bulmuştur.

Salih Keramet Nigar, bu etkilenmeyi şöyle anlatıyor: «Montesqieu, Rousseau, Voltaire gibi hak, hürriyet, insaniyet, medeniyet otoritelerinin eserleriyle beslenen Batı âleminin hızlı ilerleyişi karşısında öz yurdunun bütün yoksulluğunu acı acı duyarak çok içlenen Fikret, Sultani'den, denilebilir ki, cahilliğin, mutaassıplığın ve zalimliğin amansız bir düşmanı ve bu uğurda ölünceye kadar savaşacak yılmaz bir inkilâpçı zihniyetle çıktı.»[1]

Hatta bireyci sanat anlayışından toplumcu sanat anlayışına yönelişinde, Fransız Parnas ozanlarının, özellikle çok tuttuğu ve üzerine yazı yazdığı Francois Coppee'nin etkisi olduğu bilinmektedir. «Sanatı yalnız güzelliğin peşi sıra koşmaktan kurtararak bir topluluğu kuran bütün fertlerin müşterek hayatları ile ilgilenmeye sevk etmek düşüncesi, 1899 yılından itibaren, Fikret'i işgal etmeye başlar. Bu yıl Fransız Parnas şairlerinden Francois Coppée'nin «Demirciler Grevi» isimli bir şiiri için Servet-i Fünûn'da (s. 425) çıkan bir yazısında, içinde yaşanı-

1 — S. Keramet Nigar, İnkilâp Şairi Tevfik Fikret'in İzleri

lan çevrenin olaylarını aksettiren bir sanat anlayışının değerini belirtir.»[1]

Ve Fikret'in toplumcu sanata yönelik ilk çalışmalarında (Balıkçılar, Örs Başında vb. gibi) Francois Coppée'den esinlendiği bilinmektedir.

Yine Fikret başka bir makalesinde; Rudyard Kipling'in «The Book of The Jungles» adlı yapıtının Fransızcasını okuduğunu, bu kitabın, yepyeni bir konu ve tasvirlerle bambaşka bir evrene girdiğini anlattıktan sonra «bizde böyle bir edebiyat yok, biz sadece ağlıyoruz» diyor.[2]

Fikret'in Galatasaray Sultanisi müdürüyken yazdığı «Sultânîye» şiiri, bu okul hakkındaki duygu ve düşüncelerini ve bu okulun kendisi üzerinde yaptığı büyük etkiyi ve dönüşümü ortaya koyması bakımından ilginçtir :

Sensin; biraz düşünme ve kurtulma hissine
Sâhip vatan çocukları hep sende beslenen.
Senden hayât alanlar; en âteşli hak sesi
Senden kopar koparsa bu boşlukta bagteten;
Sensin cihân-ı fikretin en canlı mâkesi...
Garb iştiyâk-ı fikre açık bir ufuk, ve sen
Şarkın bu ufka ilk açılan bir derîçesi! (x)

Bunlardan başka «Hüsn ü ân Nedir» adlı şiirinden, Eflatun'u, Hegel'i okuduğu ve başka şiirle-

---

1 — Muzaffer Uyguner, Tevfik Fikret ve Fransız Şiiri, Türk Dili, sayı 203, s. 492

2 — S. Sertel, İlericilik-Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret, s. 42

x — Biraz düşünme ve kurtulma hissine sahip vatan çocukları hep sende beslenen, senden hayat alanlardır. Bu boşlukta en ateşli hak sesi gene senden kopan. Batı dünyası düşünce hasretine açık bir ufuktur; sen de doğunun bu ufka ilk açılan bir penceresisin.

rinden de, Saint Simon Fourien ve Oven gibi ütopik sosyalistlerden etkilendiği anlaşılmaktadır.

ç — Yakın arkadaşlarının anlattıklarına göre (sözgelimi C. Şahabettin), Fikret okumaktan çok, düşünürmüş. Yine o dış olayları izlemekten çok iç olayları izlemiş, gözlemiş ve değerlendirmiştir. Onun bu çözümleme, yargılama özelliği onu bir takım sonuçlara ulaştırmıştır.

Sömürü, karabaskı, yoksulluk, cahillik, gerilik içinde çalkalanan bir ülkenin **'düşünen, yargılayan ozanı'** ancak Fikret gibi karamsar ve başkaldırıcı olabilir. Halkla koşut olarak karanlık günlerde ağlayan; aydınlık günlerde gülümseyen, sevinen; aradığını bulamayınca yeniden parlayan ve başkaldıran Fikret'i geri kafalar anlayamamışlardır. Fikret'in böyle karanlık bir ortamdaki karamsarlığını ve isyankârlığını dinsizliğe yormuşlardır gericiler.

Aslında bir yerde bu gerici yorumlamaya saşmamak gerekir. Çünkü toplumsal çelişkilerin arttığı bir dönem de olsa, hak yanlısı dürüst insanların yanında, hak yiyiciden yana olan, onunla birleşen, bütünleşenler de çıkmıştır. (Sonra ilginç bir nokta daha var: Her dönemde gericiler ileri atılımları, işlevleri tavsatmak, kösteklemek, halkın gözünden düşürmek için sözkonusu atılımları dinsel açıdan yorumlamış ve 'dine karşı' olarak göstermeye çalışmışlardır. Sözgelimi bir Baba İshak hareketini, 'peygamberlik savında bulunmakla'; bir Fikret hareketini, tutumunu dinsizlikle, allahsızlıkla ilgili göstermek istemeleri bunun örnekleridir. Bu, dinsel düzenlerin en geçerli suçlama, kötüleme yöntemi olmuştur.)

B — FİKRET'İN GETİRDİĞİ :

Bence Fikret'in devrimciliğini iki bakımdan incelemek gerek :

1 — Düşünsel devrimciliği,
2 — Eylemsel devrimciliği.

Gerçi bu iki işlev sonuçta birleşir, bütünleşir. Ayrıca birbirlerini destekler ve besler. Daha doğrusu «devrim» bunların sonuçlanmış, bütünleşmiş görünümüdür. Ancak toplumsal düşünce tarihimizdeki yerini belirleyebilmek bakımından bir ayırımda yarar var.

Tevfik Fikret'in yaşadığı ve bildirisini yaydığı toplumsal ortam; kırsal kesimde -19 yüzyıl görünümüyle- feodalizmin, kentte küçük el sanayiinin ve yabancı burjuvazinin ve altyapının üstteki görünümünün (sıkı sıkıya dinsel dünya görüşüne, İslâm ortaçağ değerlerine, ümmet yaşayışına ve uygarlığına bağlı, her türlü yeniliğe karşı kuşkulu ve direnici bir havanın) egemen olduğu bir ortamdır.

Fikret bildirisiyle, eylemiyle bu toplumun karşısına çıkmaktadır. «Bu devrimci bir çıkıştır. Tevfik Fikret'in devrimci özelliği ilk önce, bu çıkışla, bu davranışla başlar; bildirisi, o günkü Türk toplumu için çok ileri, çok yeni, çok değişik, çok sarsıcı bir özle doludur.»[1]

Bu bakımdan, onun kurulu ve yürürlükte olan soyut, somut tüm kurumlara karşı ileri sürdükleri, devrimsel birer eylemdir.

---

1 — C. A. Kansu; T. Fikret ve Devrim, Türk Dili, sayı 203, s. 478

I — Düşünsel plânda neler getirmiştir :

1 — Fikret yazınımızdan ümmet çeşnisini; ümmet uygarlığını söküp atan adamdır.

2 — Gençlik kavramı bilinçli olarak ilk kez Fikret'le çıkar ortaya.

Yarın senin; senin bu yenilenme, bu dönüşüm
Herşey senin değil mi ki temelden? Sen ey
gençlik.

3 — Tarihe; devrimci, toplumcu bir bakış açısı getirmiştir.

4 — İleri bir özgürlük anlayışı getirmiştir :

İşte gerçek özgürlük:
Ne savaşçı, ne savaş, ne saldırı
Ne başbelası, ne saltanat, ne uğruluk
Ne sızlanı, ne zulüm ile baskı;
Ben benim, sen de sen; ne Tanrı, ne kul!

5 — Donup kalmış düşünce yerine, aklın ışığına ve bilimsel düşünceye inanmayı aşılamıştır :

Kuşkudur benim suçum! Ne çıkar?
Kuşku bir aydınlığa doğru koşmaktır.
Hakkı ışıtmak akıl için haktır.

6 — Tanrısal dünya anlayışı yerine insancı bir dünya anlayışı getirmişti.

Şeytan da biziz, cin de, ne şeytan ne melek var;
Dünya dönecek cennete insanla, inandım.

7 — Yeni bir din anlayışı getirmiştir: 'Yaşamak dini, hayat dini'.

Yaşamak dinidir benim dinim...

8 — Kurtuluş inancı aşılama :

Evet sabah olacaktır, sabah olur geceler
Kıyamete dek sürmez, sonunda bu gökyüzü
Bu mavi gök size bir gün acır, üzülme sen.

9 — Ütopik sosyalizm ve materyalizm düşünleri Fikret'le gelir.

10 — Saltanat ve hilafet düzenine karşı ilk somut yergi ve eleştiriler Fikret'le girer yazınımıza.

Fikret, ilkel düşünce ve geri bir dünya görüşünün egemen olduğu bir kültür ortamına yepyeni düşünler getirmiştir.

Özgür düşünebilme ve işleme aşamasına varan Fikret, geleneksel yazınımıza da bir takım yenilikler getirmiştir. Buraya gelmişken bunlara da kısaca değinelim :

1 — Gerçek portre, şiirimize Fikret'le girmiştir.

2 — En basitine değin her türlü günlük olay, Fikret'le şiirimize girer.

3 — Fikret, «Şermin»deki çocuk şiiriyle «çocuk yazını»mızın ilk güzel örneklerini vermiştir.

4 — Biçim yetkinliğini şiirlerinde yaşatabilmiş sanatçılarımızın ilkidir.

5 — Yazınımıza «serbest» «müstezat» ilkin Fikret'le girmiştir.

6 — Konuşma dilini, sözcükleri, üslubu ve şivesiyle nazma ilk sokan odur.

7 — Yazınımıza egloga (: küçük çoban şiiri) türünün ilk örneğini sokan odur.

Kısaca Fikret, kişisel yetenek ve ilerici - devrimci görüşüyle edebiyatımızda bir aşamadır.

2 — Eylemsel devrimciliği :

Bazılarının ileri sürdüğü gibi Fikret, küsüp eve kapanmamıştır bence. Kırılmışsa bile bu, zararlı değil, yararlı olmuştur. Onun 'kapalı yaşamı' kavgasını tavsatmamış tersine daha da hızlandırmıştır. O

uzak duruyorken gerçekleri daha iyi görme ve değerlendirme olanağı buluyordu. Bu dönemdeki şiirleri, bir bildiri gibi elden ele dolaşan bir duygu, düşün ve başkaldırı kaynağı olur. Ayrıca gençlikle ilişkileri daha da sıklaşmıştır.

Kendini görmeye gelen gençlere şöyle diyordu: «Siz daima yükselmek için uğraşın, elbet bu korkulu düşün de sonu gelir. Aranızda değerler ne denli çoğalırsa, bu zavallı ulusun kölelikten kurtulması o denli kolaylaşır.»

Fikret, öyle bir ortamda halkın arasına karışsa önemli bir şey yapamayacak ve etkisiz duruma getirilecekti sanıyorum. O, zamanında mümkün olan en ileri düzeye ulaşmıştır.

Fikret'in toplumu ilgilendiren her konu karşısında vurdumduymaz değil durgun olduğu görülmemiştir. Aslında devrim bildirilerinin çokluk bu dönemin ürünleri oluşu bunun kanıtıdır. Aşağıdaki konuşma, Fikret'in mücadele ilkesini ve ölçüsünü ortaya koyması bakımından ilginçtir :

Toplum sorunlarının konuşulduğu, tartışıldığı bir toplantıda onun eleştirileri karşısında bir kişi, «Fakat siz hükümlerinizde hiç de bitaraf değilsiniz» diyor.

Fikret buna şu karşılığı veriyor: **«Doğru söylediniz, bitaraf değilim ve olamam. Çünkü ben kimsesiz millet ve bağımsız vatan taraftarıyım.»** (1)

Evet, o yansız değildir; tuttuğu inandığı, hak bellediği bir yol, bir ülkü vardır. Bu ülkü, bütün insanları kapsayan bir adalet, özgürlük, eşitlik düze-

---

1 — K. Şükrü; T. Fikret

nidir. Ve bu ülküyü gerçekleştirmek için kavgaya girmiştir.

Fikret'in kavgası «ben» kavgası değil, «biz» kavgasıdır. O, kişisel çıkar kaygısından uzaktır :

Sen zanneder misin ki benim, hep elemlerim?
Heyhât! Ben nevâib-i eyyâmı inlerim!

Kendinden önce bu kavgayı verenlerin başlarını da verdiklerini bile bile...

Gerçekten Osmanlı döneminde haksızlıkları, yolsuzlukları ortaya koymuş, çevresine anlatmış ve başkaldırmış olup başını kurtaran oldukça az kimse vardır. Eğer Fikret olmasa, hiç yoktur diyecektik. Evet, gerçekten Osmanlı döneminin en inançlı, en bilinçli, en onurlu başlı bir ozanı Tevfik Fikret, 600 yıllık bir dönemde ilk kez karabaskılı bir Osmanlı başını, yönetimini ve de işbirlikçilerini inançlı, bilinçli ve yiğitçesine yerden yere çalmış ve başını vermemiştir. O, zamanında bırakın vatan, hürriyet, istiklâl gibi sözcükleri, 'burun', 'yıldız' gibi sözcükler bile yasaklanmış olan Abdülhamit için bir cuma namazında düzenlenmiş öldürme girişimini bakın nasıl alkışlamaktadır :

Ey şanlı avcı, dâmını beyhûde kurmadın!
Atdın... Fakat yazık ki, yazıklar ki vurmadın!

Bu, içinde devrimini gerçekleştirmiş bir insanın işidir. Yoksa nasıl olur da 'burun' sözcüğü yüzünden adam öldürülen bir ortamda Fikret bunu söyler? Bu, bir bilinç-cesaret işidir. Gerçi Fikret de birkaç kez hapse atılmıştır. Fakat karabaskının en yoğun olduğu bir dönemde şiirleri bir 'devrim bildirisi' gibi elden ele dolaşan bir adam için bu hiç bir şeydir.

Fikret'in devrim bildirilerinin öyküleri bilinince, kavgasının çetinliği ve önemi daha iyi anlaşılır.

Bu yiğit devrimci adam, **«Sis», Tarih-i Kadim:** Eski Çağ Tarihi», **«Sabah Olursa» «Ferda:** Yarın», **«Bir Lâhza-i Teahhur:** Gecikıneli Bir An», **«Hân-ı Yağma:** Yağma Sofrası», **«Doksan Beşe Doğru», Rubabın Cevabı», «Halûk'un Vedâı», «Revzen-i Mahlû:** Tahttan İndirilmişin Penceresi», **«İzler», «Promete», «Halûk'un Amentüsü», «Millet Şarkısı», Vatan İçin», «Harb-i Mukaddes:** Kutsal Savaş», **«Rücû:** Dönüş», **«İnanmak İhtiyacı», «Tarih-i Kadime Zeyl:** Eski Çağ Tarihine Ek» ve **«Sancak-ı Şerif Huzurunda:** Kutsal Sancak Önünde» gibi eleştirel, yerici ve her biri geleceğin «devrim ordusu» bireylerine bir bildiri niteliğindeki bu şiirleriyle karabaskı düzeninin başı Abdülhamit ve onun 1908'den sonraki İttihat ve Terakki Fırkası'ndaki ortaklarını yerlere çalmış ve geleceğin devriminin kahramanlarını ve devrim potansiyelini yaratmıştır.

«Tevfik Fikret'in bildirisinin, türküsünün yaşaması, bir yerde tutulması gerekir. Gizli, açık onun, toplumda bir alıcı kaynağı olmalıdır. Tevfik Fikret'in alıcı kaynağı, Birinci Meşrutiyet - İkinci Meşrutiyet arası aydınlarıdır, gençleridir, karabaskı yönetiminin direnicileridir, toplumsal bir karşıcıl kuşaktır: Toplumsal düzenin genç yabancılarıdır onlar.»[1]

Bu kuşaklardan birincisi Meşrutiyet kuşağıyse, ikinci ve ana kuşak da 1919-1922 Kurtuluş Devriminin baş adamı Mustafa Kemal kuşağıdır.

1908'den önceki devrim bildirileriyle oluşturduğu devrimci birikim, 1908 kuşağını eyleme geçirmiş ve 1908 İkinci Meşrutiyet Devrimi gerçekleşmiştir.

Kemalettin Şükrü, Fikret'in İkinci Meşrutiyet

---

1 — C. A. Kansu; T. Fikret ve Devrim, Türk Dili, s. 479

hareketindeki rolünü ve etkisini şöyle belirtiyor :

«Yıldız istibdadını, Hamid'in zulmünü silahla kırmaktan başka kurtuluş yolu görmeyen Fikret'in ruhu «Dün Gece» adlı şiiri ile büsbütün coşuyor, uyuşukluk ve korkaklığa başkaldırıyordu. Bu başkaldırıdan on beş gün sonra sevinçli bir haber aldı. Selanik'te bir İhtilâl Teşkilâtı kurulmuş. Bu örgüt, Fikret'in istediği biçimde silahla Yıldız istibdadını yıkacakmış... Örgüt yöneticileri ozana başvurarak bir «Millet Şarkısı» istiyorlar. 25 Haziran 1324'te (8 Temmuz 1908) yani Meşrutiyet'in ilanından on altı gün önce yazdığı şarkıyı Fikret, aynı günün akşamı Hisar kalelerinin gölgesinde arkadaşlarına okuyor ve okurken de titreyen sesinde gizli bir heyecan seziliyor. Belli ki bu haklı ihtilâlden vatan için bolluklu (feyizli) ve mutlu bir devrim bekliyor.»[1]

Fakat ne yazık ki gelen yeni kadro da aynı yağma sofrasının adamlarıdırlar. Bundan önceki bölümlerde anlatıldığı gibi bu kadro da, önemli hiç bir şey yapmamıştır. Bu dönemde de eleştirilere dayanamayan yönetici kadro, gündüz gözüyle gazeteci vurdurtmaktadır. Fikret, «Rücû: Dönüş», «Vatan İçin» ile kutladığı bu devrimin de hiç bir şey getirmediğini, ülkenin yine eskisi gibi baskılı yönetime ve felâkete doğru sürüklenerek «tagallübün, kahrın, cehlin, taassubun» elinde hırpalanıp inlediğini görünce, «Doksan Beşe Doğru», «Hân-ı Yağma» ve bir bakıma ikinci bir «Sis» sayılabilecek «Rubabın Cevabı» ile yeni

---

1 — Kemalettin Şükrü; Tevfik Fikret, s. 45

Not : Hareket Ordusunun, 31 Mart gerici ayaklanmasını bastırmak üzere İstanbul'a gelişinde bu şarkıyı okuduğu söylenir.

kadronun yönetimini de sergilemekten geri durmamıştır.

Bu bakımdan Fikret'in istediği devrim henüz gerçekleşmemiştir. «Yarın» gelmemiştir daha. Yarın gelmediği gibi daha da kara günler beklemektedir ulusu.

Trablusgarp ve Balkan savaşları karşısında boyuna çökmekte olan Osmanlı devleti, Fikret'in korktuğunu karşısına çıkarmış ve artık en korkusuzca, en erkekçe sesiyle emperyalist güçlere ve bunların ülkedeki uzantısı işbirlikçilere bağırmak ve sövmek, onun için bir görev olmuştur. Bütün gücüyle Birinci Dünya Savaşı'na katılmaya karşı kor. Fakat bu kez karşısında İngilizci din gericileri ile Almancı ırk gericilerini bulur. İdeologları M. Akif, A. Naim Hoca, M. Ali Aynî vb. nı Fikret'e saldırtırlar. Balkanlarda akan binlerce kişinin kanı yetmiyormuş gibi yoksul halkı Alman militarizminin emri altında kanlı çamurlara atmak istemekte ve üstelik çıkarılmış ortaya 'sancak-ı şerif: kutsal sancak' ve bu savaş kutsal bir savaş olarak kamuya duyurulmakta. Fikret, «Sancak-ı Şerif Huzurunda» ile bunlarla alttan alta alay etmekte; görkemli «Harb-ı Mukaddes» ile lânetlemektedir.

Dünyayı bugün harb denilen dest-i helâke
Teslim eden alçakların ecdâdına lânet!

Daha düne değin Araptan başkasını kardeş saymayan Mehmet Akif, Almanya'ya götürülür ve başlar ondan sonra Fikret'e saldırmaya ve Alman emperyalizmi'nin şakşakçılığını yapmaya...

Bütün bu kavgalar, sövme ve sövüşmeler iki belirli kutup yaratmaktadır. Bu kutuplardan biri, özgürlük yanlısı yani kişinin doğuşta özgür ve eşit olduğundan hareket ederek, efendisiz, kölesiz, tutsak-

lığın olmadığı, herkesin eşit ve kardeşçe mutluluk içinde yaşamasını öngören bir düzen tarzı. Öbürü, İngiltere'nin veya Almanya'nın koltuğu altında yabütün islâm milletlerini ya da bütün Türkleri birleştirmeyi ve padişah efendiyi, bütün karabaskı, bütün zulmü, bütün hainliği, bütün sömürgenliği ile başta tutmayı amaç edinmektedir. İşin ekonomik yönünü düşünmemekte, bir ümmet devleti uğruna bu emperyalist devletlerin hem kendilerini, hem açılmak istedikleri Orta-doğuyu ve giderek bütün Uzak Asya'yı sömürmelerine araç olmaktadır.

Fikret, bütün bu koşullar ve durum karşısında gerçek özgürlüğün özlemini çekmekte ve özlediği özgürlüğü şu dizelerle ortaya koymaktadır:

İşte gerçek özgürlük :
Ne savaşçı, ne savaş, ne saldırı
Ne başbelâsı, ne saltanat, ne uğruluk
Ne sızlanı, ne zulüm ile baskı;
Ben benim, sen de sen; Tanrı, ne kul!

Fikret'in, bu özgürlüğü getirecek devrimin gerçekleşmesine olan inancı tamdır :

Elbet şu mezar yaşantiyı, bir ışıklı diriliş
İzleyecektir, buna inançla inandım.

*

..... **Ölürsek de biz, yaşar mutlak,**
Vatan sizinle, şu zindan karanlığından uzak.

*

Haksızlık eden başları bir gün... koparırlar.

*

Hayır, bu ağularıma sen kanma çocuğum,
Yarın umudla doludur, bir genişçe adım
Bir atlayış -ne diyorlardı pek anlamadım-
Hayatı kurtaracak;

İnsanoğlu, bu şimdi inmelerle sürüklenen,
ezinçlerle insanoğlu
Adım adım varacak kurtuluşun doruğuna.

Gelecekteki devrime inancın en keskin söyleyişi : «Sabah Olursa»

Evet, sabah olacaktır, sabah olur geceler
Geçer, kıyamete dek sürmez en sonunda bu gök
Bu mavi gök size bir gün acır, kederlenme.
(A. Muhip Dranas söyleyişiyle)

Aynı zamanda özgürlüğü getirecek olan devrimi gerçekleştirecek bir güç aramaktadır :

Bunu kimden fakat ümid edelim;
bu azîm inkılâb-ı hilkati kim,
Hangi kuvvet teahhüt eyliyecek?

C. Kudret söyleyişiyle söylemek gerekirse:

Fakat bunu kimden umalım?
Bu ulu yaratılış devrimini kim,
hangi kuvvet üstüne olacak?

Ve yine Fikret, bu kurtuluşu gerçekleştirecek-lerin minnete şâyân olduklarını söylemektedir :

Vatan bir lâne-i idbâra dönmüş, titrer, ağlarken,
Koşanlar, kurtaranlar şüphesiz şâyân-ı
minnettir...

Evet, Fikret yukarıda birinci sırada belirttiğimiz düzeni gerçekleştirecek devrimi yapacak kişi-

yi, gücü beklemektedir. Fikret, olayları diyalektik açıdan değerlendiremediği için, içinde bulunduğu karanlık ortamın ve bu dökünti düzenin esas nedenlerini bilmemektedir. Bu yüzden ne zaman bir neden arasa, karşısında hep dini görüyor. Batının ütopik insaniyetçi düşüncelerinin etkisi altında kaldığı için, sosyal sınıflar arasındaki gelişme yasalarını anlayamamış ve bu yüzden, tüm kötülüklerin sorumlusu saydığı cihangirlere ve din güçlerine olanca hızıyla saldırmıştır. Yine diyalektiği tam olarak bilmediğinden devrimi gerçekleştirecek bir «emekçi sınıf gücü» düşünemiyor. Bunun içindir ki Fikret, o güne değin ileri hareketleri yapmış olan askerden ve tek güvence ve dayanağı olan gençlikle, vatansever aydınlardan bunu bekliyor. Gerçekten o zaman kendini gösterecek bir işçi sınıfı da yok gibidir. O zamanın kısmen de olsa örgütlenmiş tek işçi grubu tramvay işçileridir ki o zamanın Sosyalist Fırka üyeler dışında hiç kimse bunları gözönüne bile almamakta ve «amele gürûhu» diye küçümsemektedirler.

İşte bütün acı gerçekleriyle kurtuluş yolu yalnızca silâhlı bir halk savaşı olan bu ortamda Fikret'i dinleyen, içten içe ona hak veren ve 1918 ağustosunda yani Fikret'in ölümünün üçüncü yılında genç bir subay; esin kaynağı, kültür kaynağı, devrim kaynağı olarak seçtiği kişiyi ziyaret için Aşiyan'a tırmanırken yanındaki hocasına o güne değin kimseye açmadığı bir sır verecekti.

«Yakında Anadolu'ya gidiyorum...»

Evet, ertesi yıl -olma ya da olmama- savaşını başlatacak bu adam, belki de bir ulusu yeniden yaratacak kararını kesin olarak Fikret'in katına tırmanırken vermişti.

Bu adam, Aşiyan'daki onur defterine «Tavaf-ı tahatturunda bulunmakla mübâhi perestişkâran-ı Fikret : anma ziyaretinde bulunmakla övünerek, Fikret'e tapanlar...» yazan adamdır. Fikret'e olan bu tapma düzeyindeki bağlılığını sonraları birçok toplantılarda, en çok beğendiği sanatçının Fikret olduğunu söylemek, onun için şiir yazmak, onun birçok şiirini ezbere bilmek ve okumakla da gösterir.

Yalnız bu denli mi? Elbette değil:

O, «Ben inkilâp ruhunu Fikret'ten aldım; ziyaret edeceğim yerlerin başında elbette ki Aşiyan gelir» diyen adamdır.

O, «Hiç bir zaman hatırınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden 'fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür' nesiller ister» diyen adamdır.

O, «Burada Fikret merhumunun cümlece malûm olan bir sözünü hatırlatırım :

Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer» diyen adamdır.

O, «Onu biz mektep sıralarında okurduk. Ondaki heybet, ondaki vakur âhenk hiç bir şairimizde yok» diyen adamdır.

O, «Ferdâ'yı mı? Ah delikanlı, benim en sevdiğim şiirdir o. Onu sana söyletmeyeceğim, kendim söyleyeceğim» diyen adamdır.

O, «O karanlıklar içinde bir nur gören ve halkı o nûra doğru götürmeye çalışan Fikret ve bu feryadı koparırken sizler nerelerdeydiniz? Niçin içinizden kimse onun gibi feryad etmedi» diyen adamdır.

O, «Başka hangi şair böyle güzel ve inkılâpçı şiirler yazmıştır» diyen adamdır.

O, «O, bizden çok ilerisini gören bir insandı. Ne yazık ki biz ona hâlâ yetişemedik» diyen adamdır.

O, «Tevfik Fikret'in o Tarih-i Kadim'i yok mu,

işte o, dünyada yapılması gereken bütün devrimlerin kaynağıdır» diyen adamdır.

Ve nihayet O, «Siz Fikret'i konuşacak adamlar değilsiniz. O kimdir biliyor musunuz? Onu iyi tanıyanlar, onu iyi tanıyacaklar, benim bugün ne yapmak istediğimi kavrıyacak kimselerdir» diyen adamdır.

Atatürk'ün Fikret'e değgin birkaç anısını birlikte izleyelim.[1]

— 1 —

Fikret'in ölümü üzerinden üç yıl geçmiştir. Anafartalar'ın muzaffer kumandanı Mustafa Kemal, Aşiyan'ın dik yokuşunu tırmanmakta, yanında da Harbiye'den Manej Hocası Emin Bey bulunmaktadır. Koluna girdiği hocasına yüreğinin derinliklerinden gelen bir sesle Fikret'e olan sevgisini şöyle anlatır:

«Ben inkilâp ruhunu ondan aldım. Ziyaret edeceğim yerlerin başında elbetteki Âşiyan gelir.»

Mustafa Kemal, hocasına bu yokuşta bir sır tevdi eder :

«Yakında Anadolu'ya gidiyorum, ne diyorsun?»

Hocası cevap verir :

«Ne duruyorsun?»

Kimbilir, belki de Mustafa Kemal, memleketi kurtaran kararını kesin olarak Fikret'in katına tırmanırken verdi.

---

1 — Atatürk'ün Fikret'e değgin çeşitli kaynaklarda dağınık durumda bulunan anılarını Mustafa Baydar, Varlık'ın Fikret'in 100. doğum yıldönümü için hazırlanan özel sayısında toplamış. Yukarıya aldığımız bu anılar sözkonusu yazıdan kimi kısaltılarak aktarılmıştır.

Âşiyan'a çıkılır, Fikret.in temiz ruhu önünde saygı duruşunda bulunulur. Bu tarihsel ziyaret, Âşiyan'ın anı defterine şu cümle ile ölümsüzleştirilir :

«Tavaf-ı tahatturunda bulunmakla mübahi perestişkâran-ı Fikret

(19 Ağustos 1918, Pazartesi)

Mustafa Kemal, Süleyman Nazif, Faik Âli.

Bu ifade ve yazı Süleyman Nazif'indir. Fakat Mustafa Kemal, bu yazının altına imzasını atmakla Fikret'in perestişkârı olduğunu tarihe karşı ilân etmişti.

— 2 —

Mustafa Kemal bir vapur gezintisindedir. Etrafını çeviren gençlerle hararetli bir konuşmaya dalmıştır. Çeşitli konularda konuşulur. Sıra edebiyata gelince Atatürk, Fikret'e olan hayranlığını belirterek düşüncelerini şöyle anlatmaya başlar :

«Onu biz mektep sıralarında okurduk. Ondaki heybet, ondaki vakur âhenk hiç bir şairimizde yok.»

Sonra gençlerden Fikret'in bir şiirini okumalarını ister. Herkes susmuş, Atalarına sevgi ve heyecanla bakmaktadır. Bu arada bir genç, gür bir sesle, «Ben Ferda'sını söyleyebilirim Atam» diyerek ileri atılır.

Bu sözler üzerine Atatürk'ün çehresinde tatlı çizgiler belirir. Bu gencin yüzüne bakarak konuşmaya başlar :

«Ferda'yı mı? Ah delikanlı, benim en sevdiğim şiirdir o. Onu sana söyletmeyeceğim, kendim söyliyeceğim.»

Ve Atatürk gür bir sesle, gençlerin yüzüne bakarak okumaya başlar :

Ferda senin; senin bu teceddü**t, bu inkil**â**b...**
Herşey senin değil mi ki zaten?... sen, ey şebab.
.....

— 3 —

Çankaya'da bir gece sofrası... Atatürk'ün etrafında otuz kişi kadar adam bulunmaktadır. Söz, döner dolaşır edebiyata gelir ve bazı ozanların üzerinde durulur. Bu arada Fikret de sözkonusu olur. Bu anıyı, o gece sofrada bulunmuş olan İsmail Hikmet Ertaylan'dan dinleyelim :

«Kimdi bilmiyorum, bir yüksek ruhlu (!) zat Fikret'in iyi şair olmadığını söyliyecek oldu. Atatürk, o her şeyi hakkıyle gören, her hakikatin üzerinde duran o büyük insan, büyük bir iğbirarla kaşlarını çattı :

— Efendim, efendim anlamadım, ne dediniz? Fikret büyük şair değil miydi, dedi ve o gün o vakur sesiyle şu beyti okudu :

Milyonla barındırdığın ecsad arasından
Kaç nasiye vardır çıkacak pâk ü dırahşan

Atatürk sözlerine şöyle devam etti :

— O karanlıklar içinde bir nur gören ve halkı o nûra doğru götürmeye çalışan Fikret bu feryadı koparırken sizler nerelerdeydiniz? Niçin içinizden kimse onun gibi feryad etmedi. Ben Fikret'e yetişemedim, onun sohbetinden isifade edemedim. Kendimi betdbaht sayarım. Fakat onun bütün eserlerini okudum, birçoğu da ezberimdedir. O, hem büyük şair, hem de büyük insandır.

Efendiler. Zaten parmakla gösterilecek kadar az olan büyük adamlarımızı küçültmeye kalkışmalayım.

.....

.....

Şair Fikret'le Âkif mukayese ediliyormuş. Bu iki büyük şairin birbirleriyle geçmiş münakaşaları üzerinde konuşuluyormuş.

İsmail Müştak, Fikret'in meşhur «Zangoç» şiirini okumuş, Âkif'in mutaassıp bir ruh taşıdığı noktasında durulmuş.

İşte tam bu sırada biz salona girmiştik. Atatürk, adetleri veçhile bi rşeyler dikte etti ve kendi mütaleası imiş gibi bunu okuttu. Bu yazıda Fikret'in millî şiirde üstün olduğu neticesine varılıyordu.

Atatürk, şair Âkif'e, Kuran'ın tercüme edilmesi vazifesinin verildiğini ve kendisine on bin lira gönderilmiş olduğu halde, bugün yarın diye işi uzattığını ve nihayet tercümeyi gûya meçhul bir adrese göndermiş olduğu cevabını verdiğini söyledi.

Bu sözler sırasında Başvekili de şahit göstererek :

— Parayı İşmet Paşa vermişti, dedi.

Atatürk, Âkif'in büyük bir şair olduğuna inanıyordu. Fakat Misak'ı Millî dairesinde kurtarılmış olan vatan parçasını elde tutabilmek için o tarihlerde islâmcılık siyasetinden vazgeçilmek zaruretine de kaani idi.

Halbuki Âkif, islâmcı idi ve sürükleyici eserleriyle bu hususta müessir olabilirdi. Kur'an tercümesindeki hareket tarzıyle de Atatürk'ü gücendirdiği anlaşılıyordu.»[1]

---

1 — Bilecik eski milletvekillerinden Asaf İlbay'ın anısı.

— 5 —

Yıl 1938... Atatürk Elâzığ'a gelmiştir. Halkevinin salonunda çeşitli konularda konuşulur. Bir ara Atatürk, İsmail Müştak Mayakon'un sahneye çıkıp Tevfik Fikret'in şiirlerini okumasını emreder.

O sırada Elazığ'da yargıç olarak bulunan Hüseyin Baykara, bu konudaki anısını, vaktiyle kendisine hocalık etmiş olan Ord. Prof. İsmail Hikmet Ertaylan'a yolladığı bir mektupta aynen şöyle anlatmaktadır :

«İsmail Müştak Mayakon arka arkaya Ferda'yı, Sis'i, Rücû'u ve Mehmet Akife' karşı Fikretin yazdığı parçayı okudu.

İsmail Müştak bu şiirleri arka arkaya okuduğu için yorulmuş olacak ki, Sis ve Rücû'u okurken bazı duraklamalar yaptı. Bunun üzerine Atatürk, bu parçanın tekrarlanmasını istedi. İsmail Müştak Bey de bu parçayı tekrar inşad etti. İsmail Müştak, sahnede inşaadını yaparken Atatürk çevresindekilere dönerek :

— Başka hangi şair böyle güzel ve inkılâpçı şiirler yazmıştır, diyerek takdirlerini bildirdiler.

İsmail Müştak Bey, Fikret'in Mehmet Âkif'e karşı yazdığı parçanın son kısmı olan,

'Sen ne dersin buna ey Molla Sırat'

mısraını okuduğu sırada Atatürk, memnuniyetini gösteren bir tebessümle etrafındaki kişilere mânalı mânalı baktılar...

Ondan sonra Atatürk'ün, Fikret'in inkılâpçı bir şair olduğunu ve zamanının haksızlığı ve geriliği ile mücadele ettiğini etrafında bulunan vekil, meb'us ve generallere bir hayli anlattığını iyi hatırlıyorum.»

.....

O sıralarda Mehmet Âkif yeni ölmüş, kendisine resmî merasim yapılmamış, bu yüzden gençlik bazı hareketlerde bulunmuştu.

Atatürk, toplantıya gelir gelmez etrafı gençlerle çevrildi. Büyük Önderin sinirli bir hali vardı. Kendisini dinleyenlere hitaben söze şöyle başladı :

— Ben gençliğe kırgınım. Biz güya İstiklâl Marşı Şairine lâzım olduğu kadar hürmet göstermemişiz. Sorarım size, Mehmet Âkif bu memlekete ne kazandırmıştır? Mehmet Âkif, bizim inkılâplarımızın düşmanı idi. Evet, İstiklâl Marşını yazdı. Ama onu bir ümmet düşüncesi ile yazdı. Türk Milleti düşüncesiyle yazmadı. Eğer hakikaten Türk Milletinin istiklâini düşünseydi, Rum malı olan fesi başından çıkarmamak için Mısır'a gidip esareti tercih etmezdi.

Halbuki biz bu memleketi, muasır medeniyet seviyesine çıkarmak gayesiyle onu bütün geriliklerden kurtarmak için çırpınıyoruz.

Gençler, sorarım size, bu milletin ve memleketin şen ve şerefle medeni dünya milletleri arasında yaşıyabilmesi için lâzım gelen her şeyi yazan düşünen ve hayatını bu uğurda feda eden kimdir?

Gençler cevap verdiler bu soruya :

— Hâmit.

— Hayır.

— Namık Kemal.

— Hayır.

— Ziya Gökalp

— Hayır, bilmediniz.

Ve Atatürk, kendine has Rumeli şivesiyle cevap verdi :

— Fikret be çocuklar, Fikret be çocuklar, Fikret be çocuklar...

Ve sırasiyle Ferda'yı, Sis'i ezbere okudu ve bu şiirlerin tahlilini yaptı.

En sonunda sözerini şöyle bitirdi :

— O, bizden çok ilerisini gören bir insandı. Ne yazık ki biz ona hâlâ yetişemedik.[1]

— 7 —

«Bir gün Çankaya'da sofranın belli müdavimleri toplamıştı. Atatürk o akşam çok dalgın görünüyordu. Gruplar kendi aralarında konuşuyorlar : Bunlardan birinde Fikret üzerinde söz ediliyordu.

Ben hemen dikkat kesildim. İçimden, işte şimdi parlıyacak. dedim.

Nitekim birdenbire gürledi :

— Susunuz, susunuz...

Hepsi sustular, Ata'nın kaşları çatılmıştı. Dudaklarından şu sözler döküldü :

— Siz Fikret'i konuşacak adamlar değilsiniz. O kimdir biliyor musunuz? Onu iyi tanıyanlar, onu iyi tanıyacaklar, benim bugün yapmak istediğimi kavrıyacak kimselerdir.»[2]

— 8 —

....

Bu hususi toplantıda Türk müziğinden edebiyattan konuşuldu. Bu arada Atatürk, benim Fikret'in talebesi olduğumu öğrenince son derece memnun ol-

---

1 — Fikret'in öğrencilerinden Prof. Nurettin Sevin'in anısı.

2 — Recep Peker'in anısı.

du. Saraya birkaç defa daha gittim. Hiç unutmam bir gün gözlerimin içine bakarak ve derinden gelen bir sesle dedi ki:

«Tevfik Fikret'in o Tarihi Kadim'i yok mu, işte o, dünyada yapılması gereken bütün devrimlerin kaynağıdır.»[1]

Ali Vecdi Bingöl, büyük hocası Fikret için ayrıca şiirler de yazdı. Bunlardan sadece bir dörtlüğü buraya almakla yetiniyoruz :

Fikret bu toprakta örnek insandı,
Nûra âşık karanlığa düşmandı.
Temelden devrimci, bir heyecandı.
ATA, bu dâvânın neticesidir.

Mustafa Baydar, Atatürk'ün, Fikret'le ilgisi, düşün yakınlığı konusunda şu yargıya varıyor :

«Atatürk, asker olmasına rağmen Fikret'i iyi okumuş ve iyi anlamıştı.

Halbuki okullarda kitapları okutulan nice ünlü edebiyat hocası Fikret'i anlayamadı.

, Taassubun en yoğun devresinde lâik düşüncenin, özgür inanışın Türkiye'de en büyük temsilcisiydi Fikret. Onu lâyıkiyle anlıyabilmek için her şeyden önce lâik ve devrimci bir düşünüşe ve görüşe sahip olmak lâzımdır.

Atatürk devrimleri lâiklik temeli üzerine kurulmuştur. Fikret'in düşünce ve inanç dünyası da aynı temel üzerinde yükseliyordu.

Bugün Fikret; toplumcu, medeniyetçi ve devrimci cephenin sembolüdür. Fikret sevgisi iyi düşün-

---

1 — Fikret'in öğrencisi ve Aşiyan Müzesi Müdürü Vecdi Bingöl'ün anısı.

menin doğru yolda olmanın bir ölçüsü olmuştur bugün.»[1]

Fikret'e tapmakla işe koyulan bu adam, yine Fikret'in deyimiyle «biraz da hasar vererek» bu işi büyük ölçüde başarmıştır. O günden sonra her alanda Fikret'i ona yol gösterir görürüz. Böylece ülkenin doğal ve özgül koşulları içerisinde -toplumsal birikimin yanında devrimci bir sanatçı, bir devlet adamı ve de bir devrim yaratmıştır. **Bu, devrimci sanatçının baş görevidir.**

Kısaca Fikret.in kendisi tarihin birikimi, bildirisi yarının birikimi olmuştur. Bu bakımdan Vecdi Bingöl'ün şiiri bir gerçeği anlatımıdır :

Fikret bu toprakta örnek insandı,
Nûra âşık, karanlığa düşmandı.
Temelden devrimci, bir heyecandı.
ATA, bu dâvânın neticesidir.

Sanatçının «**devrim öncüsü**» olma, gerçeği, Tevfik Fikret'in ve Atatürk'ün kişiliğinde vereceğimiz somut örneklerle güç kazanacak ve kesinlikle saptanmış olacaktır.

---

1 — Mustafa Baydar; Anılarla Fikret ve Atatürk, Varlık Dergisi, sayı : 708, s. 8

FİKRET'İN ATATÜRK'E ETKİ ALANLARI: (x)

A — Zafere (bağımsızlığa) kavuşmanın mücadeleyle olacağı konusunda :

Fikret şöyle der :

Hayatı, dîv-i hakikatle çarpışan kazanır.

Zafer, biraz da hasar ister.

Fikret 'hayat' sözüyle dar anlamda birey yaşamını, geniş anlamda 'toplum' yaşamasını daha doğrusu 'bağımsız toplum' yaşamını amaçlamıştır. Yaşamın ve doğanın acı gerçeklerini yenmek ve özlenilen yaşam düzeyine ulaşmak ancak bir mücadeleyle olur. Bu toplumlar için de böyledir. Bir toplumun özgür yaşayabilmesi, bu hakkı elinden alan ve almak isteyen her türlü güçle çarpışmakla mümkündür. Bu çatışma biraz da hasarlı olacaktır.

Mustafa Kemal : **«Bağımsızlık kanla, canla kazanılır,»** der.

O da bu konuda aynı düşüncelerdir. O da bağımsızlığın, özgürlüğün, onu elinde bulunduranlarca kendiliğinden verilmeyeceğini; onun ancak kanla, canla alınabileceğini söyler. Her şey çelişkisini birlikte ge-

---

x — Fikret'in ve Atatürk'ün belirli konulardaki görüşlerinin ayrıntılı olarak karşılaştırılmasından çok, doğrudan Fikret'in izlerini taşıyan sözlerle yetinilmiştir.

tirir. Zorla elden alınan özgürlük, yine elden zor kullanılarak alınacaktır.

B — Barış içerisinde yaşama konusunda :

Fikret'in bu yönü yani barışçılık yönü, şiirlerine en çok yansıyan yönüdür. «Tarih-i Kadim», «Tarih-i Kadime Zeyl», «Halûk'un Amentüsü», «Harb-ı Mukaddes» ve öbür şiirlerinde çokluk bu temayı işlemiştir. Zaten zamanın dinci ve ırkçı gericileri, bu barışçıl ve insancıl yönünden dolayı onu taşlamışlardır.

Fikret'in insancıl görünüşünü en açık olarak Halûk'un Amentüsü'nde görürüz :

Toprak vatanımdır, insan soyu milletim... İnsan
İnsan olur ancak, bunu anlarsa inandım.

.....

İnsanoğulları birbirinin kardeşi.., Bir düş!
Olsun, ben o düşe de bin canla inandım.
İnsan eti yenmez; avundum da içimden
-Bir an için unutup atalarımı- inandım.
Kan kızgını, kızgın kanı besler; bu bitmez yağılık
Kan ateşidir, sönmeyecek kanla inandım.

Aynı tema, daha önce gizemci ve tasavvufi bir düşünce ile başta Yunus Emre olmak üzere önceki mutasavvıflarda da vardır. Fakat bunların insancıllığı, gizemci bir insancıllıktır. Tasavvuf felsefesi kalıpları içerisindedir. Aynı tema Tanzimat döneminde, «Milletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-i zemin» biçiminde Şinasi'de de geçer. Fakat o Viktor Hugo'nun «Les Burgraves» adlı piyesinin ön sözünün sonundaki «Avoir pour patrie le monde et pour nation l'humanité» tümcesini aynen çevirmiştir. Bu bakımdan bu tema, bilinçli, özgür bir düşünceyle ilk kez Fik-

re'le yazınımıza girer ve bol bol işlenir. Bu sözünden dolayı onu vatansızlık ve milliyetsizlikle suçlandıranlar, onun, bütün insanların ve ulusların saldırıdan, sömürülükten kurtulması için ancak böyle bir insan toplumuna varılması gerektiğine inandığını anlamayanlardır.

Tarih-i Kadim ve Harb-ı Mukaddes'teki şu dizeler de Fikret'in savaşa karşı ve barış yanlısı olduğunu gösterir :

Din şehîd ister, âsumân kurban;
Her zaman her tarafta kan, kan. kan!..
Ne muhârip ne harb u istilâ;
Ne tasallut, ne saltanat, ne şekâ;
Ne şikâyet, ne kahr-ı istibdâd;
Ben benim, sen de sen, ne rabb, ne ibâd!

.....

Dünyayı bugün harb denilen dest-i helâke
Teslim eden alçakların ecdâdına lânet!

.....

Kaç milleti bel'etti bugün nâire-i harb
Kaç milleti mahvetmededir tavk-ı esâret
Kaç milleti boğmakda bugün fakr u sefâlet.

.....

Lânet sana! lânet sana! ey «harb-ı mukaddes»
Sensin bütün ekvânı eden böyle mülevves
Lânet sana! lânet sana! ey hâile-i harb
İnsanlığa bir darbesin ey gâile-i harb

.....

Lânet sana! lânet sana! ey kîn-i adâvet
Ey kîn-i adâvet sana yüzbin kere lâneti

Fikret'in daha birçok şiirinde hep aynı düşünce ve özlemi görürüz.

Atatürk'ün görkemli «**Yurtta sulh, cihanda**

sulh» sözü Fikret'in bütün bu düşüncelerini kapsar niteliktedir. Şu sözler de Atatürk'ündür :

«Uluslararası herhangi bir sorunumuzu barış yollarıyle çözümlemeyi aramak bizim yararımıza ve düşüncemize uyan bir yoldur.»

«Türkiye'nin güvenliğini amaç tutan, hiç bir ulusun aleyhine olmayan bir barış yönü bizim daima ilkemiz olacaktır »

«Barış ulusları mutluluğa eriştiren en iyi yoldur ..»

Atatürk ancak zorunlu ve yaşamsal durumlarda savaştan yanadır :

«Şu ya da bu nedenle ulusu savaşa sürüklemek yanlısı değilim. Savaş zorunlu ve yaşamsal olmalıdır.»

C — Bağımsızlık ve özgürlük alanında :

İşte gerçek özgürlük:
Ne savaşçı, ne savaş, ne saldırı
Ne başbelâsı, ne saltanat, ne uğruluk
Ne sızlanı, ne zulüm ile baskı;
Ben benim, sen de sen; ne Tanrı, ne kul!

Böyle diyor Fikret. Yukarıki dizelerden de anlaşılacağı gibi efendisiz, kölesiz, zulmün, zümre egemenliğinin ve tutsaklığın olmadığı, herkesin eşit ve kardeşçe mutluluk içinde yaşadığı toplumcu bir düzen istemektedir o.

Fikret, bunu zamanında toplum çapında gerçekleştirmemişse bile kendi içinde gerçekleştirmiştir. Şu dizeler kendi içdevriminin kanıtıdır.

Kimseden ümmid-i feyz etmem dilenmem per ü bal
Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim

İnhinâ tavk-ı esaretten girândır boynuma
Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim.

A. Kadir diliyle söylemek gerekirse;

Ne bir bağış beklerim kimseden,
ne kol dilenirim ne kanat,
kendi göklerimde kendi kendime uçar giderim.
Bana eğilmek boyunduruktan bile ağır.
İşte böyle bir şairim ben,
tepeden tırnağa özgür.

Atatürk'e gelince, o bir bakıma Fikret'in yukarıdaki dizelerinin bir özdeyişi olan şu sözü söylemiştir: **«Bağımsızlık benim karakterimdir.»**

Ve yine; **«Yalnız siyasî zafer bağımsızlığa yetmez, iktisadî zafer de gereklidir»** sözü ile Atatürk'ün kendine bir ilke edindiği **«istiklâl-i tam:** tam bağımsızlık» ilkesi, Fikret'in yukarıdaki sözlerinin kısa ve kesin bir özdeşidir.

«İstiklâl-i Tam denildiği zaman, bittabi siyasî malî, iktisadî, adlî askerî harsî (kültürel) ve ilâ... her hususta 'istiklâl-i tam' 'serbesti-i tam' demektir.»

Şu söz de, Fikret'ten aktarma Atatürk'ündür; **«Hiç bir zaman hatırınızdan çıkmasın ki. Cumhuriyet sizden 'fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür' nesiller ister.»**

Ç — Olmak ya da olmamak konusunda :

Bu konuda her ikisi kesin ve kararlıdır. Fikret'in, **«Yükselmeyen düşer: Ya terakki, ya inhitat!»** sözü Atatürk'te **«Ya istiklâl, ya ölüm.»** biçimine dönüşür.

D — En büyük kuvvetin (gücün) hak olduğu konusunda :

Tarihsel oluşum ve gelişim gerçeği Fikret'in dilinde «hak»la karşılanır. Bu, sosyalizmdeki «devrim gücü»dür.

Haktadır, haktır en büyük kuvvet

....

Ey yarının inkilâp ordusunda çarpışacak
kahraman

Öğren işte: Kuvvet = Hak

.....

Zulmün topu var güllesi var, kal'ası varsa,
Hakkında bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır.

.....

Haksızlık eden başları bir gün... koparırlar!

Fikret yaptığı her atılım ve mücadelede bu güce dayanmıştır.

Bu inanç Atatürk'te şöyle dille gelecektir:

«Şunu benimsemek gerekir ki dünyada bir 'hak' vardır. Ve HAK GÜCÜN KAT KAT ÜSTÜNDEDİR.»

Fikret'in devrimciliğinde; doğmalara körükörüne saplanmayıp, «kuşku bir aydınlığa doğru koşmaktır» diyerek her şeyi akıl süzgecinden geçirmesi ve «hakkın güçten üstünlüğüne» inanması önemli etkenlerdir.

E — Devrim konusunda :

Herşeyden önce her ikisinin yapıları, değişimlere, atılımlara, devrimlere elverişli ve açıktır. Elbette bu, düşünsel yapıdan giderek bir içdevrimi gerektirir. Doğal ve özgül koşullar ve toplumsal çeliş-

kiler her ikisini buna hazırlamıştır. Her ikisi de toplumsal gelişim ve oluşumlara bakarak, hakkın üstünlüğüne inanarak 'devrim'in gerçekleşeceği kesin inancındadırlar. Buna inançları tamdır.

Yırtılır ey kitab-ı köhne yarın
medfen-i fikr olan sahîfelerin
Bunu kimden fakat ümid edelim?
Bu azîmi inkilâb-ı hilkati kimi,
hangi kuvvet teahhüt eyliyecek?

.....

Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler
kıyamete dek sürmez. sonunda bu gök
bu mavi gök size birgün acır; karamsar olma.

Görülüyor ki Fikret, devrime kesinlikle inanmakta fakat kimin yapacağını kesinlikle bilmemektedir. Fakat bazı dizelerinde bu konudaki güvencesi olarak «gençliği» ve «sağlam», dayanıklı bir «el»i görürüz.

Bu memlekette de bir gün sabah olursa, Halûk,
eğer bu memleketin sislenen şu alnıyazısı,
sağlam bir elin sağlam, dayanıklı
bir dokunmasiyle...

Ve yine oğlu Halûkun kişiliğinde bunu gençlikten bekler:

Ey şanlı vatan bayrağı! Bir gün seni oğlum
bir mevkib-i ziyehbet-i hürriyet önünde
çekmiş görebilseydim... O pürhande ölürken
etmezsem eğer şevkini tâdîsile secde,
dünyada en alçak baba elbet ben olurdum...

Fakat Fikrette olduğu gibi Atatürkte de devrimi gerçekleştirecek bir «emekçi sınıf gücü» inancı oluşmamışır. Bu, olaylara diyalektik açıdan bakmakla olanaklaşır.

F — Gençlik konusunda:

Gençliğe inanma ve güvenme konusu Fikretten Atatürk'e geçen en belirgin özelliklerden biridir. Esasen yazınımızda ve toplumsal gelişmemizde «gençlik» kavramı ilk olarak Tevfik Fikret'le çıkar ortaya. Onun 'devrim bildirileri' onlaradır. Güvencesi onlar olduğu için «aklın ışığını» da onlara aşılamak ister. Yarının yapıcıları ve devrimin güvencesi olan onlara, donup kalmış düşünce dizgisine karşı kuşkuyu sokan, bilimsel, ussal ve özgür düşünmenin temel ilkesini söyleyen odur. Yarın onlarındır, yarınki devrimin bekçisi onlardır:

Ümidimiz bu: ölürsek de biz, yaşar mutlak
Vatan sizinle şu zindan karanlığından uzak.

Fikret'in, «Ferdâ» «Halûk'un Vedâı», «Halûk'un Bayramı», «Sabah Olursa», «Millet Şarkısı», «Promete» şiirleri gençliğe söylenmiş «devrim bildirileri» dir.

Atatürkün «Gençliğe Söylevi» ile Bursa Söylevi», gençliğe olan inanç ve güveni bakımından açık kanıtlardır. Fikret'le Atatürk'ün gençliğe olan inanç ve güvenleri boşuna değildir. Bütün ileri düşüncelere açık olan onlardır da ondan. Nâzım'ın dediği gibi, kişi «ölmüş babasından ileri, doğacak çocuğundan geridir» de ondan.

G — Batılılaşma alanında:

Gerek Fikret, gerekse Atatürk'ün çıktığı dönemlerde uygarlığın sembolü «batı»dır. Batı, ta 15-16. yüzyıllarda reform ve rönesansını başarmış. 19. yüzyılda kapitalist aşamasını tamamlamıştır. Bu bakımdan kalkınmaya örneklik teşkil edecek bir orası

vardır. Üstelik, Osmanlı toplumu ile karşılaştırıldığı zaman aralarında korkunç bir uçurum vardır. Fikret, Halûk'u teknik öğrenim yapmak için İskoç ellerine yolcu ettikten sonra yazdığı «Halûk'un Vedaı'»nda bu uçurumu şöyle belirler :

Sen tren, ben vapur pür-temkin
atılırken- sen İskoç ellerinin
sisli, yağmurlu, karlı, buzlu, fakat
cid ü himmet, vekâr u hürriyet
dolu peygûle-i temeddününe; (gayret ve azim onur ve özgürlük dolu bir uygarlık ülkesine)
bense nâzende Bosforun köhne,
köhne, âvâre, bî-haber, bîzâr,
belki cennet kadar tarâvetdâr,
fakat âlûde-i kelâl ü kesel
bir kenarında münharif, mugfel
bir hayatın firâş-ı uzletine, (fakat bıkkınlık ve tenbellik içindeki bir kenarında sapık ve aldanmış bir hayatın elini eteğini çekmiş bir döşeğine)

Ve Halûk'a şu öğüdü verir:

Bu geçit işte böyle dar, mu'veç;
ey şetâretli yolcu, sen yürü, geç.
Sen bu menhalde kalma, sıçra, atıl,
bir zıyâ kârbânı bul ve katıl.
Gez, dolaş kâinat-ı efkârı,
-Daima önde, daima yukarı!-
pür-tehâlük hayât u kuvvetten
ne bulursan bırakma: san'at, fenn,
i'tamat, i'tinâ, cesâret, ümîd,
i'timat, i'tinâ, cesâret, ümid,
hepsi lâzım bu yurda, hepsi müfîd,

Bize bol bol ziyâ kucakla getir.

Mustafa Kemalin başına geçtiği yeni ülke bundan daha ileri değildir. Bu bakımdan o da vargücüyle batılılaşmaya yönelmiştir. Batıyı örnekseyerek yaptıkları buna kanıttır.

Ğ — Din konusunda :

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Fikret, şüphe etmekle işe girişir. O'nca **«şüphe bir nûra doğru koşmaktır»** çünkü. Böylelikle doğmalara körükörüne saplanmaktan kurtulur. Daha sonra karşısına çıkan düşünceyi akıl ve mantık süzgecine vurur: **«Düşünüp işlemek âyinimdir.»** Buradan giderek bunları bilimin terazisine vurur; sonuç neyse ona inanır. Böylelikle Fikret, 19 yüzyıl idealist bilgelerinin düşüncesini aşarak 'materyalist' düşünceye varır. Artık Fikret bir gerçek olarak mevcut olan yaradılışa, varlığa inanmaktadır: **«Süzerim fıtratı hayran, hayran.»** Cennet ve Tanrı düşüncesinden uzaktır. İnsan da bütün varolanlar gibi, varlığın ürünüdür. Bu nedenle Fikret kendisiyle bir kaya arasında fark görmez: **«Ben beni bir kayadan farkedemem.»** Onun kitabı «tabiat levhalarının kitabı»dır. Ve Fikret'e göre «gerçek din», **«insanca yaşama dini»**dir. «Tarih-i Kadim», «Tarih-i Kadime Zeyl», «Halûk'un Amentüsü» nde bu düşünceleri sergilenir.

Atatürk için de ölçü aynıdır; iki dizeyle söylemek gerekirse:

Bir şey ki akla, mantığa uyar; o dindir.

«Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.»

Atatürk'ün, «Tarih-i Kadim dünyada yapılması gereken bütün devrimlerin kaynağıdır» demesi, Fikret'e bu konuda da ne denli hak verdiğini gösterir.

H — Bilimin önderliğine ve yüceliğine inanma konusunda :

Fikret'in bu konuda söyledikleri çoktur. Yukarıdaki bölümlerde bu konudaki görüş ve düşünceleri kısmen de olsa belirlendiği için «Halûk'un Amentüsü»nde geçen şu dizelerle yetineceğiz:

Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altın
Her şey olacak kudret-i irfanla... inandım.

Atatürk'ün «hayatta en gerçek yol gösterici bilimdir.» sözünden sonra fazla birşey söylemek yersizdir.

I — Çalışma alanında :

Fikret,

Uğraş, didin, düşün, ara, bul, koş, atıl, bağır
Durmak zamanı geçti çalışmak zamanıdır.

Atatürk'se,

«Hayatta tek bir şeye ihtiyacımız vardır: Çalışkan olmak» der.

İ — Kadınların eşitliği ve kadınlara verilecek değer konusunda :

Şu sözler Fikret'indir: **«Kızlarını okutmayan millet, oğullarını manevi öksüzlüğe mahkûm etmiş demektir; hüsranına ağlasın!»**

Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer...

Şunlar da Atatürk'ün: **«Hanımlarımız, hatta erkeklerimizden daha münevver olmalıdır, eğer milletin hakiki anası olmak istiyorlarsa!»**

Yine Atatürk, ideal Türk kadınının niteliklerini saydıktan sonra sözlerini şöyle bitiriyor:

«Burada Fikret merhumumun cümlece malûm olan sözünü hatırlatırım :

Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer...»

Daha bunun gibi pek çok konularda Fikret, 1919-1922 Anadolu İhtilâlinin başı Mustafa Kemal üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Sözgelişi geçmişten ders alıp toplumu ileri götürmek yolunda Fikret'in söylediği şu dizeler,

Mazi, o bir muallim, o bir pîr, o bir peder,
hâlin tutup sinirli elinden, ağır sabûr,
âtîye doğru yedmeli...

.....

Âti çıkınca ortaya, mazi silinmeli.

sözleri, Atatürk'te, «Geleceği iyi değerlendirmek için, geçmişi iyi öğrenmeli.» biçiminde ortaya çıkar.

Bu, **şiirsel olarak söylenmiş düşüncelerin sonradan başkasının ağzından düz olarak söylenmesidir.**

Kısaca, Kurtuluş Savaşımız ve onun başı Mustafa Kemal, bir bakıma devrimci ozan Tevfik Fikret'in ürünüdür. Fakat bu devrim daha tamamlanmamıştır, asıl devrim yarın olacaktır.

Fikret'in ölmez özü ve silinmez izi, aydınlık günler muştucusudur.

ŞİİRLERDEN ÖRNEKLER

S İ S

Sarmış yine âfâkını bir dûd-i muannit,
bir zulmet-i beyzâ ki peyâpey mütezâyit.
Tazyîkının altında silinmiş gibi eşbâh,
bir tozlu kesâfetten ibâret bütün elvâh;
bir tozlu ve heybetli kesâfet ki nazarlar
dikkatle nüfuz eyleyemez gavrine, korkar!
Lâkin sana lâyik bu derin sütre-i müzlim,
lâyik bu tesettür sana, et sahn-i mezalim!
Ey sahn-i mezââlim... Evet, ey sahne-i garrâ.
ey sahne-i zîşa'şaa-i hâile pîrâ!
Ey şa'vaanın, kevkebenin mehdi, mezârı;
Şark'ın ezelî hâkime-i câzibedârı!
Ey kanlı muhabbetleri bî-lerziş-i nefret
perverde eden sîne-i meshûf-i sefâhet!
Ey Marmara'nın mâi der-âgûşu içinde
ölmüş gibi dalgın uyuyan tûde-i zinde.
Ey köhne Bizans, ey koca fertût-i müsahhir.
ey bin kocadan arta kalan bıke-i bâkir;
hüsnünde henüz tâzeliğin sihri hüveydâ,
hâlâ titrer üstüne enzârı temâşa.
Hâriçten, uzaktan açılan gözlere süzgün
çeşmân-ı kebûdunla ne mûnis görünürsün!
Mûnis, fakat en kirli kadınlar gibi mûnis;
üstünde coşan giryelerin hepsine bî-his.
Te'sis olunurken daha, bir dest-i hıyânet
bünyânına katmış bir şehr-âbei lânet!
Hep levs-i riyâ dalgalanır zerrelerinde,
bir zerrei safvet bulamazsın içerinde.
Hep levs-i riyâ, levs-i haset, levs-i teneffu';

yalnız bu... ve yalnız bunun ümmidi tereffu';
Milyonla barındırdığın ecsât arasından

kaç nâsiye vardır çıkacak pâk ü dırahşan?

Örtün, evet, et hâile... örtün, evet, ey şehr;
örtün ve müebbet uyu, ey fâcire-i dehr!..
Ey debdebeler, tantanalar, şanlar, alaylar;
kâtil kuleler, kal'alı, zindanlı saraylar.
Ey dahme-i mersûs-ı havâtır, ulu ma'bet;
ey gırre üstunlar ki birer dîvi mukayyet,
mâzîleri âtîlere nakletmeye me'mûr;
ey dişleri düşmüş, sırıtan kafile-i sûr.
Ey kubbeler, ey şanlı mebânî-i münâcât;
ey doğruluğun mahmil-i ezkârı menârât.
Ey sakfı çökük medreseler, mahkemecikler;
ey servilerin zıll-ı siyâhında birer yer
te'min edebilmiş nice bin sâil-i sâbir;
«geçmişlere rahmet!» diyen elvâh-ı mekâbir.
Ey türbeler, ey her biri pür-velvele bir yâd
ikaz ederek sâmit ü sâkin yatan ecdât!
Ey ma'reke-i tîn u gubâr eski sokaklar,
ey her açılan rahnesi bir vak'a sayıklar

vîrâneler, ey mekmen-i pür-hâbı eşirrâ.
Ey kapkara damlarla birer mâtem-i ber-pâ
temsil eden âsûde ve fersûde mesâkin;
ey her biri bir leyleğe, bir çaylâğa mavtin
gam-dîde ocaklar ki, merâretle somurtmuş,
yıllarca zamandan beri tütmek ne... unutmuş!
Ey midelerin zehr-i tâkâzâsı önünde
her zilleti bel'eyleyen efvâh-ı kadîde!
Ey fazl-ı tabîatle en âmâde vü mün'im
bir fıtrate mekrûn iken, aç, âtıl ü âkim;
her nîmeti, her fazlı, hep esbâb-ı rehâyi
gökten dilenen züll-i tevekkül ki.. mürâyi!

Ey savt-ı kilâp, ey şeref-i nutk ile mümtâz
insanda şu nankörlüğü tel'in eden âvâz !
Ey giryei bîfâide, ey hande-i zehrîn,
ey nâtıka-i acz ü elem, nazra-ı nefrîn!
Ey cevf-i esâtîre düşen hâtıra; nâmus;
ey kıble-i ikbâle çıkan yol; reh-i pâ-bûs!
Ey havf-i müsellâh, ki hasârâtına râci'
öksüz, dul ağızlardaki her şekve-i tâli'!
Ey şahsa masûniyyet ü hürriyete makrûn
bir hakk-ı teneffüs veren efsâne-i kanun!
Ey va'd-i muhâl, ey ebedî kizb-i muhakkak,
ey mahkemelerden mütemâdî sürülen hak!
Ey savlet-i evhâm ile bîtâb-ı tehassüs
vicdanlara temdît edilen gûş-i tecessüs;
ey bîm-i tecessüsle kilitlenmiş ağızlar;
ey gayret-i millîye ki mebgûz ü muhakkar!
Ey seyf ü kalem, ey iki mahkûm-i siyâsî;
ey behre-i fazl u edep, ey çehre-i mensî!
Ey bâr-ı hazerle iki kat gezmeye me'lûf
eşrâf ü tevâbi', koca bir unsur-i ma'rûf!
Ey re's-i fürû-berde, ki akpak, fakat iğrenç;
ey tâze kadın, ey onu tâkîbe koşan genç!
Ey mâder-i hicranzede, ey hem-ser-i muğber;
ey kimsesiz, âvâre çocuklar... Hele sizler,
hele sizler...
Örtün, evet, ey hâile... örtün, evet, ey şehr;
Örtün, ve müebbet uyu, ey fâcire-i dehr!..

S İ S

Gene bir sis kaplamış ufuklarını, inatçı bir sis,
gitgide büyüyen bir ak karanlık
Ağırlığı altında ne varsa sanki yok olup gitmiş,
kalmış ortada kala kala bir tozlu yığın,
o tozlu, korkunç yığına bakan göz
şaşırır titrer, ilerisine gidemez.
Ama sen hak ettin bu karanlık, kalın örtüyü,
bu örtü tıpatıp sana uydu, ey kanlı toprak,
ey zulumler meydanı, ey yaldızlı ülke,
döktüğü kanla, çektirdiği acıyla çalım satan!
Ey gösterişin, şatafatın beşiği ve mezarı,
oldum olası imrenilen kıraliçesi Doğunun!
Ey kanlı sevgileri, kılı kıpırdamadan
zevk ve safaya susamış bağrında emziren!
Ey Marmara'nın mavi kucağında
ölüm uykusuna dalmış diri,
ey köhne Bizans, büyücü kocakarı,
ey bin kocadan arta kalan el değmemiş dul,
gene de güzel görür, taptaze görür seni,
gene de üstüne titrer sana bakan.
Ne kadar tatlı, cana yakınsın, ne kadar,
süzgün, mavi gözlerinle sen uzaktan!
Oysa ne farkın var kirli kadınlardan senin,
hiçbir şey umurunda değil, belli,
ne bunca acı türkü, ne bunca kan ağlayan!
Sen kurulurken katmış olmasın bir hain el
senin temeline zehirli suyunu kötülüğün.
İşte her yanda ikiyüzlülüğün kiri,
nereye baksan çekememezlik, nereye baksan
çıkarcılık,
nereye baksan hergelelik, yalan dolan,
Demek yükselmek yalnız bunlarla oluyor.
Koynunda barınan nice yaratık arasında

kaç tanesinin alnı açık, yüzü ak?
Örtün, ey İstanbul, kanlı toprak,
örtün, kart orospu, örtün, hiç uyanma!
Ey gürültüler, patırdılar, cakalar, şanlar, alaylar,
katil kuleler, kapkaranlık, zindanlı saraylar.
Sağlam mezarı anıların, ulu tapınak,
onurlu taş direkler, bağlı devler gibi,
geçmiş günleri gelecek günlere anlatmakla görevli,
ey kale duvarları, şehri dolanan, çepeçevre,
dişleri düşmüş kafatasları gibi, sırıta, sırıta.
Ey kubbeler, tanrıya yakaran yapılar,
ey minareler, sözde kalmış doğrularsınız.
Ya siz, damları çökmüş medreseler, mahkemecikler!
Selvilerin kara gölgelerinde birer yer tutmuş,
geçmişlere rahmen dileyen mezar taşları,
ey sabırlı dilenciler sürüsü!
Türbeler, bizde ne gürültü anılar uyandırırsınız,
ama yatarsınız bir şey demeden, ey atalar, sessiz sedasız!
Tozun toprağın, çamurun savaş alanı, sokaklar!
Ey yangın yerleri, uğursuzların gecelediği,
bir olay sayıklarsınız her açılan yaradan.
Kara damlı, kendi halinde, fukara evler,
Ayağa kalkmış birer yas gibi durursunuz.
Ne kadar da dokunaklı somurtuşunuz var,
lekleylere, çaylaklara yuva olmuş tasalı ocaklar,
uzun yıllar, besbelli, tütmek nedir, unutmuşsunuz!
Ey kuru ağızlar, açlıktan kazınınca mideler,
her alçak lokmayı yutmaya hazırsınız!
İşte toprağın bereketi, işte bütün yiyecek içecek,
İşte elini uzatsan her şey eline değecek,
böyleyken aç yaşa, işsiz güçsüz yaşa,
boş yere gökten, tanrıdan dilen dur
ekmeği, aşı, kurtuluşu, rahatı
bu ne biçim tanrıya sığınma, ikiyüzlü, alçakça!

Sesler çıkarırsınız köpekler gibi,
oysa konuşan karatıklarsınız, onurlu ve değerli,
sövülüyor bu nankörlüğe çığlıklarla!
Ağlarsınız boşuna, gülersiniz zehir gibi.
Küfreden gözler yoksulluğu söyler, açlığı, kederi.
Namus, masalların boşluğunda bir anı.
Adamı yukarlara çıkaran yol, el etek öpme yolu.
Yakınması senin yüzünden bütün
öksüzlerin, dulların, arkasızların,
senin yüzünden bütün, ey silâhlı korku!
Nasıl dokunulmaz olacak, özgür olacak
şöyle bir soluk almayla kişi,
söyle, ey kanun denen efsane!
Ey tutulmayan sözler, sonsuz yalan!
Ey mahkemelerden her gün kovulan hak!
Ey kuşkunun pençesinde kıskıvrak, duygusuz,
ta yüreklere dek uzanan gizli kulak,
senin korkundan ağızlar sımsıkı kilitli.
Seni hor görüyorlar, halkın için dökülen alın teri!
Ey kalem ve kılıç, siyasî iki mahkûm
ey doğruluk ve yiğitlik,
unutulmuş yüzlersiniz artık!
Ey kodamanlar ve kuyrukları onların,
pısırıklar, çekingenler, korkaklar sizi,
nasıl da alışmışsınız iki büklüm yaşamaya,
adınızın sanınızın da maşallahı var hani!
Ey yere eğilmiş kafalar, ak pak, ama tiksindirici!
Ey genç kadın ve ardından koşan delikanlı!
Ey kahırlı ana, ey dargın karı koca!
Ya sizler be çocuklar,
anasız babasız, başı boş yavrucaklar, ya sizler...

(A. Kadir söyleyişiyle)

FERDÂ

-Bugünün gençlerine-

Ferdâ senin, senin bu teceddüd, bu inkılâb...
Herşey senin değil mi ki zâten?.. Sen, ey şebâb,
ey çehre-i behîci ümîd, işte ma'kesin
karşında: Bir semâ-yi seher, sâf u bî-sehâb,
âgûş-i lerzedârı açık, bekliyor... Şitâb!
Ey fecr-i hande-zâd-ı hayât, işte herkesin,
enzârı sende; sen ki hayâtın ümîdisin,
alnında bir sitârei nev, yok, bir âfitâb,
âfâka doğ, önünde şu mâzî-i pür- mihen
sönsün müebbeden
Sönsün müebbeden o cehennem; senin bugün
cennet kadar güzel vatanın var: Şu gördüğün
zümrüt bakışlı, inci şetâretli kızcağız
kimdir, bilir misin? Vatanın ...Şimdi saygısız
bir göz bu nazlı çehreye -Allah esirgesin,-
kem bir nazarla baksa tahammül eder misin?
İster misin, şu ak sakalın pâk ü muhteşem
pîşâni-i vakârına, bir kirli el demem,
hattâ yabancı bir el uzansın? Şu makberi,
râzî olur musun, taşa tutsun şu serseri?
Elbet hayır; o makber, o pîşâni-i vakûr
kudsî birer misâl-i vatandır... Vatan gayûr
insanların omuzları üstünde yükselir.
Gençler, bütün ümîdi vatan şimdi sizdedir.
Herşey sizin, vatan da sizin, her şeref sizin;
lâkin unutmayın ki zaman tünd ü mutma'in
bir hatve-i samût ile ta'kîb eder bizi.
Önden koşan, fakat yine dikkatle her izi
ta'mîka yol bulan bu yanılmaz muâkıbin

şermende-i itâbı kalırsak, yazık!.. Demin

«Ferdâ senin», dedim, beni alkışladın; hayır,
bir şey senin değil, sana ferdâ vedî'adır;
herşey vedî'adır sana, ey genç, unutma ki
senden de bir hisâb arar âtî-i müştekî.
Mâzîye şimdi sen bakıyorsun pür-intibâh,
âtî de senden eyliyecek böyle iştibâh.
Her uzvu girdibâd-ı havâyicle sarsılan
bir neslin oğlusun; bunu yâdet zaman zaman.
Asrın, unutma, bârikalar asr-ı feyzidir:
Her yıldırımda bir gece, bir gölge devrilir,
bir ufk-ı i'tilâ açılır, yükselir hayât;
yükselmiyen düşer: Ya terakkî, ya intitât!

Yükselmeli, dokunmalı alnın semâlara;
doymaz beşer dedikleri kuş, i'tilâlara...
Uğraş, didin, düşün, ara, bul, koş, atıl, bağır;
durmak zamanı geçti, çalışmak zamanıdır!

YARIN
(FERDÂ)

-Bugünün gençlerine-

Yarınlar senindir; bu inkılâp, bu yenilik hep senin...
Herşey senin değil mi ki zâten?.. Sen, ey gençlik,
ey ümidin parlak çehresi, işte sembolün
karşında: Sâf ve bulutsuz, seherli bir semâ,
titrek kucağı açık, bekliyor... Koş!
Ey hayatın neşesinden doğan tanyeri. işte herkesin
gözü sende, sen ki bir yaşama ümidisin,
alnında yeni bir yıldız hayır- bir ay olarak
ufuklara doğ, önünde şu çileli mâzi
ebedî olarak sönsün.
Sönsün ebediyen o cehennem; senin bugün
cennet kadar güzel vatanın var, şu gördüğün
zümrüt bakışlı, inci şetâretli kızcağız
kimdir, bilir misin? Vatanın... Şimdi saygısız
bir göz bu nazlı çehreye -Allah esirgesin.-
kötü bir gözle baksa tahammül eder misin?
İster misin, şu aksakalın pâk ve görkemli
ve vekarlı alnına, bir kirli el diyemem,
hattâ yabancı bir el uzansın? Şu dede mezarını,
râzı olur musun, taşa tutsun şu serseri?
Elbet hayır; o mezar, o vekarlı alın,
kutsal birer vatan sembolüdür... Vatan çalışkan
insanların omuzları üstünde yükselir.
Gençler, vatanın bütün ümidi şimdi sizdedir.
Herşey sizin, vatan da sizin, her şeref sizin;
lâkin unutmayın ki zaman, sert ve emniyetli,
sessiz adımlarla bizi takip eder.
Önden koşar ama, yine her hareketi dikkatle
ve derinden incelemeğe yolbulan bu şaşmaz
takipçinin
bizi azarlamasiyle utanacaksak, yazıklar olsun!..

Demin
«yarınlar senin» dedim, beni alkışladın; hayır,
birşey senin değil, sana yarınlar ancak emanettir;
herşey emanettir sana, ey genç unutma ki
senden de bir hesap arar şikâyetçi âtî
Mâziye sen şimdi nasıl bütün uyanıklığınla
bakıyorsun
âtî de senden böyle şüphelenecektir.
Her organı ihtiyaç kasırgalariyle sarsılmış
bir soyun oğlusun; bunu arasıra hatırla.
Asrın, unutma, yıldırım nurlariyle gürelmiş bir
asırdır;
her yıldırımla bir karanlık, bir şüphe devrilir,
bir yükseliş ufku açılır, yükselir hayat;
yükselmeyen düşer: Ya ilerleme, ya düşme!

Yükselmeli ,dokunmalı alnın semâlara;
doymaz beşer dedikleri kuş, yükselmelere...
Uğraş, didin, düşün, ara, bul, koş, atıl, bağır;
durmak zamanı geçti, çalışmak zamanıdır!
(Fahri Uzun söyleyişiyle)

PROMETRE

Kalbinde her dakika şu ulvî tahassürün
Minkaar-ı âteşînini duy, dâimâ düşün:
Onlar niçin semâda, niçin ben çukurdayım?
Gülsün neden cihan bana, ben yalnız ağlayım?..
Yükselmek âsmana ve gülmek ne tatlı şey!
Bir gün şu hastalıklı vatan canlanırsa... Ey
Müştak-ı feyz ü nûr olan âtî-i milletin
Meçhul elektrikçisi, aktâr-ı fikretin
Yüklen, getir ne varsa- biraz meskenet-fiken
Bir parça ruhu, benliği, idrâki besleyen
Esmâr-ı bünye- hîzini; boş durmasın elin.
Gör dâimâ önünde esâtîri evvelin
Gökten dehâ-yı nârı çalan kahramanını...
Varsın bulunmasın bilecek nâm ü şânını

PROMETRE

Kalbinde her dakika şu yüce özlemin
Ateşten gagasını duy, durmadan düşün
Onlar neden gökyüzünde, ben neden çukurdayım?
Gülsün neden evren bana, ben yalnız ağlayım?
Yükselmek engin göğe ve gülmek ne tatlı şey!
Bir gün şu hastalıklı vatan canlanırsa... Ey
Ulus yarınlarının ışıkları, gelişmeler özlemcisi,
Düşünceler yurdunun bilinmez elektrikçisi,
Yüklen, getir, ne varsa miskinliği silen,
Bir parça, ruhu, benliği, anlağı besleyen,
Can dirilten yemişleri... boş durmasın elin.
Gör daima önünde eski mitolojinin
Ateşin ilk özünü gökten çalan kahramanını.
Varsın bulunmasın bilecek ne adını, ne şânını.

(C. A. Kansu söyleyişiyle)

SABAH OLURSA...

Bu memlekette de bir gün sabah olursa, Halûk,
Eğer bu memleketin sislenen şu nâsiye-i
Mukadderâtı kavî bir elin kavî, muhyî
Bir ihtizaz-ı temasıyle silkinip şu donuk,
Şu paslı çehre-i millet biraz gülerse... -O gün
Ben ölmemiş bile olsam, hayâta pek ölgün
Bir irtibâtım olur şüphesiz; -o gün benden
Ümîdi kes, beni kötrüm ve boş muhitimde
Merâretimle unut; çünkü leng ü pejmürde
Nazarlarım seni mâziye çekmek ister; sen
Bütün hüviyyet ü uzviyyetinle âtîsin:
Terennüm eyliyor el'an kulaklarımda sesin!

Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler
Tulû-i haşre kadar sürmez; âkıbet bu semâ,
Bu mâi gök size bir gün acır; melûl olma.
Hayâta neş'e güneştir, melâl içinde beşer
Çürür bizim gibi ...Siz, ey fezâ-yi ferdânın
Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın!
Ufukların ebedî iştiyâkı var nûra.
Tenevvür... asrımızın işte rûh-i âmâli;
Silin bulutları, silkin zılâl-i ehvâli,
Zıyâ içinde koşun bir halâs-ı meşkûra.
Ümîdimiz bu: ölürsek de biz, yaşar mutlak
Vatan sizinle, şu zindan kararlığından uzak!

SABAH OLURSA

Bu memlekette de bir gün sabah olursa eğer,
Eğer bu memleketin sislenen alınyazısı
Güçlü, dinç bir elin, güçlü canlılık verici
Dokunmasındaki titremle silkinip şu donuk,
Şu paslı çehresi halkın, biraz gülerse... -Ogün,
Ben ölmemiş bile olsam, hayata pek ölgün
Pek az ilişkim olur şüphesiz, -o gün benden
Ümidi kes, beni kötrüm ve boş muhitimde,
Bütün acımla unut; çünkü kör, topal, tükenik
Bakışlarım seni mâzîye çekmek ister; sen
Bütün varın ve bütün kimliğinle yarınsın:
Taptâze şakıyor kulaklarında sesin!

Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler
Geçer, kıyamete dek sürmez, en sonunda bu gök,
Bu mavi gök size birgün acır; kederlenme.
Hayata neş'e güneştir, keder içinde kişi
Çürür bizim gibi... Siz ey, yarın uzaylarının
Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın!
Vatanın çok büyük ihtiyacı var ışığa,
Işıklanış... Bugünün ruhu özlemi bu;
Silin bulutları, silkin o korku gölgesini,
Işık içinde koşun bir umutlu kurtuluşa.
Ümidimiz bu: ölürsek de biz, yaşar mutlak
Vatan sizinle, şu zindan karanlığından uzak!

- 1905 - (Ahmet Munip Dranas söyleyişiyle)

Beşerin köhne ser-güzeştinden
Bize efsâneler terennüm eden,
Bizi âbâ-i bî-vücûdumuzun
Cevf-i mâzîde bir siyah ve uzun
Gece teşkîl eden hayâtından
Ninniler ihtirâ' edip uyutan;
Bize en doğru, en güzel örnek
Diye evvel zamânı göstererek
Gelecek günlerin geçen geceden
Farkı yok, hükmü yok zehâbı veren;
Ve cebîninde altı bin yıllık
Buruşukluklarla şüpheler karışık;
Seri mâzîye, yâni rü'yâya,
Pâyı âtî denen heyûlâya
Sürünen heykel-i kadîd... Onu gâh
Durdurup manzarımda, bî-ikrâh
Sorarım eski hâtırâtından;
O biraz feylesof, biraz sırtlan,
Ve bütün gılzatıyla bir hortlak,
Leyl-i nisyân-ı kabri yoklıyarak
Muhtenik, paslı bir talâkatle
Bana başlar birer birer nakle
Mütevâlî şuûn-i edvârı:
Hep felâket, elem yığıntıları!
Ne zaman geçse bir ketîbe-i şân
Dâima reh-güzâra bûn-efsân
Bir bulut sâye-bâr olur. Mutlak
Başta, en başta kanlı bir bayrak,
Onu bir kanlı tâc eder ta'kîb,
Sonra hûnin vesâit-i tahrîp:
Mızrak, yay, kılıç, topuz, balta,

Mancınık, top, sapan, tüfek... Arada
Kanlı âmirleriyle cünd-i vegaa;
Sonra artık alay alay üserâ...
Mutlakaa bir muzaffer, on mağlûb;
Çiğneyen haklı, çiğnenen ma'yûb;
Kahra alkış, gurûra secde; kerem
Za'f ü zilletle dâima tev'em;
Doğruluk dilde yok, dudaklarda;
Hayr ayaklarda, şer kucaklarda.
Bir hakikat: hakikat-i zencir;
Bir belâgat: belâgat-i şemşîr;
Hak kavînin, demek şerîrindir;
En celî hikmet; ezmeyen ezilir;
Her şeref yapma, her saâdet piç;
Her şeyin ibtidâsı, âhiri hiç;
Din şehîd ister,, âsman kurban;
Her zaman her tarafta kan, kan, kan!..
Söyler, inler, sayıklar; el-hâsıl
Beşerin anlatır, ne yolda, nasıl
Bu sakaametli ömrü sürdüğünü;
Görürüm kanların köpürdüğünü
O kadîdin o dişlek ağzında
Sesinin ka'r-ı ihtizâzında
Öyle mûhiş bir in'ikâsı enîn
İşitir, öyle titrerim ki, zemin
Sanırım lerzegîr-i nefrindir
İndir, ey mahşer-i cidâl, indir
Perdeler sahne-i fecâatine,
Sönsün artık bu âteşin fitne;
Hele sen ey kadîd-i an'ane-hâh,
Yetişir çizdiğin hutût-i siyâh.
Biz sabâh isteriz, sabâh; o uzun
Geceler nâimîne hayr olsun.
Kimsin, ey gölge, sen ki mest-i harâb

Ediyorsun zalâma doğru şitâb?
Kanlı bir şeyle oynamış gibisin;
Belli, hem-nev'imin muharribisin.
Kahramanlık... Esası kan, vahşet;
Beldeler çiğne, ordular mahv et;
Kes, kopar, kır, sürükle, ez, yak, yık;
Ne «Aman!» bil, ne «Âh!» işit, ne «Yazık!»;
Geçtiğin yer ölüm, elem dolsun;
Ne ekinden eser, ne ot, ne yosun;
Sönsün evler, sürünsün âileler;
Kalmasın hırpalanmadık bir yer;
Her ocak benzesin mezar taşına;
Damlar insin yetimlerin başına...
Bu ne vicdan- güdaz şenîa, ne âr;
Yere geç satvetinle, ey serdâr!
Her zafer bir harâbe, bir medfen;
Ey cihangîr, utan şu makbereden!
Devril, ey köhne taht-ı istiklâl!
Zîr-i kahrınla inliyor ensâl;
Parçalan, ey şikeste-fer iklîl!
Şu yığınlarla ihtiyâc-ı sefîl
Hep senin, işte hep senin eserin;
Gözyaşından yapılma incilerin
Görsen artık nasıl yosunlanmış...
Size mâzî ne hisle aldanmış
Bilsem? Ey kargalar, ki âkili hûn,
Her karanlık sizinledir meşhûn;
Fikre artık yeter tahakkümünüz;
Yaşanır pek güzel tagallübsüz.

Sizi târih eder himâye, gidin,
-Gece hem-râzıdır hayâdînin.-
Ve o matmûre-i tebâhîde
Boğulun... İşte en güzel müjde

Bu tasavvur dühûr-i âtiyeye;
İşte hürriyet-i hakîkiyye:
Ne muhârib, ne harb ü istîlâ;
Ne tasallut, ne saltanat, ne şekaa,
Ne şikâyet, ne zulm ü istibdâd;
Ben benim, sen de sen; ne rab, ne ibâd!
O zaman, ey kadîd-i nahnaha-kâr,
Şimdi «cenk, ihtilâl, uhûd, esfâr...»
Diye saydıkların kalır mechûl
Birer ucûbe, ya hikâye-i gul.
Yırtılır, ey kitâb-ı köhne, yarın
Medfen-i fikr olan sahîfaların.
Bunu kimden fakat ümîd edelim
Bu azîm inkılâb-ı hılkati kim.
Hangi kuvvet taahhüd eyliyecek?
Sâhib-i kâinat... Evet, gerçek.
Sâhib-i kâinat olan ceberût,
O takarrüb-şiken likaa-yı samût,
O fakat aslı hep bu kavgaların...
Ey semâ, ey süyûl-i a'sârın
-şimdi mestâne bir sürûd-i heves;
Şimdi zindan girifte bir kuru ses;
Şimdi muhrik, ya şûh bir nakarât;
Bir geniş «Oooh!», bir derin ««Heyhât!»;
Bir duâ, bir kasîde; şimdi halîm,
Şimdi serkeş bir ihtizâz-ı nesim;
Şimdi bir şekve-i garîbâne,
Şimdi bir levm-i nâ-şikîbâne;
Şimdi bir lerze, nağme-i nâkus,
Şimdi bir sayha-i nakaare vü kûs;
Şimdi aczin sükût-i giryânı,
Şimdi kahrın sahîl-i şükrânı;

Şimdi bir hutbe-i cezîl ü vecîz;
Şimdi şermende bir niyâz-ı marîz;
Şimdi bir hande, şimdi bir hafakan;
Şimdi dehşetli bir gırîveş olan-
Mütelâtım tevelvülâtıyle
İnleyen kubbe-i tehî! Söyle,
Söyle, sen her sedâya ma'kessin,
Şu heyâhây içinde hangi sesin
Aksi -fevkında i'tilâ-fermûd
Olan- eyvân-ı Kibriyâ'ya suûd
Edebilmiş? Ve söyle, hangi duâ
Müstecâb olmuş?.. Ey İlâh-ı semâ!
Seni âbâ-ı dîn olanlardan
Dinledim: «Bîşebîh ü bî-noksân,
«Hayy ü kayyûm ü kaadir ü müteâl,
«Bâsıt-ur-rızk, vâhib-ül-âmâl,
«Kaahir ü müntakim, alîm ü habîr,
«Zâhir ü bâtın ü semî' ü basîr,
«Müstemendâna sâhib ü nâsır,
«Zâtı her yerde hâzır ü nâzır...»
Diye vasf eyliyorlar. En parlak
Sıfatın «Lâ-şerike leh» ken, bak,
Şu bataklıkta kaç şerîkin var:
Hepsi kayyûm ü kaadir ü kahkâr,
Hepsinin «Lâ-şerike leh» sıfatı,
Hepsinin emr ü nehyi, saltanatı,
Hepsinin bir sipihr-i ilhâmı,
Hepsinin mihri, mâhı, ecrâmı,
Hepsinin bir hafâ-yi mescûdu,
Hepsinin bir bihişt-i mev'ûdu,
Hepsinin bir vücûdu, bir ademi,

Hepsinin bir nebiyy-i muhteremi,
Hepsinin cennetinde hûrîler,
Hepsinin tu'me-i cahîmi beşer;
Hepsi halkından istiyor, makhûr
İki büklüm bir inkıyâd-ı sabûr...
Ben ki hepsinden ıştibâh ederim,
Kime sorsam, diyor ki: «Yok haberim.»»
Kim bilir? belki hepsi vahmiyyât,
Belki aldanmak ihtiyâc-ı hayât;
Kim bilir?, belki hepsi doğru da, ben
Bî-haber kendi sehv-i hissimden,
Varı yok bilmek istedim, yoku var.
İştibâh... İşte töhmetim! Ne zarar?
Şüphe bir nûra doğru koşmaktır.
Hakkı tenvîr ukul için haktır.
Kim bilir?, Belki bir adem mevcûd,
Belki ukbâ da var; fakat bu vücûd
Sun'u olmakla sâni'-i ebedin
Neye olsun esîri bin derdin?
Ne için yoktan eyleyip îcâd
Vermek ancak zevâle isti'dad?
Kim bilir, belki aslıdır toprak;
Onu bir muztarib çamur yapmak
-Ki mesâmâtı kanla, yaşla dolu-
Hangi hâin tesâdüfün işi bu?
Bunu bir Hâlik irtikâb etmez,
Halk eden mahv eder, harâb etmez!
İşte en zorlu hasmın, ey Hallâk,
Seni karşında eyleyen ihnâk;
Bize vaktiyle zehr-i gayzından
Verdiğin cür'adır, odur bu yılan.
Bileceksin bu hasmı elbet sen:
Şüphe... En zâlim, en kavî düşmen;
Bize en muğfilâne taslîtin,

Yâhud en gaafilâne tağlîtin.
O bugün -hud'a, şeytanet, iğva,-
Seni mülkünden eyliyor iclâ,
Üflüyor, ma'bedinde meş'alini.
Kırıyor elleriyle heykelini;
Ve, bütün kudretinle sen, meflûc,
Düşüyorsun... Ne in'idâm-ı burûc,
Ne sevâik, ne bir hübûb-i jiyan,
Ne cehennemlerinde bir galeyan,
Ne nazarlar habîri mâteminin,
Ne kulaklarda bir tanîn-i hazin...
Kopsa bir zerre cism-i hilkatten
Duyulur bir tazallüm olsun; sen
Göçüyorsun da arş ü ferşinle;
Yok tabîatta bir inilti bile;
Bil'akis her tarafta «kah kah!» lar;
Kizbe yalnız riyâ ve humk ağlar.

ESKİ ÇAĞ TARİHİ
(Tarih-i Kadim)

İnsanın eskimiş serüveninden,
Bize masallar söyleyen,
Bize yok olmuş ataların,
Boşluğunda geçmişin bir siyah ve uzun
Gece süren hayatından
Ninniler yaratıp uyutan;
Bize en doğru, en güzel örnek,
Diye evvel zamanı göstererek
Gelecek günlerin geçen geceden
Ayrısı gayrısı yok sanısı veren;
Ve alnında altı bin yıllık
Buruşukluklarla kuşkular karışık;
Başı geçmiş zamana de ki, rüyâya
Ayakları gelecek denen, korkul düşe
Sürünen iskelet heykel... Onu kimi zaman,
Durdurup gözlerimin önünde, iğrenmeden
Sorarım eski anlarından;
O biraz feylesof, biraz sırtlan
Ve kaba yapısıyla tüm hortlak,
Unutuş gecesini mezarın yoklıyarak
Boğuk, paslı bir anlatıyla.
Bana başlar birer birer anlatmaya
Çağların gelip geçen olaylarını;
Hep yıkım, acı yığıntıları!..
Ne zaman geçse bir şan alayı,
Daima yol boyu kan saçan,
Bir bulut gölgesi örter yolu.
Basta, en başta kanlı bir bayrak,
Kanlı bir taç gelir ardından,
Kanlı yıkım araçları sonra:
Mızrak, yay, kılıç, topuz, balta,

Mancınık, top, sapan, tüfek... arada,
Kanlı buyrukçular ve savaş askerleri...
Her zaman bir yenen, on yenik;
Çiğneyen haklı, çiğnenen utançlı;
Ezince alkış, büyünce secde; dilenç
Güçsüzlük ve alçalmada ikiz kardeş hep;
Doğruluk dilde yok, dudaklarda;
İyilik ayaklarda, kötülük kucaklarda,
Tek gerçek: zencirli gerçek
Tek güzel söz: kılıçların sözü
Hak güçlünün, söz kötünündür,
En açık bilgelik; ezmiyen ezilir;
Her şeref yapma, her mutluluk piç;
Her şeyin başı, sonu hiç.
Din şehit ister; gökyüzü kurban,
Herzaman her yanda kan, kan, kan!...
Söyler, inler, sayıklar: sözün özeti,
İnsanın anlatır, ne yolla, nasıl
Bu bozuk düzen ömrü sürdüğünü;
Görürüm kanların köpürdüğünü
O iskeletin dişlek ağzında,
Sesinin titreyen karanlığında,
Öyle korkunç bir inilti yankılanır,
İşitir öyle titrerim ki, bastığım yer,
Sanırım kargımalarla titriyor.
İndir, ey kavgalar kargaşası, indir
Perdeler ürkünç acılar sahnesine,
Sönsün artık bu ateşli kavga;
Hele sen, ey gelenekçi ölü,
Yetişir çizdiğin kapkara çizgi,
Biz sabah isteriz, sabah; o uzun,
Geceler uykucusuna gündüz olsun.
Kimsin, ey gölge, sen ki yıkım sarhoşu

Karanlıklara doğru gidiyorsun koşa koşa?
Kanlı bir şeyle oynamış gibisin;
Belli yıkımcısı olduğun soydaşlarımın;
Kahramanlık... Temeli kan, ve yabanlık!
Kentler çiğne, ordular yok et;
Kes, kopar, kır, sürükle, ez, yak, yık;
Ne «Aman!» bil, ne «Ah!» işit ne «Yazık!»
Geçtiğin yer ölüm, acı dolsun;
Ne ekinden eser, ne ot, ne yosun;
Sönsün evler, sürünsün aileler;
Kalmasın hırpalanmadık bir yer;
Her ocak benzesin mezar taşına;
Damlar insin yetimlerin başına...
Bu ne bulunç yıkan alçaklık, ne utanç;
Yere geç erkinle görkeminle ey başbuğ!
Her zafer bir yıkıntı, bir ölü damı;
Ey dünyalar alan, utan şu mezarlıktan!
Devril, ey bağımsızlığın eskimiş tahtı.
Ezincin altında inliyor kuşaklar;
Parçalan ey ışığı sönesice taç.
İsterler şu yığınlarla yoksulun,
Hep senin, işte hep senin eserin;
Göz yaşından yapılma incilerin
Görsen artık nasıl yosunlanmış...
Size geçmiş ne duygıyla aldanmış?
Bilsem, ey kargalar ki kan içici,
Her karanlık sizinle dopdolu,
Düşünceye artık yeter bu baskınız
Yaşanır pek güzel zorsuz-zorbasız.

(Kansu söyleyişiyle)

Sizi tarih korur, gidin
-gece haydutların sırdaşıdır-
ve övünme mezarında
boğulun... İşte en güzel müjde

gelecek çağlar için bu tasarıdır;
işte gerçek özgürlük (budur):
ne savaşçı, ne savaş ve salgın;
ne sataşma, ne saltanat, ne eşkiyalık,
ne yakınma, ne zulüm ve baskı;
ben benim, sen de sen; ne ağa, ne kul [:ya da: ne tapılan, ne tapınan]!
O zaman, ey hırıldayan iskelet
şimdi «savaş, ayaklanma, antlaşma, seferler...»
diye saydıkların bilinmez
birer şaşılası şey, ya da gulyabani hikâyesi ,(gibi) kalır.
Ey köhne kitap! yarın,
düşüncelerin mezarı olan sahifelerin yırtılacaktır.
Fakat bunu kimden umalım?
Bu ulu yaratılış devrimini kim,
hangi kuvvet üstüne alacak?
Evrenin sahibi (mi) ?.. Evet, gerçek,
evrenin sahibi olan ulu varlık,
o yaklaşılmaz suskun yüz,
fakat bütün bu kavgaların kaynağı o...
Ey gök, ey yüzyılların sellerinin
şimdi sarhoşça [sarhoş ağzıyle] bir istek türküsü;
şimdi zindandan gelen bir kuru ses;
Şimdi yakan [yanık], ya da neşeli bir nakarat;
bir geniş «Oooh!», bir derin «Yazık!»;
bir dua, bir kaside; şimdi yumuşak,
şimdi sert bir yelin titreşimi;
şimdi zavallıca bir sızlanma.
şimdi sabırsızca bir kınama;
şimdi bir titreme: çan sesi,
şimdi savaş davullarının gürültüsü;
şimdi güçsüzlüğün ağlayan sessizliği [sessiz ağlayışı]
şimdi zorbalığın teşekkür kişnemesi;

şimdi düzgün ve derli-toplu bir söylev,
şimdi utangaç bir hasta yalvarış;
şimdi bir gülüş, şimdi bir bunalım;
şimdi korkunç bir haykırış olan-
çarpışma gürültüleriyle
inleyen boş kubbe! Söyle,
söyle, sen her sesi yankılayansın,
bu gürültü patırdı içinde hangi sesin
yankısı — üstünde yükselme buyruğu
olan — Tanrı katına çıka-
bilmiş? Ve söyle, hangi dua
kabul olunmuş?.. Ey gök Tanrısı!
Seni din ulularından
dinledim: «Benzersiz ve eksiksiz,
«canlı, kendi kendine var, güçlü ve yüce,
«yiyip içeceği yayan, emelleri bağışlayan
[gerçekleştiren]
«kahreden, öc alan, (her şeyi) bilen ve (her şeyden)
haberi olan,
«açık ve kapalı, (her şeyi) duyan ve gören,
«zavallılara sahip ve yardımcı (olan),
«kendisi her yerde bulunan, (her yeri) gören...»
diye anlatıyorlar. En parlak
sıfatın «Ortaksız»ken, bak,
şu bataklıkta kaç ortağın var:
hepsi kendi kendine var, güçlü ve kahredici,
hepsinin sıfatı «Ortaksız»»,
hepsinin buyruğu ve yasağı, saltanatı,
hepsinin bir ilham (alacak) göğü,
hepsinin güneşi, ayı, yıldızları,
hepsinin bir secde edilen (varlık gibi) gizliliği,
hepsinin vadedilen bir cenneti,
hepsinin bir varlığı [var etmesi], bir yokluğu [yok
etmesi.]

hepsinin saygıdeğer bir peygamberi,
hepsinin cennetinde huriler,
hepsinin cehenneminin azığı: insan;
hepsi halkından (şunu) istiyor: kahroluş,
iki büklüm (olup) sabırla boyun eğiş...
Ben ki hepsinden kuşkulanırım,
kime sorsam, diyor ki: «Yok haberim.»
Kim bilir? belki hepsi kuruntu,
belki aldanmak (bir) yaşama ihtiyacıdır;
kim bilir?, belki hepsi doğru da, ben
duygumun yanıldığından habersiz,
varı yok bilmek istedim, yoku var.
Kuşku... İşte suçum! Ne çıkar?
Kuşku bir aydınlığa doğru koşmaktır,
hakkı aydınlatmak akıl için haktır.
Kim bilir?, belki bir yokluk vardır.
Belki öbür dünya da var; fakat bu vücut
(o) ölümsüz yaratıcının yapısıdır diye
neden binlerce derdin tutsağı olsun?
Niçin yoktan var edip
(ona) ancak yok olma yeteneği vermek?
Kim bilir?, belki aslı tapınaktır;
onu acı çeken bir çamur yapmak
-ki gözenekleri kanla, gözyaşıyla dolu-
hangi hain tesadüfün işi bu?
Bir yaratan böyle kötü bir iş yapmaz,
Yaratan yok eder; harap etmez.
Ey Yaratan! işte en zorlu düşmanın
karşına (geçip) seni boğuyor;
bize vaktiyle öfkenin zehrinden
verdiğin bir yudumdur, odur bu yılan,
Bu düşmanı sen bilirsin elbet:
Kuşku... En zalim, en güçlü düşman;
(ya) aldatmak için (onu) bize musallat ettin.

ya da bilmeden (bizi) yanılttın.
O bugün -hiyle, şeytanlık, baştan çıkarma-
seni yerinden yurdundan ediyor,
tapınağında meş'alen üflüyor,
heykelini elleriyle kırıyor;
ve sen bütün gücünle, inmeli (gibi),
düşüyorsun... Ne burçlar yok oluyor,
ne yıldırımlar (düşüyor), ne bir kükremiş esinti
oluyor
ne cehennemlerinde bir coşma,
ne gözler (senin) yasından haberli,
ne kulaklarda hazin bir çınlama...
Yaratılmışın vücudundan küçücük bir parça kopsa
bir sızlanma olsun duyulur; sen
gökyüzünle, yeryüzünle göçüyorsun da
doğada bir inilti bile yok;
tersine, her yanda kahkahalar;
yalana [yalanın yok olmasına] yalnız ikiyüzlülükle
ahmaklık ağlar.

— 1905 — (C. Kudret söyleyişiyle)

HALÛK'UN «AMENTÜ»SÜ

Bir kudret-i külliye var ulvî ve münezzeh
Kudsî ve muallâ, ona vicdanla inandım.
Toprak vatanım, nev-i beşer milletim... İnsan
İnsan olur ancak bunu iz'anla, inandım.
Şeytan da biziz cin de, ne şeytan ne melek var;
Dünyâ dönecek cennete insanla, inandım.
Fıtratta tekâmül ezelîdir; bu kemâle
Tevrât ile, İncîl ile, Kur'an'la inandım.
Ebnâ-yi beşer birbirinin kardeşi... Hulyâ!
Olsun, ben o hulyâya da bin canla inandım.
İnsan eti yenmez; bu tesellîye içimden
-Bir ân için ecdâdımı nisyanla- inandım.
Elbet şu mezar ömrünü bir haşr-ı zıyâ-hîz
Ta'kîb edecektir, buna îmanla, inandım.
Aklın, o büyük sâhirin i'câzı önünde
Bâtıl geçecek yerlere husranla, inandım.
Zulmet sönecek, parlıyacak hakk-ı dırahşân
Birdenbire bir tâbiş-i bürkânla, inandım.
Kollar ve boyunlar çözülüp bağlanacak hep
Yumruklar o zencîr-i hurûşanla, inandım.
Birgün yapacak fenn şu siyah toprağı altun,
Herşey olacak kudret-ı irfanla... İnandım.

HALÛK'UN İNANÇ TÜRKÜSÜ
(Halûk'un Amentüsü)

Bir Tanrısal güç var ki, arınık yüce
Kutsal ve yüksek doruklarda, ona vicdanla inandım.
Toprak vatanımdır, insan soyu milletim... İnsan
İnsan olur ancak, bunu anlarsa inandım.
Şeytan da biziz, cin de, ne şeytan, ne melek var;
Dünya dönecek cennete insanla, inandım.
Öncesiz bir gelişmeyle doğarız; bu oluşuma
Tevrat ile, İncil, Kur'an ile inandım.
İnsanoğulları birbirinin kardeşi... Bir düş!
Olsun, ben o düşe de bir canla inandım.
İnsan eti yenmez; avundum da içimden
-Bir an için unutup atalarımı- inandım.
Kan kızgını, kızgın kanı besler; bu bitmez yağılık
Kan ateşidir, sönmeyecek kanla inandım.
Elbet şu mezar yaşantıyı, bir ışıklı diriliş
İzleyecektir, buna inançla inandım.
Aklın, o büyük büyüleyicinin işleriyle
Boş bilgi geçecek yerlere ütülmüş, inandım.
Karanlık sönecek, parlayacak pırıl pırıl hak,
Bir yanardağ ateşiyle birdenbire, inandım.
Kollar ve boyunlar çözülüp bağlanacak hep
Yumruklar, o şıngır mıngır zincirlerle inandım.
Birgün yapacak fen şu kara toprağı altın,
Her şey olacak bilim gücüyle... inandım.

(C. A. Kansu söyleyişiyle)

RÜCU

Hayır, hayır, sana râci' değil bu tel'înât,
bütün bu levm ü teellüm, bu ibtikâ-ı hayât.
Hayât-ı milleti ta'zîb eden, muhakkar eden,
çamurlayan ne kadar levs varsa hep birden
kucaklamış, taşımış bir muhite âitti;
o mel'anet gecesinden uzaktayız şimdi.
Karıştı leyl-i müsîbet leyâl-i nisyâna,
açıldı gözlerimiz bir sabâh-ı rahşâna.
Sen, ey muhît-i teceddüt, o leyl-i menhûsun
seninle nispeti yok; sen şereflisin, ulusun.
Ne sis yüzünden ne zül, bil'akis, safâ vü vakar;
doğan güneş gibi sâfi bir infilâkın var.
Ufukların bütün enzârı sende, pür-hayret;
bugün senin medeniyyet, müsalemet, safvet,
adâlet isteyen âvâz-ı hak-nümûnunla,
bugün senin harekâtın veya sükûnunla
takarrür eyleyecektir huzûr-ı istikbâl;
senin selâmet-i fikrin demek selâmet-i hâl!
Güzel düşün, iyi hisset, yanılma, aldanma,
ne varsa doğrudadır, doğruluk şaşar sanma.
Koş ittihâda, teâliye, sa'ye, ikbâle;
fakat unutma ki yol intizâm-ı meşyetle
yakınlaşır, kısalır... Doğru at adımlarını!
Düşün: bugünkü adımlar hazırlıyor yarını!
Ve siz, ordumuzun anlı şanlı efrâdı,

siz ey güzel vatanın ber-güzîde evlâdı,
siz ey küşâde alınlar, güzîde vicdanlar,
siz ey yürekli, ve arslan yürekli insanlar!
İçimde şimdi ne hisler, nasıl temennîler,
ne neşeler coşuyor, bilseniz, ne vecd-âver
terâneler coşuyor... Bunların hakîr ü güzîn
meâli, şi'ri, sünûhâtı, rûhu, lâfzı sizin;
sizin, ne varsa sizin, hepsi hepsi, hepsi sizin!

DÖNÜŞ
-Rücû-

Kim demiş bu ağır lâflar sanaydı diye.
Bütün bu acılar, bu göz yaşları, bu kınamalar onlara,
boğazına dek pislik içindeki o insanlaraydı.
Halkı kirleten onlardı, perişan eden, bitiren.
Artık uzağız bugün o uğursuz geceden.
Sıkıntılı gecemiz unutulan gece oldu.
Açıldı gözler aydınlık bir sabaha.
O çirkef karanlıkla kalmadı aranda hiç bir şey.
kalmadı .en ufak bir· bağ,
sen kutsalsın, yeni insan, ve ulu.
yüzünde ne sis, ne bayağılık, ne alçalma,
yüzün onurlu, yüzün arı duru,
doğan güneş gibi katıksız ve ak
senin yayılışın bu topraklara.
Ufuklarda bütün gözler şaşakalmış bakar sana,
bugün sen ne dersen o olacak:
Uygarlık, barış, doğruluk ve iyilik.
Yalnız senin davranışına bağlı
gelecek günlerde dirlik düzenlik.
Senin kafanın gücüdür hayatı kurtaracak:
Güzel düşün, iyi hisset, yanılma, aldanma,
ne varsa doğrudadır, doğruluk şaşar sanma.
Haydi durma, yürü kardeşliğe doğru,
alın teri dökmeye, yücelmeye, mutluluğa.
Ama düzgün yürürsen kısalır yol, unutma,
doğru at sen de adımlarını,
ve hiç çıkarma şunu aklından:
Bu adımlardır hazırlayan yarını!
Siz ey anlı şanlı erleri ordumuzun,

güzel vatanın seçkin çocukları,
siz ey yiğit yürekler, açık alınlar,
erkeksiniz be erkek, hepiniz sapına kadar.
Şu anda ne sevçinler kaynayıp duruyor içimde bir bilseniz.
ne büyük dilekler kaynayıp duruyor, ne tatlı duygular
gün gün büyüyorum içimdeki şarkılarla.
Sizindir bunların iyi kötü bütün anlamı,
şiiri sizin bunların ,özü sizin. sözü sizin,
hepsi sizin, hepsi sizin, hepsi,
sizin ne varsa, yürekten gelen şeyler bütün!

— -908 — (A Kadir söyleyişiyle)

DOKSAN BEŞE DOĞRU

Bir devr'i şeâmet: yine çiğnendi yeminler;
Çiğnendi, yazık, milletin ümmîd-i bülendi.
Kanun diye, topraklara sürtüldü cebînler;
Kanun diye, kanun diye, kanun tepelendi...
Beyhûde figanlar yine, beyhûde eninler!

Eyvâh! Otuz üç yıl o zehir giryeleriyle,
Hüsranları, buhranları, ehvâli, melâli,
Âmâl ü devâhîsi ve sulh ü seferiyle
Bir sel gibi akmış, mütevekkül, mütehâli...
Yazsın bunu târîh-i iber hatt-ı zeriyle!

Ey bir dem-i rüyâ gibi geçmiş kara günler,
Bir lâhze edin seyr-i cahîmînizi tekrâr;
Dönsün bize mâzî, o derin nazra-i muğber...
Heyhât!... Ne bir ders, ne bir fikr-i mukarrer!

Silmez fakat elvâhını târîh-i muânit;
Doksan Beşi aç: gölgesi bir tâc-ı harîsin
Saklar mütelâşî, müterreddit, mütemerrit
Evza'-ı şebengîzini bir bûm-i habîsin;
Hâlâ o vesâvis, o desâyis, o mefâsit!

Hâlâ o şebin zeyl-i temâdîsi bu ezlâm;
Hâlâ o cehâlet, o tecâhül ve o techil;
Hâlâ vatanın hissesi bir tûde-i âlâm;
Hâlâ düşünen başlara hep lâtme-i tenkîl,
Hâlâ sırıtan dişlere hep lokma-i in'âm!

Hâlâ tarafiyyet, hasebiyyet, nesebiyyet;
Hâlâ «bu senindir, bu benim!» kısmeti câri,

Hâlâ gazap altında hakîkatle hamiyyet...
Hep dünkü terennüm, sayıdan saygıdan ârî;
Son nağmesi yalnız: «yaşasın sevgili millet!»

Millet yaşamaz, hakka tahassürle solurken
Sussun diye vicdânına yumruklar inerse;
Millet yaşamaz, Meclisi müstahkar olurken
İğfal ile tehdît ile titrer ve sinerse;
Millet yaşamaz ma'şer'i millet boğulurken!

Kanun diyoruz; nerde o mescûd-i muhayyel?
Düşman diyoruz; nerde bu? Hâriçte mi, biz mi?
Hürriyetimiz var, diyoruz, şanlı mübeccel;
Düşman bize kanun mu, ya hürriyetimiz mi?
Bir hamlede biz bunları kahrettik en evvel.

Bir hamle-i mahmûm-i tegallüple değiştik
Hürriyeti şahsiyyete, kanunu gurura;
Heyhât! Otuz üç yıl geri düştük, ve bu mühlik
Yoldan şu nedâmetli ve gafletli mürûra
Bî-şüphe o hummâ-yi cünûn oldu muharrik.

Ey millete bir sille olan darbe-i münker;
Ey hürmet-i kanûnu tepen sadme-i bî-dât!
Milliyeti. kanûnu mukaddes tanıyan her
Vicdan seni lânetle, mezelletle eder yâd...

Düşsün sana -meyyâl-i tahakküm- eğilen ser;
Kopsun seni -bir hak diye alkışlayan eller!..

DOKSAN BEŞE DOĞRU

Bir uğursuz dönem gene: Gene çiğnendi nice andlar;
Çiğnendi, yazık ulusun yüce umudu!
Yasa diye topraklara sürtüldü alınlar;
Yasa diye, yasa diye, yasalar tepelendi...
Boş yere çığrı çığlık, boşuna bu inilti!

Vah olsun! Otuz üç yıl o ağulu ağlayışlarla,
Yitikler, bunalımlar korkular, üzünçlerle,
Dilekleri belâları ve de barışı utkusuyle
Bir sel gibi akmış, boyun eğik, boşu boşuna...
Yazsın bunu altın yazısıyle öğretici tarih!

Ey bir düş demi gibi geçmiş kara günler,
O kara yangın gidişinizi bir an yineleyin de;
Dönsün bize geçmiş, o derin ve de küskün bakış...
Yazık ki! Otuz üç yıl, otuz üç yıl tüm acılar;
Yazık ki! Ne bir şey öğretmiş, ne bir düşünce!

Silmez ama yazdıklarını inatçı tarih;
Doksan beşi aç; Gölgesi bir taç delisinin
Saklar ivecen, çekingen, direngen
Bir kötü baykuşun karanlık gece işlerini
Hep o kuruntular, o oyun düzen, o bozguncu kargaşa.

Hep o gecenin sürgit benzeridir bu karanlık;
Hep o kara bilisizlik, o bilmezlik, bilmez saymak herkesi;
Hep o bir yığın üzünç vatanın payı;
Hep o, düşünen başlara tepeleyici tokat,
Hep o, sırıtan dişlere hep susturucu lokma!

Hep o, yan tutma, soydan soptan yana olma;
Hep o, «Bu senindir, bu benim!» ortaklığı ayakta;

Hep o, öfke ezer gerçekle yurtseverliği...
Hep dünkü türküler, sayıdan, saygıdan boşanmış;
Son nağmesi yalnız: Yaşasın sevgili ulus!

Yaşamaz ulus, hakkı özleyip solurken,
Sussun diye vicdanına yumruklar inerse;
Ulus yaşamaz, horlanırken kurultay
Aldatılıp, korkutulup titrer ve sinerse;
Ulus yaşamaz, ulusun toplum özü boğulurken!

Yasa diyoruz; nerde o secde edilesi düşsel varlık?
Düşman diyoruz: Nerde bu? Dışarıda mı, biz mi?
Özgürlüğümüz var, diyoruz, şanlı yüce;
Yasa mıdır bize düşman, yoksa özgürlük mü?
Bir atılışta biz bunları yok ettik en önce.

Gözü dönmüş zorbalığın atılımıyle değiştik
Özgürlüğü kişisel güce, yasayı benlik duygusuna;
Yazık ki! Otuz üç yıl geri düştük ve bu sakıncalı
Yoldan şu pişmanlık dolu, uyur uyanmaz geçide
Kuşku yok o delilik ateşi itti bizi.

Ey ulusa atılan o yadsınası tokat!
Ey yasalara saygıyı tepen o zalim çarpıntı!
Ulusun varlığını, yasayı kutsal tanıyan her
Vicdan seni kargıyıp, alçaltarak anar...
Düşsün sana -zorbalığa yatkın- eğilen baş,
Kopsun seni -bir hak diye- alkışlayan eller.

— 1912 — (C. A. Kansu söyleyişiyle)

RUBÂBIN CEVABI

— Serveti Fünün âile-i fikriyyesine şükrâne-i samîmiyyet olarak ithaf olundu.—

-Demlerdir, ey rubâbı hazînim, günûdesin;
Yılgın bir ebkemiyyetin üstünde hür sesin
Yıllarca daigalandı; bu kasvetli mahbesin
Çatlak, sağır duvarları sayhanla inledi;
Binlerce kalb o sayha-i bîdârı dinledi.
Yıllarca susmadın, ve bağırdın derin derin.
Zulmün gazûb ayakları altında tellerin
Kopmak değil. çelik kesilirken, bugün niçin
-Bir oklarından ayrı düşen yay kadar- hazin,
Sâmit, köşende tozlanıyorsun?.. Bu intizâr
Bir vakfe-i sükûn ise bitsin... Belâ, hasâr
Udvân ü vahşet, âteş-i gılzat, cümûm-i veyl,
Vicdâna, fikre, hakka teaddî... Bütün bu seyl
Girdâb-ı zehri, sarsar-ı kahriyle çağlıyor!
«Bağrım! diyor vatan; acıyın, bin yılan dişi
«Bağrımda saplı, karhaların en muharrişi
«Yorgun. ciğerlerimde; medîd öksürüklerim,
«Hummâlarımla ben yine sînemde beslerim,
«Besler ve saklarım sizi sînemde bî-fütûr;
«Lâkin biraz nefes bana, bir parçacık huzûr!»

Bir parçacık huzûr ü nefes, ey büyük kerem...
Heyhât; İşitmiyor gibisin, ey rubâb-ı gam,
Âfâkı inleten bu mukaddes iniltiyi!
Sen bakma ceng-i san'atı, âheng-i heyheyi
Hakkın ruûd-i levmine tercîh edenlere;
Sen bak: nasıl donup düşüyor, nağmeler yere;

Sen bak: nasıl benizler uçuk, nazreler melûl;
Sen bak: sitâreler nasıl âmâde-i ufûl;
Sen bak: şu buzlu dalgaların gavr-i şûmuna;
Sen bak: şu kitlenin tabakaat-ı zalûmuna;
Sen bak: ne bünyeler boğuyor gul-i inhitât,
Hep devrilen ümîd ü tesellî, zekâ, sebât!
Hep leyl ü hevl; uzak ve yakın hep şikaak ü şûr;
Hep cehl ü gayz ü levs... Acı hengâme-i nüşûr!
Hep kar ve korku: sonra ne bir çit, ne bir yuva;
Bîçâre kuşlar, önleri ıssız, bahîl ova!
Sâhil dikenli bir uçurum; sonra teknesiz,
Can kurtaran, sükûn ve liman bilmeyen deniz!
Balkan, yamaç, bütün hatar-engîz, adem-penâh;
Kartallarında pençe, kanad hep kızıl, siyâh!
Gök dâimâ bulutlu, güneş dâimâ nihân;
Bir kanlı hat dudakları ufkun, şerer-feşân!
Hep samt ü sa'şe; saklı bu vâdî-i muzlimin
Her hatvesinde şübheli bir hufre, bir kemîn!
Hep samt ü ra'şe; sanki tebeh-kâr-ı ma'siyet,
Milyonla teşne bekleşiyor âb-ı mağfiret!
Hep samt ü ra'şe gizli bir âvâz-i muztarib
Yükselmek istiyor gibi... Rûhum bu nâ'şikîb
Âvâz-ı rûhu duydu ve ürperdi nâgihân...
Sensin, sen, ey rubâb-ı hamûşum, bu haykıran!
Biz duymasak da sayhaların susmuyor senin;
Pür-jeng uğulduyor yine her târ-ı ahenin.

-Hicran biter mi, girye-i hicran diner mi hiç?
Bir lâhza önce neydi o feryâd-ı muhtelic?
Sendin «Uyukluyor!» diye gûya donuk, denî
Bir kalb-i derbeder gibi tel'în eden beni!
Sendin başımda zâr ü sitemkâr inildeyen;
Sendin: «Vatan harâb oluyor, ağlıyor!» diyen.
Sensin vuran bu darbeyi, ey rûh-i bî-sükûn;
Lerzemle şimdi ürperiyor, titriyor musun?
Sen zanneder misin ki benim hep, elemlerim?
Heyhât! ben, nevâib-i eyyâmı inlerim!
Tehzîz eden bu telleri, ey rûh-i münkesir,
Âfâkı inleten o mukaddes iniltidir.
Ma'kes her ihtizâza urûkum, nihan ayan:
Bazen cerî, güzîde bir ümmîdi avlayan
Bir kurşunun safir-i fecîyle sarsılır,
Nefretle inlerim; ve sesim zend ü muhtazır
Bir çehrenin hutût-i hamûşunda titreşen
Evcâı besteler; bu yanık ser-nüvişti ben
Günlerle inler, inlerim artık... Tagallübün,
Kahrın demir dudakları, cehlin, taassubun
Masrû ü müfteris canavar dişlerinde hep
İnsanlığın asırlara nevdû ü pür-taab
Şekvâ-yi iktirâbını dinler; yakın, uzak
Her nevha-i elemde boğuk bir enîn-i hak,
Sûzişli bir kitâbe okur, inlerim... Şebâb
Âgûş açar karanlığa, ben inlerim, harâb...
Ufkun bir ihmirâr-ı ketûmunda, kuşların
Çığlıklarında, köyleri tekfin eden karın
Levninde bir fecîa duyar, inlerim ...Vatan
İfrît-i hırs ü gayzın o her keyfi hak sayan,
Her şekl-i iltikaamı helâl addeden, «Sözüm
Kaanun!» diyen tasaltunu altında: «Öksüzüm,
«Bedbahtım, işte kimseciğin hayrı yok bana;

«Ben bir zavallıyım!...» diye pür şehka-i bükâ
İnlerken, artık, inlememek, hem de en cesur,
En gür sesimle inlememek bir günah olur...
Ey gözlerinde mâi güneşler gurûb eden.
Altın başında, fırtınalardan, didişmeden
Bir tâc-i nûr olan o güzel saç didik didik,
Nâzan vücudu bir kucak ot, bir yığın kemik,
Mahzun bir ihtiâl ile mâzî-i şâdının
Gerdûne-i şükûhunu teşyî' eden kadın!
Anlat: o bağra hangi yılan zehridir, akan?
Anlat: ciğerlerin ne için yorgun? Ah, o kan
Sînende, kollarında kimin, hangi can-fedâ
Âşıkların hediyye-i yâkutu, bî-bahâ?..
Onlar ki aldatıp seni «Kurbânınız» diye
Kurbân eden teseyyübe, ikbâle... her şeye.
Sadık çocukların olamaz, hem de olmasın!
Sen hiç mükedder olma; senin öz oğulların,
Şefkatli kızların da var; onlar sabûr, asîl
Bir aşk-ı fazl ü hakla senin şimdi pek melîl,
Pek münhasif duran o muazzez cebînine
Rahşan hilâleler örecekler, ve sen yine
-Şarkın melek perîsi, mübarek melîkesi!-
Hüsnün, mahâsinin ve füyûzunla her sesi
Pîşinde nağme-hîz edeceksin, güneş gibi.
Ben böyle isterim seni: hep leyle ecnebî'

Hep şu'le, hep seher dolu bir cephe-i sefîd!
Karşında son terâne-i rûhum benim, medîd
Bir sayha-i ümîd olacaktır... ümîd!.. ümîd!..

SAZIN CEVABI

Serveti Fünun düşünce ailesine yürekten teşekkürlerimin işareti olarak armağan olundu.

-Ey üzüntülü sazım, çoktandır uyuyorsun;
yılgın bir dilsizliğin, üstünde özgür sesin
yıllarca dalgalandı; bu sıkıntılı hapishanenin
çatlak, sağır duvarları (senin) haykırışınla inledi;
binlerce kalb o uyanık haykırışı dinledi.
Yıllarca susmadın ve bağırdın derin derin.
Zulmün öfkeli ayakları altında tellerin
kopmak değil, çelik kesilirken, bugün niçin
-bir oklarından ayrı düşen yay kadar- üzüntülü,
susmuş, köşende tozlanıyorsun?.. Bu ölgünlük
bir dinlenme duraklaması ise (artık) bitsin... Belâ,
zarar,
zulüm, vahşet, kaba öfke, öldüren zehirler,
vicdana, düşünceye, hakka saldırış... Bütün bu sel
zehirli burgacı [girdabı], kahredici kasırgasıyle
çağlıyor;
bak ağlıyor vatan yine, bak anne ağlıyor!
«Bağrım. diyor vatan; acıyın, bin yılan dişi
«bağrımda saplı, yaraların en tırmalayıcısı
«yorgun ciğerlerimde; uzun öksürüklerim,
«hummalarımla ben yine bağrımda beslerim,
«besler ve saklarım sizi bağrımda (hiç) usanmadan;
«lâkin biraz nefes bana, bir parçacık rahat!»
Bir parçacık rahat ve nefes, en büyük iyilik...
Ey tasalı saz! ne yazık ki işitmiyor gibisin
ufukları inleten bu kutsal iniltiyi.
Sen bakma, çalgı sanatını, heyhey âhengini
hakkın kınayan gürlemelerine yeğ tutanlara;
sen bak: nasıl donup düşüyor nağmeler yere

sen bak: benizler nasıl uçuk, bakışlar (nasıl) bezgin;
sen bak: yıldızlar nasıl batmağa hazır;
sen bak: şu buzlu dalgaların uğursuz derinliğine;
sen bak: şu yığının zalim tabakalarına;
sen bak: çöküşün karakoncolosu ne varlıklar
[yapılan] boğuyor,
devrilen hep umut, avunma, zekâ, direnme!
Hep gece ve korku; uzak ve yakın hep uyuşmazlık
ve kargaşalık;
hep bilgisizlik, hınç, pislik... Acı kıyamet gürültüsü!
Hep kar ve korku; sonra ne bir çit, ne bir yuva;
zavallı kuşlar, önleri ıssız cimri [verimsiz, çorak]
ova!
Kıyı dikenli bir uçurum; sonra teknesiz,
cankurtaran, durgunluk ve liman (nedir) bilmeyen
deniz!
Balkan, yamaç, hepsi tehlikeli, ölüm sığınağı;
kartallarında pençe, kanat hep kızıl, kara!
Gök her zaman bulutlu, güneş her zaman gizli;
ufkun dudakları kıvılcımlar saçan bir kalın çizgi!
Hep susuş ve ürperti: bu karanlık vâdinin
her adımında şüpheli bir çukur, bir pusu saklı!
Hep susuş ve ürperti; canlı gölgeler
bilmeden alabildiğine coşan deliler kalabalığı gibi
kaynaşıyor!
Hep susuş ve ürperti; sanki günahla mahvolmuş
milyonla (affa) susamış (kişi) günahlarının
bağışlanmasını [bağış suyunu] bekliyor!
Hep susuş ve ürperti; gizli bir acılı haykırış
yükselmek istiyor gibi... Ruhum bu sabırsız
ruhun haykırışını duydu ve birdenbire ürperdi...
Ey susmuş sazım, bu haykıran sensin, sen!
Biz duymasak da senin haykırışların susmuyor;
paslanmış her çelik telin yine uğulduyor.

-Ayrılık biter mi, ayrılık ağlaması diner mi hiç?
Biraz önce o titreyen bağırış neydi?
Sendin «Uyukluyor»! diye, güya donuk alçak
bir serseri yürek (imişim) gibi bana lânet eden!
Sendin başımda ağlıyarak ve sitem ederek inildeyen;
sendin «Vatan harap oluyor, ağlıyor!» diyen.
Ey durup dinlenmeyen ruh; bu darbeyi vuran sensi;
titreyişimle şimdi ürperiyor, titriyor musun?
Sen (benim) acılarımı benim mi sanıyorsun?
Yazık! ben günlerin musibetlerini inlerim!
Ey kırılmış ruh! bu telleri titreten (şey)
ufukları inleten o kutsal iniltidir.
Gizli, açık her titreşim damarlarımda yankılanır:
kimi zaman gözüpek, seçkin bir umudu avlayan
bir kurşunun acı ıslığıyla sarsılır,
nefretle inlerim, sesim sarı ve can çekişen
bir yüzün sessiz çizgilerinde titreşen
sancıları besteler; bu yanık alınyazısını ben
günlerle inler, inlerim artık... Zorbalığın,
kahrın demir dudakları, bilgisizliğin bağnazlığın
sar'alı ve yırtıcı canavar dişlerinde hep
insanlığın yüzyıllara emanet edilen [yüzyıllarca
süren] ve çok zahmetli (olan)
tasasının şikâyetini dinler; yakın, uzak
her elemli ağlayışta boğuk bir hak iniltisi,
yanık bir yazıt okur, inlerim... Gençlik
karanlığa kucak açar, ben harap (olarak) inlerim...
Ufkun sır saklayan kızıllığında, kuşların
çığlıklarında, köyleri kefenleyen karın
renginde bir facia duyar, inlerim... Vatan
hırs ve öfke ifritinin o her şeyi hak sayan,
her türlü yemeyi helâl gören, «Sözüm
kanun!» diyen zorbalığı altında: «Öksüzüm,
mutsuzum, işte kimseciğin hayrı yok bana;

ben bir zavallıyım!..» diye hıçkıra hıçkıra ağlayıp
inlerken, artık inlememek, hem de en cesur,
en gür sesimle inlememek bir günah olur...

Ey gözlerinde mavi güneşler batan,
altın başında fırtınalardan, didişmeden,
ışıklı bir taç olan o güzel saç didik didik,
nazlı vücudu bir kucak ot, bir yığın kemik,
sevinçli geçmiş-zamanının ululuk arabasını
üzgün bir törenle uğurlayan kadın!
Anlat: o bağra hangi yılan zehridir, akan?
Anlat: ciğerleri niçin yorgun? Ah, o kan
göğsünde. kollarında kimin. canını feda eden hangi
âşıkların değer biçilmez yakut hediyesi?..
Onlar -ki seni «Kurbanınız!» diye aldatıp
ikbâle, mevkie... her şeye kurban eder,-
sadık çocukların olamaz, hem de olmasın!
Sen hiç üzülme: senin öz oğulların,
sevecen kızların da var; onlar sabırlı, soylu
bir erdem ve hak sevgisiyle senin şimdi pek üzgün
pek sönük duran o saygıdeğer alnına
parlak aylar örecekler, ve sen yine
Doğunun melek perisi, kutsal ecesi-
yüz güzelliğin, vücut güzelliklerin ve etkilerinle her sesi
önünde şarkı söyler hale getireceksin, güneş gibi.
Ben böyle isterim seni: hep geceye yabancı,
hep alev, hep tan ışığı dolu beyaz bir alın!
Karşında ruhumun son ezgisi, çok uzun
bir umut haykırışı olacaktır... umuuuut!.. umuuuut!..

— 1912 — (Cevdet Kudret söyleyişiyle)

HÂN-I YAĞMA

Bu sofracık, efendiler -ki iltikaama muntazır
Huzurunuzda titriyor -şu milletin hayâtıdır;
Şu millein ki muztarib, şu milletin ki muhtazır!
Fakat sakın çekinmeyin, yiyin, yutun hapır hapır...

Yiyin, efendiler yiyin; bu hân-ı iştihâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Efendiler pek açsınız bu çehrenizde bellidir;
Yiyin, yemezseniz bugün, yarın kalır mı, kim bilir?
Şu nâdi-i niam, bakın kudumunuzla müftehir!
Bu hakkıdır gazaanızın evet, o hak da elde bir...

Yiyin, efendiler yiyin; bu hân-ı zî-şafa sizin;
Doyunca, tıksırınca, patlayıncaya kadar yiyin!

Bütün bu nazlı beylerin ne varsa ortalıkta say:
Haseb, neseb, şeref şataf oyun, düğün, konak, saray.
Bütün sizin, efendiler, konak, saray, gelin, alay;
Bütün sizin, bütün sizin, hazır hazır, kolay kolay...

Yiyin, efendiler yiyin; bu hân-ı iştihâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, patlayıncaya kadar yiyin!

Büyüklüğün biraz ağır da olsa hazmı yok zarar,
Gurûr-i ihtişamı var, sürûr-i intikaamı var.
Bu sofra iltifâtınızdan işte âb u tâb umar.
Sizin bu baş beyin, ciğer, bütün şu kanlı lokmalar...

Yiyin, efendiler yiyin; bu hân-ı can-fezâ sizin;

Doyunca, tıksırınca, patlayıncaya kadar yiyin!

Verir zavallı memleket, verir ne varsa: mâlini,
Vücudunu, hayâtını, ümîdini, hayâlini,
Bütün ferâğ-ı hâlini, olanca şevk-i bâlini.
Hemen-yutun, düşünmeyın harâmını, helâlini...

Yiyin, efendiler yiyin; bu hân-ı iştihâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, patlayıncaya kadar yiyin!

Bu harmanın gelir sonu, kapıştırın gider ayak!
Yarın bakarsınız söner bugün çatırdıyan ocak!
Bugün ki mi'deler kavi, bugün ki çorbalar sıcak,
Atıştırın, tıkıştırın kapış kapış çanak çanak...

Yiyin, efendiler yiyin; bu hân-ı pür-nevâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, patlayıncaya kadar yiyin!

YAĞMA SOFRASI
(Hân-ı Yağma)

Bu sofracık, efendiler, -ki bekler yutulmayı
Önünüzde titriyor - şu ulusun hayatıdır;
Ulusun ki şu acılı, ulusun ki eşiğinde ölümün!
Ama sakın çekinmeyin, yiyin, yutun hapır hapır...

Yiyin efendiler yiyin; bu doyumsuz sofra sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Efendiler pek açsınız besbelli yüzünüzden;
Yiyin, yemezseniz bugün, yarın kalır mı kim bilir?
Şu doyumcu sofra, bakın gelişinizle övünçlü!
Hakkıdır kutsal savaşımızın, evet, o hak da elde bir.

Yiyin efendiler yiyin; bu içşenliği sofra sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Bütün bu nazlı beylerin ne varsa ortalıkta say:
Soy sop, şeref, gösteriş, oyun, düğün, konak, saray,
Tüm sizindir efendiler, konak, saray, gelin, alay;
Tüm sizindir tüm sizindir, hazır hazır, kolay kolay..

Yiyin efendiler yiyin; bu doyumsuz sofra sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Büyüklüğün sindirimi biraz ağır olsa da yok zarar,
Görkemli yüceliği, öcalıcı sevinci var,
Bu sofra gönül almanızdan böyle ısınır ve ışıldar.
Sizin şu baş, beyin, ciğer, bütün şu kanlı lokmalar...
Yiyin efendiler yiyin; bu can dirilten sofra sizin;

Verir zavallı memleket, verir ne varsa: malını,
Varlığını, hayatını, umudunu, hayâlini,
Tüm olanca rahatını olanca gönül balını.
Hemen yutun, düşünmeyin harâmını, helâlini...

Yiyin, efendiler yiyin; bu doyumsuz sofra sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Bu harmanın gelir sonu, kapıştırın giderayak!
Yarın bakarsınız söner bugün çatırdayan ocak!
Bugün ki mideler sağlam, bugün ki çorbalar sıcak,
Atıştırın, tıkıştırın kapış kapış, çanak çanak...

Yiyin, efendiler yiyin; bu cünbüşlü sofra sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

- 1912 - (C. A. Kansu söyleyişiyle)

KAYNAKÇA

A - YAPITLARI:

Rubâb-ı Şikeste: 1900, İstanbul, Âlem matbaası, 363 sayfa; 2. basım: 1900, İstanbul, Âlem Matbaası, 363 sayfa; 3. basım: 1911, İstanbul, Tanin Matbaası, 411 sayfa; 4. basım: 1911, İstanbul, Tanin Matbaası, 427 sayfa; 5. basım: 1945, İstanbul, Ahmet Sait Matbaası, 452 sayfa, (Mehmet Kaplan'ın önsözü ile);

Rubâb-ı Şikesteve Halûk'un Defteri: Hazırlayan Fahri Uzun, İst. 1957, İnkilâp Kitabevi, 445 sayfa.

Rubâb-ı Şikeste, Halûk'un Defteri ve Tevfik Fikret'in Diğer Eserleri: Hazırlayan: Fahri Uzun, İst. 1962, İnkilâp ve Aka Kitabevleri.

Halûk'un Defteri: Nâşiri: Hasan Tahsin. İst. 1911, Tanin Matbaası, 94 sayfa, şairin kendi el yazısıyla klişe baskısı; 2. basım: İst. 1945, Arıcan Kitabevi, 101 sayfa, (Halit Fahri Ozansoy'un önsözü ve bir sözlük ile)

R ü b â b ı n C e v â b ı : Nâşiri: Hasan Tahsin, İst. 1911, Tanin Matbaası, 9 sayfa; 2. basım: Hazırlayan: Halit Fahri Ozansoy, İst. 1945, Arıcan Kitabevi, 8 sayfa (sonunda iki sayfalık sözlük)

Ş e r m i n : Nâşiri: Hasan Tahsin, İst. 1914, Kanaat Matbaa ve Kütüphanesi 94 sayfa; 2. basım: Ankara, 1946, Koşal Basımevi, 66 sayfa, (Türker Acaroğlunun önsözü ve sözlük ile) 3. basım: Hazırlayan: Türker Acaroğlu, 1961; 4. basım: İs. 1965, T. Fikret Derneği Yayını, 65 sayfa, (İ. H. Ertaylan'ın önsözü ile)

T a r i h-i K a d i m : İst. eski harflerle tarihsiz baskı, 16 sayfa; 2. basım: İst. 1928, 21 sayfa, (Hasan Âli Yücel'in önsözü ile)

E s k i Ç a ğ l a r T a r i h i : (Tarih-i Kadim) : Yenileştiren: A. Kadir, İst. 1965, 8 sayfa.

B-HAKKINDAKİ KAYNAKLAR :

Fuat Köprülü: Tevfik Fikret ve Ahlâkı, 1918
Ruşen Eşrek Ünaydın: Tevfik Fikret, Hayatına Dâir Hâtıralar, 1919
İbrahim Alâettin Gövsa: Tevfik Fikret, 1927
Kemalettin Şükrü: Tevfik Fikret, 1931
Hikmet Kıvılcım (lı) : Edebiyat-ı Cedidenin Otopsisi, 1935
Kunt Ozan : Tevfik Fikret, 1937
Faruk Nafiz Çamlıbel : Tevfik Fikret, 1937
Abdülbaki Gölpınarlı: Tevfik Fikret ve Şiirimiz, 1941
Hilmi Ziya Ülken; Tevfik Fikret, 1941
Ahmet Hamdi Tanpınar: Fikret Hakkında, 1941
Ahmet Hamdi Tanpınar : Tevfik Fikret, (tarihsiz)
Salih Keramet Nigâr: İnkilâp Şairi Tevfik Fikret'in İzleri, 1943
Sabiha Zekeriya Sertel: Tevfik Fikret-Mehmet Akif Kavgası, 1940

Sabiha Zekeriya Sertel : Sebilürreşat'çıya Cevap, 1940
Sabiha Zekeriya Sertel : Tevfik Fikret, İdeolojisi ve Felsefesi, 1946
(2. basım: İlericilik ve Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret, 1969)
Rıza Tevfik Bölükbaşı: Tevfik Fikret, 1945
Mehmet Kaplan: Tevfik Fikret ve Şiiri, 1946, (2. bas. 1971)
Kadri Ziya Kiper: Fikret'in Hayatı, 1947
Kenan Akyüz: Tevfik Fikret, 1947
Yaşar Nabi Nayır: Tevfik Fikret, 1952 (1954, 1957, 1960, 1964)
Cevdet Kudret: Tevfik Fikret, Son Şiirler, 1952 (1968)
Hilmi Yücebaş : Bütün Cepheleriyle Tevfik Fikret, 1959
İsmail Hikmet Ertaylan : Tevfik Fikret, 1963
UNESCO Türkiye Millî Komisyonu : Tevfik Fikret, 1967
A. Kadir : Bugünün Diliyle Tevfik Fikret, 1967
Hikmet Tanyu: Tevfik Fikret ve Din, 1970
Kaya Bilgegil: Tevfik Fikret'in İlk Şiirleri, 1970
Tarık Zafer Tunaya : Türkiye'de Siyasî Partiler, 1952
Süleyman Münir Çapanoğlu: Türkiye'de Sosyalist Hareketler ve İştirakçi Hilmi,
A. B. Kuran: Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde İnkilâp Hareketleri, 1959
İ. Tatarlı, R. Mollof: Marksist Açıdan Türk Romanı, 1969
Niyazi Berkes: 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz, 1965
Rauf Mutluay : 100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı, 1973

Fikret, içdevrimini gerçekleştirmiş ve kalemini, kellesini toplumcu kavganın emrine vermiş sayılı sanatçılarımızdandır. Onun, 1900'den sonraki " devrim bildirileri " bu konuda birer kilometre taşıdırlar. O dönem Türk toplumunun " eleştirel tarih"idir onlar. Bundan ötürüdür ki, Fikret'in bu soy şiirlerinin her biri, uyuklamakla esnemek arasında bocalayan toplumu ürkütmüş, silkmiş, sarsmış ve yavaş yavaş uyandırmıştır O, zamanında, mümkün olan en ileri düzeye ulaşmış ve itebildiği ölçüde toplumu ileriye itmiştir.

Bu kitapta, baş görevi devrim ortamı hazırlamak olan devrimci sanatçının neler yapabileceği Fikret-Atatürk örneğiyle gösterilmek istenmiştir. Ve Kurtuluş Savaşı'ndan dört yıl önce ölen Fikret'in bu Kurtuluş Devrimi'nde nasıl ideologluk yaptığı saptanmaya çalışılmıştır.

Bunun dışında kitapta, sanatçı toplum ilişkileri ve Fikret'i yetiştiren toplumsal ortam; yaşamı ve kişiliği-kronolojik sıra içerisinde-; şiirlerinin somut kaynakları; devrimciliği ve toplumcu yazına getirdikleri, konuları yer almıştır. Ayrıca Fikret'in bugüne değin hiç yayımlanmamış iki, bir kesiti yalnız Sabiha Sertelce verilmiş bir şiiri ilk kez yayımlanmaktadır. Bunlardan biri Fikret'in en az öbür "devrim bildirileri" kadar önemli olan "Harb-ı Mukaddes: Kutsal Savaş", öbürleri " Vatan İçin " ve " Suphiyecik İçin" başlıklı şiirlerdir.

Ölümünün 58. yılında aydınlık günler habercisi büyük ozan Tevfik Fikret'i anarız.

10 lira